

Gudstjeneste som mission

Ny Mission nr. 2

Gudstjeneste som mission

Red. Mogens S. Mogensen

Ny Mission nr. 2

Dansk Missionsråd
i samarbejde med
Unitas Forlag
2001

Gudstjeneste som mission

Ny Mission nr. 2 – 2001

Redigeret af Mogens S. Mogensen

©Unitas Forlag
Valby Langgade 19
2500 Valby
Telefon: 36 16 64 81
Fax: 36 16 08 18
E-mail: Forlag@unitas.dk

Udgivet i samarbejde med Dansk Missionsråd

1. udgave 1. oplag

Omslag: Pedersen og Pedersen, Århus
Omslagsfoto: Kvaglund Kirke og Erik Dam-Petersen

Tryk og layout: Rødding Bogtrykkeri ApS

ISBN: 87-7517-593-2
ISSN: 1399-5588

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af indholdt eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og CopyDan eller med forlagets skriftlige samtykke.

Indhold

Forord	side 4
Gudstjeneste som mission <i>Thor Strandenaes</i>	side 6
Plads til alle – brug for alle. Fællesskab for alle aldre og alle farver <i>Jens Fischer-Nielsen</i>	side 32
Gudstjenesten – et mødested for unge <i>Per Ramsdal</i>	side 43
Gudstjenesten bliver til mission <i>Thyge Enevoldsen</i>	side 53
Kontekstualisering og inkulturation. Gudstjenester i et nyspiruelt miljø <i>Ole Skjerbæk Madsen</i>	side 61
Mig og Gud. Natkirkens gudstjeneste <i>Signe M. Berg</i>	side 75
Liturgien i ortodoks missiologi <i>James J. Stamoelis</i>	side 80

Forord

Der arbejdes i disse år meget med gudstjenestefornyelse. En ny salmebog er på vej, og der afprøves en række nye gudstjenesteformer. Samtidig vokser forståelsen for, at en enhver menighed må være en missional menighed, fordi mission hører med til kirkens væsen. Derfor er det nærliggende at spørge, om ikke også selve gudstjenesten skal forstås som mission?

Thor Strandenæs peger i bogens hovedartikel på, at den kristne gudstjeneste grundlæggende må forstås som missionerende, i og med at den er en opstandelsesfest, der formidler konsekvenserne af Jesu Kristi død og opstandelse. Som sådan er gudstjenesten åben for alle, troende såvel som ikke-troende, og den knytter til ved menneskets naturlige længsel efter en harmonisk relation til Gud. Thor Strandenæs hævder derfor, at når gudstjenesten fungerer efter sin hensigt, er den selv mission. Det er i spændingen mellem universel form og lokalt kulturudtryk, at gudstjenesten virker missionerende.

Bogens øvrige bidrag uddyber denne spænding mellem det universelle og det kontekstuelle i gudstjenestens gennem beskrivelsen og analysen af en række eksempler på gudstjenesteformer, som i forskellige kulturelle sammenhænge i Danmark fungerer som mission. Forfatternes kreative arbejde med gudstjenesten som mission har ført til mange meget forskellige gudstjenesteformer.

Fælles for dem alle er imidlertid erfaringen af, at gudstjenesten indebærer en meget stærk kommunikation af evangeliet. Som en af bidragsyderne udtrykker det, "Indrømmet – jeg er selv blevet meget positivt overrasket over, at søndagens gudstjeneste rummer så store muligheder for at nå både langt ud og langt ind med evangeliet". Denne "overraskelse" er en hovedsag i ortodoks missions- og gudstjenesteforståelse, sådan som det fremgår af bogens sidste bidrag.

Tak til Per Folker og Inge Tranholm-Mikkelsen for hjælp med oversættelse af hhv. Thor Strandenæs' og James J. Stamoolis' artikler og til Jørn Henrik Olsen og Hans Raun Iversen og lederen af Unitas Forlag, Peder Gundersen, for godt samarbejde omkring arbejdet med nr. 2 af Ny Mission.

Midt under korrekturlæsningen indløber meddelelsen om Inge Tranholm-Mikkelsens pludselige død. Vi vil derfor gerne tilegne dette nr. af Ny Mission til hendes minde i taknemlighed over hendes utrættelige arbejde i dansk mission.

Mogens S. Mogensen, red.
23. oktober 2001

Gudstjeneste som mission

Thor Strandenæs

1. Indledning

Emnet for denne artikel er tilstrækkeligt omfattende til, at der kunne skrives en bog om det. Kristen gudstjenestefejrning, forstået som mission, kan nemlig behandles ud fra en række perspektiver: sociologiske, historiske, systematiske og praktisk teologiske – for bare at nævne nogle. I denne sammenhæng vil jeg anlægge et systematisk og praktisk teologisk perspektiv med en nytestamentlig og historisk forankring. Fortsat vil det være en udfordring at undgå en overfladisk behandling inden for de givne rammer. Det siger sig selv, at det ville være muligt at belyse flere aspekter ved temaet og anføre adskilligt flere eksempler til hvert enkelt punkt. Målet er imidlertid at være repræsentativ, ikke udtømmende.

Jeg nøjes i det følgende ikke med at gentage, hvad jeg allerede har publiceret om tematikken, selv om det på nogle områder i nogen grad vil være overlappning. Artiklen forudsætter og viderefører derfor tidligere arbejder om gudstjenestens missionerende funktion (Strandenæs 1996) og gudstjeneste og kontekst (Strandenæs 1997). Henvisningerne til forfatter og årstal i parenteserne refererer til litteraturlisten sidst i artiklen.

2. Gudstjeneste og mission – en principiel afklaring

Hvordan skal man forstå forholdet mellem afholdelse af kristen gudstjenestefejrning og mission? Har gudstjenesten en tiltrækkende eller dragende funktion på mennesker, der ikke deler den kristne tro, såfremt den fungerer efter sin intention? Går det an at sige, at gudstjenesten i det hele taget virker evangeliserende eller rekrutterende? (Se Strandenæs 1996:18-22 for en mere indgående drøftelse).

Da Kirkernes Verdensråd (KV) i årene 1950 og 1960 gennemførte sit omfattende studieprojekt om menighedens missionerende struktur, blev søgelyset også sat på menighedens afholdelse af gudstjeneste. Spørgs-

målet var, hvordan forholder gudstjenesten sig til Guds mission (Missio Dei)? I Vesten kom flere studier til at belyse dette spørgsmål (bl.a. Davies 1967, Shands 1965 og Sjögren 1968). En af de vigtigste erkendelser, som dette studiearbejde medførte, var, at den kristne gudstjenestefejring er en del af Guds mission til verden og ikke kan isoleres eller betragtes isoleret fra denne. At Gud har åbenbaret sin frelse i historien og sendte sin Søn i forsoningens tjeneste, er ikke bare nødvendige forudsætninger for kristen gudstjenestefejring. Når Gud fortsætter sin frelsergerning i verden gennem sin kirke, er dens gudstjenestefejring selv et udtryk for denne mission.

I sin vigtige monografi "Mässa och mission" understregede Per-Olof Sjögren som konsekvens af den nyvundne erkendelse, at det var nødvendigt at skelne mellem "messe og mission" og "messe som mission". Han afgrænser sig imidlertid fra at forstå gudstjenesten som mission i betydningen evangelisering ".... i ordets klassiske betydning at vinde proselytter for den kristne tro gennem at fejre gudstjeneste. Gudstjenesten retter sig mod Gud, missionen i denne betydning retter sig mod medmennesket - og i egentlig forstand til ham eller hende som hedning. Fra dette synspunkt er liturgien ikke missionerende." (Sjögren 1968:17. Min oversættelse). Hans konklusion blev da, at eftersom gudstjenesten har de kristne som målgruppe, hverken er eller bør den være missionerende i betydningen evangeliserende.

Derimod viser Sjögren stor forståelse for sammenhængen mellem gudstjeneste og mission og ser i formuleringen "messe og mission" et program. På den ene side leder gudstjenesten frem mod menighedens udsendelse til verden. Mennesker skal vindes for Kristus. Derfor må kristne, der kommer fra nadverbordet, møde deres medmennesker på en sådan måde, at de begynder at spørge efter det hellige, efter Gud (Sjögren 1968:18). På den anden side fokuserer han på enheden mellem gudstjeneste og hverdagsliv. De kristne fejrer gudstjeneste på verdens vegne og i stedet for verden, det vil sige repræsentativt. Derfor skal gudstjenesten opfattes som noget, der udgår fra et engagement i verden og ikke som menighedens forberedelse til at engagere sig i verden (Sjögren 1968:19). Sjögren har dermed givet sin tilslutning til studieprojektets slutrapport (The Church for Others and The Church for the World 1967:25).

Sjögrens ræsonnement har dog åbenbare svagheder, som han deler med den vesteuropæiske og den nordamerikanske arbejdsgruppe i KV-projektet (The Church for Others and The Church for the World

1967:5-54). Ræsonnementet er tydeligvis påvirket af de store folkekirkers situation og den sekularisering, de er påvirket af. De opererer i samfund, hvor den kristne religion længe har været flertalsreligion. Man anser kristningsprocessen for i stor udstrækning at være en tilbagelagt periode og for ikke at høre samtiden til. Dette påvirker Sjøgrens principielle syn på gudstjenesten som mission. Han afgrænser sig fra, at gudstjenesten er eller virker evangeliserende: "Det synes klart, at gudstjenesten ikke må forveksles med udadrettet mission. Gudstjenester finder sted for Guds ansigt og retter sig mod Gud. Missionen er primært en aktivitet for at vinde sjæle for Gud og er udadrettet mod dem – for derefter at lede dem ind i gudstjenesten." (Sjøgren 1968:9). Det længste, han strækker sig til, er at indrømme, at gudstjenesten også skal fungere som de nyvundnes møde med Gud.

Hovedproblemet består i, at både KV-projektet og Sjøgren har fremtvunget et unødvendigt valg mellem alternativer, snarere end at fokusere på sammenhænge og på frugtbare dialektiske forhold. Den kristne gudstjenestefejring repræsenterer både Guds tjeneste for menneskene gennem hans nådemidler (hans ord og sakramenterne) og menneskenes gensvar på hans frelseshandlinger (se nedenfor, pkt. 7). Dette sidste drejer sig om gudstjenesten som menneskers tilbedelse af Gud og tjeneste for Gud. Såfremt dette aspekt – menneskenes tjeneste – fokuseres alene eller overbetones, taber man gudstjenesten af syne som det sted og den begivenhed, hvor Gud fortsætter sin åbenbaring til frelse. Desuden vedrører gudstjenestens frelsebringende karakter også dem, som endnu ikke tror, og som kommer til gudstjenesten og dér møder tilbudet om at modtage Guds nåde og frelse.

3. Gudstjenestens tiltrækkende og udsendende dimension

Den kristne gudstjeneste repræsenterer både en tiltrækkende (centripetal) og en udsendende (centrifugal) impuls. Gudstjenesten virker ikke kun principielt dragende på kristne men også på ikke-kristne. Den udsender ikke blot de kristne til tjeneste, men også nyvundne eller vakte til spirende tro. KV-projektet havde ret i at drage den konklusion, at menighedens gudstjeneste er en del af dens mission – at være sendt til verden – samt at menigheden ikke engang under sin gudstjenestefejring er isoleret fra sin opgave i verden. Dermed bliver sammenhængen mellem gudstjenesten

og menighedens kærlighedsgerninger – diakonien – åbenbar. Men forskellene mellem de to kan heller ikke helt ophæves til trods for, at der eksisterer en åbenbar sammenhæng mellem dem. På samme måde som kristen omsorg for medmennesker gerne fører til spørgsmålet om drivkraften bag et sådan engagement, vil og kan et møde med menighedens gudstjeneste fremkalde en lignende undren, ja, ligefrem et kald til selv at finde sin plads der. Forskellen er, at i gudstjenesten hører man en tolkning af Guds gerning – evangeliet – som begrundet og resulterer i diakonien. Der lyder også menighedens lovprisning i ord og sang til en Gud, der ikke er bundet af samme begrænsninger som den menneskelige diakoni.

Siden KVs studieprojekt har der været stor modvilje mod at tale om, at den kristne gudstjenestefejring overhovedet har en centripetal dimension (Davies 1966). Dette præger da også behandlingen af mission og gudstjeneste i *A New Dictionary of Liturgy and Worship* (Davies 1986). Grunden til denne modvilje er, at Davies ser dette som en grundlæggende forskel mellem gudstjenesten i den gamle og den nye pagt. Mens den gammeltestamentlige gudstjeneste i sit væsen er centripetal, er den nytestamentlige centrifugal.

Den centripetale dimension prægede forståelsen af gudstjenesten i Israel i den gamle pagt. Her fandtes et kultisk center (templet) på et særligt sted (Jerusalem), og det var til dette centrum, folkeslagene skulle komme (Es 2,2 f). Israels kald var at være et helligt folk (3 Mos 19,2). I den grad, det var muligt, blev folket et lys for folkeslagene. Gudstjenestens funktion i denne sammenhæng var at sætte Israel i stand til at være helligt. Dermed blev templet både stedet for helliggørelsen af pagtsfolket og det mål, folkeslagene skal søge mod. Herimod sætter Davies det nytestamentlige syn som en antitese, hvor det centrifugale erstatter det centripetale.

Eftersom det er kirkens kald at gå ud og tage del i den guddommelige mission i verden (Matt 28,19; Joh 20,21; ApG 1,8) skal dens gudstjenestefejring forstås centrifugalt. Kirkens opgave er at fejre Guds virksomhed i verden og på denne måde forkynde Herrens død, til han kommer (1 Kor 11,26). Den nye pagts folk har ikke et centrum på ét sted, men møder Gud hvor som helst i dagliglivets kontekst. Og hvis der endnu findes et tempel, ja, så er det ikke en bygning af sten, men et fællesskab, som lever i verden (2 Kor 6,16).

Den grundlæggende forskel vil jeg ikke bestride. Men der kan også anføres flere modforestillinger. For det første finder man også i GT ansat-

ser til et centrifugalt missionssyn (Es 2,3; Sl 96,2-3.10; 148, 11 ff og Jon, jf. Holter 1994:30-34). For det andet forekom der under og efter israeliternes eksil i Babylon en teologisk refleksion, som førte til, at en ny gudstjenesteramme – synagogens – fik en stadig større betydning. Templets ødelæggelse i år 70 e.Kr. blev et yderligere incitament i retning af at spiritualisere gudstjenesten, en spiritualisering, som synagogen allerede længe havde stået for. For det tredje erstattes templets offer i NT af Jesu fuldkomne offer én gang for alle (Rom 3,21-25; Hebr 9,11f; 1 Pet 1,18-21). Fra nu af bliver personen Jesus Kristus central (Hebr 12,1-3; 1 Pet 1,6-9). Den centrifugale missionsforståelse betyder imidlertid ikke, at man er uden et centrum, selv om der er en person og et fællesskab omkring fejringen af Guds frelseshandlinger, som mennesker kaldes til og sendes ud fra. Gudstjenesten bliver et sådan centrum, men den er ikke længere bundet til Jerusalem og templet. Fra og med Det Nye Testaments tid får den hellige handling – fejringen af gudstjenesten – forrang i forhold til tid og sted. Hvis tiden er hellig, er det på grund af den gudstjeneste, som da fejres. Hvis stedet er helligt, er det på grund af den gudstjeneste, der finder sted, og ikke omvendt. Ikke desto mindre bliver altså den tid og det sted, hvor menigheden samles til gudstjenestefejring hellig på grund af den begivenhed, der finder sted: Guds nåde bliver givet, hans frelsergerninger fejres, hans søn tilbedes som Herre, og Den Hellige Ånd virker i forsamlingen gennem sine gaver.

Den kultkriske holdning, der præger Davies' gennemgang af det nytestamentlige materiale, repræsenterer en overforenkling. Selv om menigheden hos Paulus kaldes for Kristi legeme (1 Kor 12,27; Ef 5,30), betyder dette ikke, at der er sket en udviskning af identitetsforskellen mellem Herren og menigheden. Det liturgiske råb "marana ta" (kom, Herre) (1 Kor 16,22; Åb 22,20) og de liturgiske hymner til Kristus (Ef 1,3-14; Fil 2,6-11; Kol 1,15-20 m.v.) viser, at det er personen Jesus Kristus, der menighedens centrum og reference i dens tilbedelse af den treenige Gud.

I KV-projektet førte understregningen af, at gudstjenesten er en del af Guds mission, til en større forståelse for sammenhængen mellem liturgi og diakoni. Men den manglende forståelse for, at der også i nytestamentlig, kristen gudstjenestefejring kan være både en centripetal og en centrifugal dimension, har i kombination med dette ført til et uønsket resultat. For virkningen af det, som man kunne fristes til at kalde et konsekvent sekulariseringsprogram for gudstjenesten, er ikke bare, at diakoni og liturgi sideordnes, men at de til tider forveksles. Livet i verden kan

måske nok i sig selv forstås som en gudstjeneste, men menighedens gudstjenestefejrning bliver nemt en unødvendighed eller oven i købet en uegentlig eksistensform.

Det er dette sidste, som synes at præge Nørager Pedersens radikale dialektiske forståelse af gudstjenestens legitimitet og dermed dens påståede umulighed (Nørager Pedersen 1969:213-215). Hans liturgiske dialektik røber en yderst pessimistisk indstilling til gudstjenesten. Ifølge ham er det at fejre gudstjeneste på ingen måde foreneligt med kirkenes væsen: "Eftersom et hvilket som helst gudstjenesteritual indebærer, at man opfører sig, som om man har fået en mindelig ordening med Gud, hvorved man kan redde sit liv og opretholde det i stedet for hvert øjeblik på ny at modtage det af Guds frie godhed for at give det hen til næsten under Guds bindende befaling, kan liturgi højst *legitimeres* som et forbausende udtryk for *Guds indrømmelse* til vor vrangvillighed og selvoptagetthed, men aldrig som Guds accept af vor fromhed og tilbedelse. Derfor må menigheden, der har arrangeret sig med gudstjeneste, aldrig glemme, at det ikke er dens virkelige væremåde, men altid stå åben for den mulighed, at den en dag får mod til at kaste sig ud i en tilværelse uden gudstjeneste – uden derfor at svigte sit kald, men tværtimod netop under de forhold røgte det efter dets oprindelige mening. Gudstjenesten er nu engang den frafaldne, ikke den tro kirkes kendetegn, den kirke, der her som i alle andre livsforhold alene kan have, men også virkelig tør have sin frimodighed i Guds tilgivelse" (s. 213). En sådan reduktionisme er næppe forenelig med en nytestamentlig forståelse af gudstjenesten, selv om understregningen af nådens betydning er fundamental for den kristne gudstjenestefejrning. For gudstjenesten fejres netop med henvisning til Guds nåde og syndstilgivelse. Og selv den gudstjeneste, der afholdes med syndens begrænsning, har som mål menneskets evige længsel mod dets Gud og skaber. Nørager Pedersens dialektiske kultforagt repræsenterer derfor en slags radikal-luthersk standpunkt i kombination med en barthiansk afvisning af ethvert tilknytningspunkt i skaberværket for evangeliet. Hans konsekvente kritik af det naturligt religiøse menneske rammer det nye gudsfolk, selv om det er samlet om Guds nådemidler. Nørager Pedersen har ganske vist ret i, at ingen gudstjeneste er fri for menneskets syndighed. Men som længsel mod Gud, som svar på Guds tiltale, og som lydighed mod evangeliet er det nye gudsfolks tilbedelse en adækvat – om end ufuldkommen – måde at tilbede Gud i ånd og sandhed (Joh 4,23 f, jf. 2 Kor 3,16-18). Således leder man også forgæves hos

Nørager Pedersen efter en gudstjenesteforståelse, der går ud på, at det naturlige menneske netop der – i gudstjenesten – har mulighed for at finde og genkende det, som det altid har længtes efter og søgt, om end ubevidst, smagen af et forsonet forhold til Gud.

At Jesus Kristus har bragt sit liv som det endegyldige offer til soning af menneskers skyld, betyder ikke, at mennesker, der synder mod Gud, ikke længere trænger til daglig tilgivelse. For den tilgivelse, som hverken man selv eller ens medmennesker er i stand til at give, råder Gud over, og den søger og længes mennesket efter. Ej heller betyder Jesu Kristi soning, at den kollektive tilbedelse ophører eller kan erstattes af individuel andagt. Netop den kendsgerning, at tilbedelsen repræsenterer taksigelse ("eukaristi") for Guds nådehandling og bøn om hans miskundhed ("kyrie eleison") såvel som forbøn for verden ("litaniet") viser, at mennesket i sin gudstjeneste orienterer sig mod et centrum. Dette er ikke et sted, men den treenige Gud selv. Orienteringen er korrigeret i og med åbenbaringen af Jesus Kristus i frelsehistorien og i evangeliet. KV-projektets opdagelse var, at gudstjenesten finder sted – ikke i isolation fra Guds verden – men som en del af kirkens liv i verden. Men når der ikke længere er behov for det ene fysiske tilbedelsescentrum - Jerusalems tempel - i den nye pagt, er det fordi Gud selv er blevet gudsfolkets nye centrum, som det vender sig til, hvor og når det samles om hans nådemidler. I den kristne kirke betyder dette, at der på ingen måde er en principiel foragt for bygninger, kirkekunst og storslået arkitektur. Gudstjenesterum er brugbare, fordi de reflekterer Guds skønhed. Men det, som kirken fejrer, er lige fuldt en gudstjeneste, når forsamlingen kommer sammen under et stort skyggefuldt træ i Tanzania for at lovsynge Gud, som når man samles ude i en af de nordiske naturperler en strålende pinsedag.

I denne sammenhæng skal det endvidere påpeges, at også de liturgiske rum kan virke tiltrækkende. Som ramme for menighedens gudstjenestefejrning reflekterer de dens ånd.

Katedraler og åbne kirker – f.eks. de mange vejkirker i Norden – giver mennesker anledning til at opsøge kirkerum for tilbedelse, meditation, samtale og sjælesorg. Nogle mennesker opsøger kirkebygningen ud fra museale og historiske motiver. Bygningen fremkalder hos dem religiøse længsler, som de knapt kendte til. Samtidig finder mennesker dér et religiøst kraftcentrum og en menighed, der bruger kirkerummet liturgisk. På den måde bliver kirkerummet en invitation til selv at tro og lade sig engagere i det drama, der finder sted dér.

Selv om altså den kristne mission først og fremmest er centrifugal, har den kristne gudstjenestefejring – i missionens tjeneste – både en centripetal og en centrifugal dimension. Det er ikke kun de kristne, der kaldes til gudstjeneste og udsendes derfra. Der kaldes også mennesker, som ikke deler den kristne tro. Og mange går ud derfra med en nytændt, glødende tro i deres hjerter.

4. I kraft af at være opstandelsesfest er en kristen gudstjeneste missionerende.

Gudstjenesten er primært de kristnes fejring af Jesu opstandelse fra de døde. Forud for denne begivenhed finder vi hans lidelse og død, som sammen med opstandelsen danner det drama, som fejres liturgisk i gudstjenesten. Det betyder, at uden opstandelsestroen var der heller intet grundlag for kristen tro (ApG 2,22-24; 3,14 f; 4,8-12.33; 26,23; 1 Tes 4,13; 1 Kor 15,4.12-28; Kol 1,18) eller for den kristne gudstjenestefejring.

På en speciel måde finder vi i den ortodokse kirkes gudstjenestefejring dette udtrykt på den dramatiske måde. I sin prædiken til påskedag 1928 har Kaj Munk på sin fængslende måde gengivet fejringen af påskematgudstjenesten i den russisk ortodokse kirke. Gudstjenestens dramatiske udvikling og højdepunkt er ikke til at tage fejl af, ej heller hvad dette drama handler om:

Den vældige Kirke laa hen i Halvmørke; kun faa flakkende Kærter spredte et sparsomt og usikkert Lys over de hundreder af bedende, der laa rundt omkring paa Gulvet og i Stoleraderne; fulgt af sine Præster traadte Ærkebiskoppen stilfærdigt frem, en enkelt Diakon bar en Fakkell foran ham. Biskoppen kom ned mellem de knælende, som ikke rørte sig; han søgte efter Kristus, den korsfæstede; hvor de havde lagt ham; han søgte mellem de bedende, han søgte under de store Buer ved Siderne, han gik trætt og alvorlig og bekymret med sit Følge ud paa den mørke, kolde Kirkegaard, famlede sig frem langs Kirkens Mur, kom tilbage ind i Kirken igen, slæbte sig mismodigt og altopgivende op imod Alteret, og da – da faldt pludselig den store Domkirkeklokke ind med rystende slag, Snese af Messedrenge fyldte Kirken med Lys, og, som han saa et Syn, strakte Biskoppen, nu oppe ved Alteret, begge Hænder i Vejret og raabte overrasket og i Jubel: Kristus er opstanden, og Nyheden forplantede sig med Lynfart gennem de knælendes

rækker, til et hundredstemmigt Skrig dernede fra soarede ham: Sandelig er Kristus opstanden, og grebet af stemningen faldt Russerne hinanden om Halsen, mens Taarerne stod dem i Øjnene, og kyssede hinanden og græd og lo: Kristus er opstanden, han er sandelig opstanden" (Munk 1963:64).

Efter at have oplevet en sådan påskematgudstjeneste vil man ikke være i tvivl om hvilken begivenhed, der blev fejret.

Selv om den dramatiske gengivelse af frelseshistoriens højdepunkt på en speciel måde gælder for påskematgudstjenesten, præger den også de andre ortodokse gudstjenester. Højdepunkterne i gudstjenestens drama – læsningen af evangeliet og nadveren – er ikke til at tage fejl af. Det understreges af vandringen i kirkerummet, røgelsen og lystændingen.

Men det, der gælder i den ortodokse kirke, gælder egentlig for hele den kristne kirkes gudstjenestefejring. Dette har ført til, at påskematgudstjenesten i nyere tid har fået en renæssance i flere nordiske kirker. Videre, at gudstjenesten som drama med fejringen af de frelseshistoriske begivenheder har fået en stadig større opmærksomhed i menighedens gudstjeneste. Bl.a. har dette ført til flere nyskrevne salmer om dåben og nadveren. Disse understreger på en og samme tid nådemidlet som mysterium og den inderlige glæde, det skaber hver gang, kirken tager et af dem i brug. Dette gælder særligt for flere af salmerne i Norsk Salmebog (1985, nr. 618, 650, 652, 656, 658).

Den kristne gudstjenestefejring har nemlig som sin egenart, at den altid primært er en fejring af Jesu opstandelse fra de døde. Dette fastholdes i Det Nye Testamente på forskellige måder: de kristne kommer sammen for at fejre Herrens måltid (1 Kor 11,20, jf. 16,2); gudstjenesten er en tilbedelse af Herren (ApG. 13,2); den omfatter salmesang, forkyndelse af evangeliet, tak og forbøn (1 Kor 14,14 f, 26 ff: "...men lad jer fylde af Ånden, tal til hinanden med salmer, hymner og åndelige sange, syng og spil af hjertet for Herren, og sig altid Gud Fader tak for alt i vor Herre Jesu Kristi navn" Ef 5,18-20; Åb 5,8), nadvermåltidet (1 Kor 10.16 f; 11,17-34), samt det diakonale hensyn (f.eks. til de fattige, 1 Kor 11,20-22. 27-29 og indsamlingen til de hellige i Jerusalem, 1 Kor 16,1-4; ApG 11, 29f; 2 Kor 8-9; jf. Fil 4,14-20).

Foruden troen på den opstandne Herre er ligeledes bekendelsen til Den Hellige Ånd en vigtig forudsætning for den kristne gudstjenestes universale form. I troen på den treenige Gud genkender kristne sig i gudstjenesten som Guds børn og hinandens søskende.

Men som vidnesbyrd om denne begivenhed og som udtryk for troen på Jesu døds og opstandelses endegyldige betydning for menneskeheden bliver gudstjenesten desuden en proklamation, der angår langt flere end flokken af kristne. Den angår såvel dem, der endnu ikke deler den kristne tro, som dem, der er på vej ind i den, f.eks. ved dåbsforberedende undervisning (de såkaldte katekumener). Som fejring af Jesu opstandelse vil enhver gudstjeneste nemlig proklamere evangeliet om Guds frelse, den forløsning, der blev gjort mulig ved Jesu død og sejr over døden – og dermed også over synden (Rom 5,19-21; 6,3-11.20-23; jf. Ef 1,7; 1 Pet 1,3-9). Denne sejr har relevans for hele menneskeheden (Rom 3,21-25) og har været fejret, siden kvinderne ved graven først fik nyheden: "I søger Jesus fra Nazareth, den korsfæstede. Han er opstået, han er ikke her. Se, dér er stedet, hvor de lagde ham" (Mark 16,6; jf. også Matt 28,5f; Luk 24,5f; Joh 20,15-18 og 1 Kor 15,20-23 og 1 Thess 4,13-18).

Urkirken startede med gudstjenestefejring på den første dag i ugen, Herrens dag. Ifølge Barnabasbrevet er dette begrundet netop i Jesu opstandelse fra de døde. I Didache (ca. 70-90 e.Kr.) hedder det: "På Herrens søndag skal I komme sammen og bryde brød og holde takkebøn, efter at I først har bekendt jeres synder, således at jeres offer kan være rent" (14,1). Også kirkefædrene Ignatius, Ireneus, Tertullian m.fl. omtaler søndagsgudstjenesten. Hos Ignatius hedder det: "De fejrer ikke længere sabbaten, men lever i pagt med Herrens dag. På denne dag brød vort liv frem ved ham og hans død..." (Ign. Magn. 9,1).

Det er tydeligt ud fra 1 Kor 14,26, at de kristne beholdt grundtrækene i synagogegudstjenesten (jf. Kol 3,16 f). Men den frihed, som allerede i en vis udstrækning prægede synagogegudstjenesten, kom bare i endnu større grad til at gælde den kristne gudstjeneste (Hellerström 1940:93). Og selv om uorden ikke var tilladt, forventedes det, at hver enkelt, som havde noget at bidrage med, bidrog til gudstjenesten i de menigheder, som Paulus grundlagde (1 Kor. 14,39; 1 Thess 5,19 f). Som samlinger for dem, der delte den kristne tro, blev gudstjenesterne anledninger, hvor man sang lovsange, delte Herrens nadver og styrkede troen og det kristne fællesskab (1 Kor 14,26; Hebr 10,19-25). Således fremtrådte de kristnes gudstjenester også for udenforstående. Det gjaldt f.eks. for Plinius den Yngre, da han i år 117 rapporterede om dem til kejseren "at de på en fastsat dag havde haft som vane at samles før daggry og recitere en hymne antifonisk til Kristus som til en gud" (Plin. Epp. X (ad Traj.), xcvi, 7).

I de tre første århundreder e.Kr. finder man ikke dokumentation for opfattelsen af søndagen som de kristnes modstykke til den jødiske sabbat (Hellerström 1940:78). Tværtimod, hos Justin Martyr (ca. år 150 e.Kr.) får søndagsfejringen følgende begrundelse: "Vi samles alle på solens dag, fordi dette er den første dag, hvor Gud ved at forvandle mørket og materien skabte verden, og fordi vor frelser Jesus Kristus på samme dag opstod fra de døde" (Justin Apol. I, 67; jf. De Apostoliske Konstitutioner II, 59).

Hviledagsaspektet blev først indført i og med, at kejser Konstantin i år 321 gjorde søndagen til helligdag i romeriget. Højtideligholdelsen af Herrens dag var altså fra starten udelukkende begrundet i Herrens opstandelse. Så vigtig var Herrens dag i urkirken, at mens man tidligt fejrede den som en ugentlig påskefest, var det ikke før omkring år 150 e.Kr., at kirken fik indført sin årlige påskefest.

Af naturlige grunde er det gudstjenesten på Herrens dag, der hidtil har været i fokus i vores sammenhæng. Som gudstjeneste er den i kirkens fejring verden over et vidnesbyrd om Jesu opstandelse og fortsatte nærvær hos sit folk gennem Den hellige Ånds gerning. Men den kristne gudstjenestefejring omfatter mere end højmessens. Og det, der kan siges om højmessens, gælder i lige så høj grad for andre gudstjenestelige handlinger og gudstjenesteformer, der er opstået i forlængelse af den. Under alle omstændigheder repræsenterer de begivenheder, hvor troen på opstandelsen kommer til udtryk, og hvor evangeliet om Jesu lidelse, død og opstandelse fra de døde forkyndes. Det være sig den kristne begravelse, hvor tekster som Joh 11,25 f eller 1 Pet 1,3 bliver læst, eller bryllupper, hvor de fremmødte i teksterne bliver præsenteret for eller mindet om en kærlighed, der er stærkere end døden. Eller det være sig tidebønnens tekster, salmer og bønner, fremført i en storby eller i en sognekirke på landet. Her fastholder og vidner kirken verden over og døgnet rundt om grundlaget for sin tro. Gudstjenester og tidebøn på munkenes ø Athos i Grækenland og det økumeniske samfund i Taizé tiltrækker mennesker i hobetal – og specielt unge mennesker. Ved at samles til kristen gudstjeneste bliver de få eller mange et tegn og vidnesbyrd for mennesker uden for den kristne tro. Det skete i oldkirken, da mennesker opsøgte eremitmunk og munkeklostre ude i ørkenen. Det sker i år 2001, når mennesker i en travl nordisk storby tiltrækkes af Thomasmessen, som er opstået i Helsinki (og første gang afholdt i april 1988) som et svar på det postmoderne menneskes længsel efter noget mere end tør teori og rationel forkyn-

delse. Olli Valtonen har kaldt den for "a liturgical approach to urban evangelism."

Efter et længere besøg i Norge gav en ældre kineser mig følgende opsummering: "Det, der gjorde stærkest indtryk på mig, var den kristne begravelse. Der kom den trygge og glade opstandelsestro så tydeligt til udtryk i salmesang og tekstlæsning, prædiken og bønner. Ja, hele begravelsen var båret oppe af opstandelsestroen og håbet."

Den kristne gudstjenestefejrning har altså en missionerende egenart, fordi den har sin begrundelse i Jesu opstandelse fra de døde og selv bærer vidnesbyrd om denne begivenhed gennem de forskellige indslag i gudstjenestens drama.

5. Den kristne gudstjeneste er åben for alle mennesker

Men er gudstjenesten ikke de kristnes fejring? Med hvilken ret kan man da omtale gudstjeneste som mission over for mennesker, der ikke deler den kristne tro?

Hos Paulus er det tydeligt, at en del af gudstjenesten var forbeholdt de kristne, nemlig nadveren (1 Kor 11,23-29). Men det er åbenbart, at i det mindste en del af gudstjenesten har været åben (1 Kor 14,23f): "Hvis nu hele menigheden kommer sammen, og alle taler i tunger, og der så kommer nogle udenforstående eller nogen ikke-troende ind, vil de så ikke sige, at I er vanvittige? Men hvis alle taler profetisk, og der kommer en ikke-troende eller en udenforstående ind, så ser han sig afsløret af alle, bedømt af alle; det åbenbares, hvad der er skjult i hans hjerte, og så vil han falde på sit ansigt, tilbede Gud og udbryde: Gud er virkelig hos jer." Mest sandsynligt er det, at alt det, der omtales i 1 Kor 14,26 var frit tilgængeligt både for troende og ikke-troende, selv om det var de troende, der havde ansvaret for gudstjenesten: "Når I kommer sammen, har den ene en salme, en anden en belæring, én har en åbenbaring, én har en tungetale, en anden har tolkningen. Alting skal være til opbyggelse." Ud fra det, Paulus skriver, er opbyggelsen af menigheden (v. 2-4, v. 12, v. 17, jf. ApG 20,32) at forstå både som modning af menighedens medlemmer og som talmæssig forøgelse (Jf. Pfammatter 1981, sp. 1213-1217). Mange af de nådegaver, som Paulus omtaler og nærmere beskriver i 1 Kor 12, 1-8 har da også opbyggende funktioner i gudstjenesten.

Fra først at være private forsamlinger i hjemmene (ApG 2,42.46 f; Rom 16,5; 1 Kor 16,19; Kol 4,15; Filem 2) eller i lejede lokaler, udviklede gudstjenesten sig, efterhånden som forsamlingerne voksede til større forsamlinger, der tog offentlige lokaler i brug. Da man i det konstantinske storrige tog basilikaen i brug, havde kristendommen for alvor indtaget det offentlige rum og var blevet alment tilgængelig.

På samme måde foregår også udviklingen i Folkerepublikken Kina i dag, hvor gudstjenestefejrende menigheder vokser frem fra deres base i private hjem. Et stort antal af de menigheder, der i løbet af de sidste 20 år er blevet registreret som medlemmer i China Christian Council har deres basis i sådanne husfællesskaber. Det hele begyndte med, at kristne samlede sig i hjemmene til bibellæsning og bøn, lovsang og vidnesbyrd om den kristne tro. Gennem disse forsamlinger voksede antallet af kristne så meget, at man lod sig registrere som menighed, fik ret til at søge om byggegrund til en kirke hos myndighederne og opføre en kirkebygning til de offentlige gudstjenester. Det er det samme mønster i en række lande, hvor kristendommen udvikler sig ekspansivt, eller hvor åben praktisering af kristen tro er forbudt. På samme måde har f.eks. gudstjenesten i Hong Kong og på Taiwan fungeret som tiltrækkende og rekrutterende for den kristne kirke i perioden 1949-1999. Fra at være et lille fællesskab i en lejlighed i en boligblok er menigheden vokset til et gudstjenestefællesskab, der har brug for flere sammenlagte boligenheder i blokken for at kunne samles. I disse sammenhænge har gudstjenesten, forstået som omsorgsfuldt fællesskab mellem mennesker samlet om fejringen af troen gennem ordets forkyndelse og sakramenterne, tilbedelsen af Gud og salmesangen, forbønnen, offer og tjeneste for medmennesker, gjort et afgørende indtryk på dem, der dér kom til at tro.

Mønsteret med at sætte et skel mellem en del af gudstjenesten, der var åben for alle uanset tro, og en, der var forbeholdt de kristne, blev opretholdt i oldkirken. Den åbne del fik efterhånden navnet katekumenernes messe (*missa catechumenorum*), og den, der var forbeholdt de kristne, blev kaldt de troendes messe (*missa fidelium*). I henhold til De Apostoliske Konstitutioner (II,39) fik de bodfærdige og de, der endnu ikke var døbt, lov til at være til stede under følgende dele af gudstjenesten: de fem skriftlæsninger fra Det Gamle Testamente og Det Nye Testamente, salmesangen mellem læsningerne, prædikenen og litanibønnerne, der blev bedt for dem. Før næste del af gudstjenesten – nadveren – måtte de forlade forsamlingen. Men den del af gudstjenesten, som de fik med sig, gav dem

alligevel en vigtig indsigt i kristen tro, grundlaget for denne og erfaring af kristen næstekærlighed. Det er med andre ord vigtigt at mærke sig den inkluderende form, som bibellæsning, salmesang, forkyndelse og forbøn har haft i den kristne gudstjeneste fra den første stund. I lighed med synagogegudstjenesten har den kristne gudstjeneste benyttet disse til både at styrke de troende og til at appellere til de anderledes troende.

Man finder fortsat i den ortodokse kirkes liturgi rester af det formelle skel mellem katekumenernes og de troendes messe, nemlig i råbet "Dørene! Dørene!". Dette gælder i såvel Basilios-liturgien som Chrysostomos-liturgien. Oprindeligt var dette tegnet til, at de ikke-døbte måtte forlade rummet, og dørene skulle lukkes. I dag har udtrykket udelukkende symbolsk værdi, og ingen lukkes længere ude fra liturgiens sidste del.

I den ortodokse kirke repræsenterer deltagelsen i gudstjenesten det vigtigste element i introduktionen af kristen tro. På spørgsmålet om, hvordan man bliver ortodoks kristen, får man prompte svaret: ved at deltage i den guddommelige liturgi! En sådan deltagelse tildeles nemlig en meget vigtigere rang end studier af katekismen og tilegnelsen af denne. Når det gælder den ortodokse kirkes gudstjenestefejring i øvrigt, se bidraget til Stamoolis andetsteds i dette nummer af Ny Mission (Stamoolis 2001).

Hvad så med hemmeligholdelsen af dele af liturgien? Er den ikke – om ikke andet – en indikation af, at gudstjenesten var forbeholdt de troende?

Frygten for en meget vilkårlig behandling og forfølgelse førte til, at de kristne i løbet af kirkens første århundreder tog deres forholdsregler i forhold til gudstjenesten og var forsigtige med at meddele dens indhold til fremmede. Det vil imidlertid være forkert at tolke dette derhen, at de kristnes gudstjeneste dermed principielt var at forstå som forbeholdt dem alene. Snarere viser kristendommens forsvarere, at tilbageholdelsen af information skyldtes en ikke ubegrundet frygt for bevidst fejlinformation, udspreddning af falske rygter og efterfølgende chikaneri og forfølgelser af de kristne. F.eks. giver Justin ikke flere detaljer i sin skildring af den kristne gudstjeneste, end det var nødvendigt for at give samtidens ikke-kristne en almen forestilling om dens indhold (Apol. I, 65-67). Selv om kristne forfattere som f.eks. Athenágoras fra Athen, Irenéus fra Lyon, Clemens af Alexandria og Origenes, kunne være tilbageholdende med at give information om gudstjenestens indhold, var det i særlig grad nødvendigt, der blev anset som en hemmelighed, der ikke skulle røbes for

udenforstående. Man frygtede åbenbart misbrug. Det gjaldt ikke bare en eventuel anvendelse af nadveren i mysteriereligionerne, men også misbrug blandt kristne, noget som selv Paulus advarede menigheder imod (1 Kor 11,17-34).

Meningen med udelukkelsen var derfor åbenbart, at de, der levede i konflikt med kirkens tro og liv ved at blive berøvet anledningen til at dele gudstjenesteglæden med de andre kristne, skulle længes tilbage til et forsonet fællesskab. Hovedformålet med udelukkelsen var derfor først og fremmest at ramme kristne, der levede i konflikt med kirkens tro og liv, ikke at udelukke nytilkomne eller søgende mennesker.

6. Gudstjenesten forudsætter Guds åbenbaring for mennesker i skaberværket.

Guds vilje, som åbenbares i skaberværket, påkalder menneskets opmærksomhed og kalder det til ansvar. Vi har om dette både gammeltestamentlige og nyttestamentlige vidnesbyrd (Sl 19,2-5; Job 12,7-10; Rom 1,19-23; ApG 14,15 ff; 17,24 ff). Fra skabelsen er mennesket uhelbredeligt religiøst og søger Gud selv uden at være sig det bevidst. Dette kommer også til udtryk hos kirkefaderen Augustin: "Stor er du Herre, og højlovet...og mennesket, en lille del af din skabelse, ønsker at prise dig. For du har skabt os til dig, og vort hjerte er hvileløst, til det finder hvile i dig." (Confessiones 1,1). Det, der er nedlagt fra skabelsen, kan bedst beskrives som en hjemlængsel, der først tilfredsstilles, når man er nået hjem. I lignelsen (Luk 15,11-32) kommer den fortabte søn til sig selv (v. 17), for så at begynde hjemvejen. Urbilledet af faderen er en generøs person, som sønnen i sin elendighed vover at henvende sig til (v. 17-21). Men det er først ved hjemkomsten, at han erfarer, hvor omfattende denne faders generøsitet er. Han får intet mindre end sin status som hjemmeværende søn tilbage (v. 22-24.32). Skabt med en iboende trang til at søge, tilbede og leve i et harmonisk forhold med sin skaber, søger mennesket i gudstjenesten et adækvat udtryk for alt dette.

Som et religiøst væsen søger mennesket sin skaber og livgiver, men ofte på en forfejlet måde. I én del af sine religiøse ytringer giver mennesket udtryk for taknemmelighed og glæde. I en anden forsøger mennesket at manipulere guddommen. Som resultat af sit oprør mod sin skaber er det på en og samme tid uhelbredelig religiøst og forstyrret i sin tilbedelse.

Som naturligt religiøst leder mennesket derfor hele sit liv efter Gud og sandheden om Gud. Dermed vil enhver form for tilbedelse og gudstjeneste – kristen eller anden – være udtryk for menneskets søgen efter Gud. Alle udtryk for kærlighed, miskundhed og nåde vil minde mennesket om Guds eksistens, enten det kender hans sande ansigt eller ikke. På samme måde vil al ulykke, fortvivelse, død og elendighed give næring til den inderlige længsel efter genoprettede relationer. Hvad enten mennesket lever i et forsonet eller uforsonet forhold til Gud, vil det hellige – som Rudolf Otto har karakteriseret det – fremstå som et mysterium, der både fascinerer og skræmmer (*mysterium fascinans et tremendum*). Salme 139 giver f.eks. udtryk for, at mennesket både søger Gud og søger væk fra ham, drages mod ham og flygter fra ham.

Gud og alt, som minder om Gud, virker altså på samme tid både tiltrækkende og afskrækkende. Derfor vil religiøs aktivitet på en eller anden måde angå mennesket, hvad enten det tager aktivt del i den, føler sig engageret eller ikke. Denne forudsætning ligger til grund for al kristen gudstjenestefejring. Det, der gælder for forholdet ”Menneske først og Christen saa” i N.F.S. Grundtvigs teologi, får også sin betydning for gudstjenesten.

Det er fordi, man er menneske – og som sådan naturligt religiøs, – at gudstjenesten kan fungere som begivenhed og kommunikationsform. Gudstjenesten forholder sig med andre ord til den naturlige religiøse længsel i mennesket. Den forudsætter, at mennesket søger Gud og længes efter et forsonet forhold til ham. Al tilbedelse er, teologisk set, udtryk for længslen efter en harmonisk relation til Gud. Heri ligger da også gudstjenestens vigtigste tilknytningspunkt til menneskeheden og en vigtig forudsætning for at virke missionerende. Det nye, der meddeles gennem den kristne gudstjeneste, er evangeliet og Guds handling til frelse for mennesker gennem ord og sakramenter. Hver gang dette budskab om nåde og nyt liv i Kristus når frem til mennesker, der har opsøgt gudstjenesten, virker den missionerende, enten de tilhører den kristne kirke eller ikke.

7. Når gudstjenesten fungerer efter sin hensigt, er den selv mission

Som en del af Guds mission med frelse til verden repræsenterer gudstjenesten Guds tiltale til menneskene. Men den er også menighedens gen-

svar på denne tiltale. Guds tiltale i gudstjenesten og menighedens svar på denne tiltale er nøje vævet sammen. Alligevel kan man skelne mellem dem. Den vigtigste aktør i gudstjenesten er Gud. Det er ham, der betjener menneskene med sine gaver i ord og sakramenter.

Evangeliet om Guds rige, frelse og evigt liv bliver oplæst og forkyndt. Der synges lovsange til Gud og salmer, der vidner for alle om hans frelsergerninger. Gaver deles ud til fattige og nødlidende og til tjenesten med evangeliet for verden. Forbøn for de fattige, for verden og alle troende reflekterer også Guds omsorg. Desuden går Guds frelsende mission til menneskene gennem dåben, nadveren og andre måder, som han lader dem erfare sit nærvær på. Dette er på ingen måde noget nyt for gudstjenestefejringen i år 2001. Men det understreger, at Guds tjeneste for menneskene i gudstjenesten har forrang i forhold til deres tjeneste af og for ham. For også menighedens gensvar er en refleksion af evangeliet. Ret forstået møder Gud både troende og ikke troende mennesker i gudstjenesten med sin nåde. Det kan være nyttigt at illustrere dette med et tilbageblik til kirkens første år.

Karakteristisk nok blev også de kristnes gave til de fattige i Jerusalem tidligt sat i forbindelse med søndagen. Paulus pålagde korinterne – i lighed med menighederne i Galatien – hver søndag at lægge så meget til side, som hver enkelt var i stand til (1 Kor 16,13, jf. Rom 15,25 ff). Dermed blev pengegaven tydeligt at forstå som en frugt af evangeliet om Jesu opstandelse fra de døde og de kristnes tro på denne begivenhed. Et sådant takoffer kom også til at forblive en fast, vigtig bestanddel af de kristnes gudstjeneste. Hos Justin finder vi en beskrivelse af, hvad gaverne skulle anvendes til: forældreløse og enker, de, der er trængende på grund af sygdom eller af andre årsager, fangerne, de fremmede; kort sagt alle nødlidende (Apol. I, 57).

I De Apostoliske Konstitutioner finder vi eksempler på, at diakonerne tjeneste allerede tidligt omfattede et gudstjenesteligt ansvar såvel som en forvaltnings- og uddelingstjeneste til enker, fattige og nødlidende (II, 57; III, 19) Og hos Justin er nævnt deres medvirken i nadveruddelingen i kirkens gudstjeneste og til de kristne, som af en eller anden årsag har været fraværende (Apol. I, 55). I den ortodokse kirke i dag er det fortsat meget almindeligt at medtage noget af det indviede bød (antidoron) til slægtninge og venner, der ikke har været til stede under fejringen af liturgien, og som eventuelt er syge. Liturgi og diakoni er med andre ord uløseligt knyttet til hinanden.

Et eksempel på tjenende omsorg for nødlidende i gudstjenesten i den ortodokse kirke har jeg selv oplevet i Den Hellige Treenigheds Kirke i Helsinki. Tidligt i liturgien kom der en granvoksen mand ind, tydeligt en af byens hjemløse. Han havde fuldskæg, var sortklædt og havde åbenbart ikke været i bad i længere tid. Størstedelen af tiden lå han på gulvet med udstrakte hænder og fødder, i korsstilling (såkaldt prostration). Da nadveruddelingen var forbi, og det indviede brød blev uddelt til dem, der ønskede det, stillede manden sig op i køen. Da turen kom til ham, rakte han også sine hænder frem, store som øsekar. Med et smil greb præsten med begge hænder ned i kurven og hentede to gange et helt mål brød frem, som han derefter tømte op i mandens hænder. Manden nærmest slugte brødet – sikkert hans første måltid den dag!

Det hører med til billedet af samme menighed, at der ved indgangspartiet i kirken var en væg med præsentation af den ortodokse kirkes missionsarbejde i Rusland, Japan og to afrikanske lande. Præsentationen var ledsaget af en opfordring til at give gaver til missionsarbejdet. Det hovedindtryk, man sad tilbage med, var, at der her herskede et harmonisk forhold mellem gudstjenestens bønner for verden og dens omsorg for mennesker i nød både inden for og uden for gudstjenestens rum.

Forbønnen har fra kirkens første tid været en vigtig del af gudstjenesten. Det drejede sig om forbøn for verden og i særdeleshed for de fattige og nødlidende. Den omfattede alle mennesker og deres frelse (jf. de ældste litanier fra oldkirken), men også gerne særlige grupper. ”Jeg formaner da først af alt til bønner og anråbelser, forbønner og taksigelser for alle mennesker; bed for konger og for alle i høje stillinger, så vi kan leve et roligt og stille liv, i al gudfrygtighed og agtværdighed. Det er godt og værdsat hos Gud, vor frelser, som vil, at alle mennesker skal frelses og komme til erkendelse af sandheden” (1 Tim 2,1-4). Vi skimter her frygten for, at myndighedspersoner skulle misbruge deres magt ved at gøre livet fredløst for de kristne ved at optræde respektløst mod deres religion og etos.

Som en integreret del af gudstjenesten er diakonien og forbønnen blevet en vigtig del af menighedens mission og har som sådan gjort indtryk, også på udenforstående.

Ved studiet af den kristne gudstjeneste er det gennem historiske og teologiske studier desuden muligt at komme frem til visse hovedelementer, der er indgået og indgår i den. Rækkefølgen af disse elementer er ikke tilfældig. Grundtrækkene i højmessens er Forsamlingen, Ordet, Måltidet

og Udsendelsen. (Dette er mønsteret, som bl.a. følges i supplementheftet til liturgibogen for ELCA, *With One Voice: A Lutheran Resource for Worship* 1995:8-9). Hvert af disse elementer har så et vist minimum af centralt og nødvendigt indhold, der ikke er tilfældigt sammensat. Jeg skal ikke komme nærmere ind på en beskrivelse af dette indhold her. Jeg vil helle- re kort påpege, hvordan disse også kan fungere missionerende.

Først om samlingen. Selve gudstjenesten som forsamlingen af kristne har altid haft kraft til at påvirke anderledes troende. F.eks. har det vist sig ved undersøgelser i Japan, at særdeles mange af dem, der kommet til at tro, gjorde det, fordi de blev inviteret til gudstjeneste af nogen og blev påvirket af de kristnes fællesskab dér. Det samme rapporteres der om fra flere afrikanske lande, hvor udendørs gudstjenester – eller gudstjenester for åbne døre – har gjort indtryk på ikke-kristne bl.a. på grund af den indtryksfulde og smukke salmesang. Med andre ord, når gudstjenesten opleves som et virkeligt fællesskab og ikke kun som en formalistisk forsamling, fungerer den missionerende.

Med hensyn til hvor stort dette fællesskab kan være og alligevel virke missionerende, varierer det fra kultur til kultur og fra gudstjenestetype til gudstjenestetype. Bl.a. spiller forskellige sociologiske og psykologiske faktorer ind. Men at mennesker kommer til at tro, enten det nu er i en økumenisk gudstjeneste for 40.000 mennesker på Hong Kong stadion eller i en lille lejlighed i New Territories, er en ufravigelig kendsgerning. To af de vigtigste faktorer at understrege i denne sammenhæng er imidlertid følgende:

1. Det fællesskab, der kommer til udtryk i gudstjenesten, må også genspejle sig i virkeligt menneskeligt fællesskab i hverdagen og omvendt.
2. Den gudstjeneste, der afholdes, skal forholde sig til de problemer og udfordringer, som det enkelte menneske, der deltager i den, står overfor i fest og hverdag uden for gudstjenestens rum.

Men samlingen og samfundet i gudstjenesten kan også udtrykkes på en anden måde. Såvel i Porvoo-aftalen (mellem anglikanere og lutheranere) som i Nådens fællesskab (aftalen mellem norske metodister og lutheranere) er man kommet frem til et synligt kirkeligt fællesskab inkl. nadverfejring. Gudstjenestefællesskabet er her et synligt tegn på den enhed, som alle kristne har i Kristus. Målsætningen med det synlige

udtryk for kirkelig enhed har i begge sammenhænge været missionen, kristent vidnesbyrd over for mennesker af anden tro, gennem fælles fejring af gudstjeneste. Sådan bliver den økumeniske gudstjenestefejring i et nyt synligt fællesskab også i sig selv mission.

Også de bibelske fortællinger, læst, dramatiseret og genfortalt, har lige fra urkirkens tid haft en missionerende funktion i menighedens gudstjeneste. Bibelske fortællinger er blevet gendigtet i hymner, antifoniske sange og bibelske viser. Tænk bare på, hvordan de har fået udtryksform i de amerikanske negro spirituals! Man skal heller ikke undervurdere den betydning, disse beretninger får, når de kommer til udtryk gennem gudstjenesten som dramatisk form, understreget af musik, sang eller bildende kunst eller i tilknytning til temagudstjenester såsom lysmesser eller vandregudstjenester. Tag for eksempel beskrivelsen af påskematgudstjenesten i Kaj Munks påskeprædiken fra 1928. Efter sin fængslende skildring fortsætter han med følgende refleksion: "Saadan et Skuespil tænker jeg slet ikke, vi Danske kunde opføre; det ville gå i fisk for os; vi er for bestandige, for nøgterne, for kritiske, ogsaa for fjalede for hinanden. Men den bevægelse, der saa aabenlyst griber dér det let bevægelige og lidenskabsstærke russiske Folk, vil heller ikke være det danske kirkesøgende Paaskefolk ganske ubekendt" (Munk 1963:65). Rigtigt nok, i læsningen, udlæggelsen og dramatiseringen af det bibelske vidnesbyrd om frelsehistorien spiller folkets kulturelle vaner og udtryksformer en afgørende rolle for, hvorvidt budskabet skal opfattes og få en god eller dårlig modtagelse. Selvsagt kommer troen, når den skabes af Den Hellige Ånd. Men én af forudsætningerne er, at man opfatter det, der kommunikeres ind i sin egen kontekst og som relevant. Udtryksformerne i den russiske påskematmesse passede næppe for danskerne på Kaj Munks tid og heller ikke nu. Men det betyder ikke, at man ikke også i danske gudstjenester kan finde frem til et formsprog og dramatiske elementer, der er kongeniale med en dansk udtryksmåde.

I forbindelse med revisionen af den danske højmesse har Erik A. Nielsen på fortjenstfuld måde sat fokus på gudstjenesten som dramatisk form (Nielsen 1986:139-193). I sin fortættede fremstilling siger han bl.a. følgende: "I gudstjenesten skal alle spor af det fortidige og det fjerne vågne op igen som levende liv. Også det spor, som er det fjernes og det gables vigtigste opbevaringssted: skriften, skal vågne til nutidigt liv. Hvad der står på tryk i bibler, i alterbøger og salmebøger må stige frem på menneskelæber som sang, fortælling, tale, forkyndelse; hvad der står af træ,

sten og metal i rummet skal genlyde af de toner, som vækkes i det egentlige tempel, menneskelegemet med dets hjerte, mund og lemmer" (s. 141).

Når altså gudstjenesten fremføres og tolkes som det liturgiske drama, den er, har dens tekster sprængkraft i sig, ikke kun til at kommunikere, men til at fordrive alle kræfter, der holder livskraften bundet (s. 149).

Fordi gudstjenesten først og fremmest er Guds frelsende og bevarende gerning, indgår nadverens sakramente i Guds virke for at nå en fortabt menneskesjæl med håb og fremtid. Invitationen til nadvermåltidet er åben, men forudsætter liv med Jesus Kristus.

Indstiftelsesordene i Matthæus Evangeliet 26,26-29 (jf. Luk 22,19-20; 1 Kor 11,17-25 jf. 26 ff) opfordrer mennesker til at tage del i måltidet: "Drik alle heraf; dette er mit blod, pagtens blod, som udgydes for mange til syndernes forladelse". Åbenheden understreges ved, at nadverens vært er Jesus Kristus selv. Han gav sig selv som løsesum og giver sit legeme og blod til at blive spist og drukket under nadvermåltidet. Nadveren er for syndere; Judas Iskariot får del i nadvermåltidet, selv om Jesus tydeligvis kendte hans planer om at udlevere ham (Matt 26,20-25). Paulus advarer menigheden i Korinth mod at give nadvermåltidet et eksklusivitetspræg ved at forbeholde kærlighedsmåltidet for nogen (rige) udvalgte og dermed splitte fællesskabet (1 Kor 11). Samtidig – og på den anden side – opfordres deltagerne i nadveren af Paulus til at prøve sig selv, så de ikke modtager nadveren på en uværdig måde (1 Kor 11,27-29). På samme måde fortsætter man i oldkirken at beskytte nadveren mod alle, der ikke har gjort deres forhold til Gud og medmennesker op. Skillelinien går principielt ikke på alder, køn, social status eller etnisk oprindelse, kun på tilhørsforholdet til Jesus Kristus (Gal 3,28, jf. Rom 10,11-13; 1 Kor 12,12-14 og Kol 3,11). Med andre ord: kristen dåb og fastholdelsen af troen på Jesus Kristus er en forudsætning for at deltage i nadveren.

Men invitationen til at holde gudstjeneste og til at tage imod den kristne tro er, som allerede nævnt, principielt åben for alle (pkt. 5 ovenfor). Dermed begrænses vejen til nadveren kun af, at man ikke deler den kristne tro. Såfremt dragningen mod den kristne tro vedvarer, fordi gudstjenesten kommunikerer i overensstemmelse med sine forudsætninger, vil også dragningen mod nadveren vedvare og før eller senere føre til, at den søgende bliver troende og får del i sakramenterne.

Et eksempel på dette har jeg fra Kwai Shing menigheden i Hong

Kong. Gennem gudstjenestefællesskabet var der en ung mand på 16 år, som var kommet til tro. Men på grund af den stærke konfucianske baggrund i hans familie blev han nægtet dåb. Løsningen blev da, at i de år, der gik før han med forældrenes samtykke kunne lade sig døbe – og da som 20-årig – knælede han og fik velsignelsen, hver gang menigheden fejrede nadveren. Længslen efter en dag at få del i måltidet bevarede ham i troen. Og ganske rigtigt: den dag oprandt, da den unge mand både kunne modtage dåben og nadveren. Og som dåbsminde fik han et kors af de tidligere katekumener, som i lighed med ham nu var døbt. Siden første klasse havde han gået på missionens skole og i gudstjenesten mødt kaldet til kristen tro. Først som voksen oplevede han frugten af, at gudstjenestens vidnesbyrd blev fuldmødt, skønt han længe havde båret på den.

Dette aktualiserer en gruppe mennesker, der netop lader sig socialisere ind i gudstjenesten. Det sker mere ved at gøre end ved at høre, og mere gennem det æstetiske end det teoretiske. Jeg tænker på børnene. Ved at deltage i gudstjenesten opøves børnene til selv at bede, lovsynge og takke. Og hvis gudstjenesten fungerer tilstrækkelig dramaturgisk, bliver de frelsehistoriske begivenheder også gjort tydelige for dem gennem forskellige kanaler. (Bjerkestrand 1998 viser, hvordan netop drama fungerer og involverer børn i gudstjenesten). Og ofte er det, der ikke siges, men erfares eller observeres i gudstjenesten, mest effektivt med hensyn til at virkeliggøre gudstjenesten for børn.

9. I spændingen mellem universel form og lokalt kulturelt udtryk virker gudstjenesten missionerende

Selv om der er konfessionelle forskelle mellem kirkernes liturgier eller andre forskelle, som stammer fra lokalkulturens møde med den kristne gudstjeneste, opretholdes liturgiens økumeniske eller universelle form ved, at dens struktur og indhold bevares. Dette er muligt, fordi gudstjenesten er bærer af transkulturelle elementer. Det er disse, der gør det muligt for en dansker at genkende den kristne nadver som sakramentalt måltid ved en filippinsk højmesse, oftest uden noget særlig kendskab til lokalsproget. Det er da også dette, der gør indtryk på kristne, der rejser til andre lande og kulturer: de genkender enheden i gudstjeneste og sakramentfejring til trods for sprogbarriererne. Så er det ikke tilfældigt, at de sidste årtiers økumeniske samtaler har haft fælles fejring af sakramen-

terne som en vigtig målsætning. Andre eksempler på dette er udarbejdelsen af økumeniske gudstjenester (se Økumeniske gudstjenester 1999).

Hvis gudstjenestens formsprog skiller sig meget ud fra lokalkulturens, risikerer man, at den reduceres til at blive et fremmedelement. Enten må sprog og form indlæres, således at det til slut bliver en naturlig kommunikationsform for deltagerne, eller også risikerer man i sit forhold til liturgien, at den betragtes som noget magisk. Det har været tilfælde i kulturer, hvor gudstjenesten er blevet afholdt på latin til trods for, at dette ikke var lokalsprog, som f.eks. i Beijing og Paris i nyere tid. Derfor er det vigtigt for gudstjenestens funktion, at lokalsproget normalt også er gudstjenestesproget.

Men også andre aspekter ved gudstjenesten kan virke fremmedgørende. Det sker bl.a., hvis formsprog eller kulturelle udtryk i gudstjenesten bliver arkaiske. I gudstjenesterevisionerne står man derfor ofte over for udfordringen til at re-kontekstualisere. Formsprog og udtryksmåder i det talte sprog kan have ændret sig så meget, og landets kultur ligeså, at man må finde en ny og naturlig kontekstuel dragt til liturgien, således at den kan fungere i sin samtid (For spørgsmål knyttet til forskellige modeller for kontekstualisering og rekontekstualisering af gudstjenesten, se Chupungco 1996 og Lathrop 1996).

Endelig skal det nævnes, at der findes en hel række tværkulturelle fænomener relateret til gudstjenesten, der lader sig overføre fra én kultur til andre, i oversættelse eller gennem tilpasning. Når salmer oversættes, eller når man tager sådanne dele af gudstjenester fra andre lande og kulturer i brug, som passer ind i modtagerkulturens tale- og formsprog, bliver liturgien som regel beriget, og den bliver som regel endnu mere attraktiv (Se f.eks. Verdensvid lovsang 1997 og Barnas misjonsdag: gudstjenester fra søsterkirker 1995).

Hvis gudstjenesten mister sin universelle forankring, bliver den provinsiel og magter ikke at vidne om kirkens fælles tro. Hvis gudstjenesten bevarer sin transkulturelle karakter, uden at den samtidig bliver en lokal, samtidig kulturytring, risikerer den fremmedgørelse. I begge tilfælde står den i fare for at hindre, snarere end at befordre, kristen mission.

10. Gudstjeneste som mission

Gennem at tilgive forener Gud mennesker i et fællesskab bygget på nye

forudsætninger. Gudstjenesten er fejringen af, at dette er blevet muligt. Hver gang den fejres, bidrager den til, at mennesker drages mod dette fællesskab af troende på alle steder og til alle tider. Ligeledes giver den mennesker nødvendig hjælp til at blive bevaret i samfundet af det nye gudsfolk. Den sender også Guds folk i mission. Som en del af Guds mission virker gudstjenesten også missionerende i betydningen evangeliserende. Sit væsentligste bidrag til missionen giver den ved at fejre Jesu Kristi opstandelse fra de døde og formidle konsekvenserne af dette. Selv om det er gudsfolkets samling, er gudstjenesten principielt åben for alle mennesker. Den forudsætter Guds åbenbaring i skaberværket – et naturligt tilknytningspunkt for de mennesker, som i gudstjenesten bliver mødt med Guds nådemidler. I spændingen mellem universal form og lokalt kulturudtryk bliver den et både troværdigt og relevant vidne. Gudstjeneste som mission indebærer med andre ord et helt bundt betydningsnuancer og forudsætter, at menneskene dér møder den treenige Gud for derefter at blive sendt ud som vidner om evangeliet og tjenere for den nye pagt til en verden, der længes efter at blive forsonet med Gud og mennesker og eje håbet om evigt liv. Som sådan har gudstjenesten i mange misnologiske sammenhænge fået alt for lidt opmærksomhed. Det er på tide, at vi fokuserer på gudstjenesten som mission – for menneskers skyld!

Litteraturliste

- A Lutheran Agenda for Worship: Resource materials for the Churches' study in the area of worship.* 1979. Department of Studies. Geneva: Lutheran World Federation.
- Anastasios of Androussa. 1989. "Orthodox mission: past, present, future." I George Lemopoulos (red.), *Your Will Be Done: Orthodoxy in mission.* Katerini.
- Barnas Misjonsdag: gudstjenester fra søsterkirker.* 1998. Det Norske Misjonselskap, Stavanger: Det Norske Misjonselskap.
- Bjerkestrand, Karin Brunvathne. 1998. Drama i gudstjenesten. (Hovedfagsoppgave), Høgskolen i Stavanger.
- Chupungco, Anscar J. 1996. "Two Methods of Liturgical Inculturation" i: S. Anita Stauffer, *Christian Worship: Unity in Cultural Diversity*, s. 77-94. Geneva: The Lutheran World Federation.
- Davies, J.G. 1966. *Worship and mission.* New York.

- Davies, J.G. 1986. "Mission and worship." I J.G.Davies (red.), *A New Dictionary of Mission & Worship*, s. 374-277. London: S.C.M. Press Ltd.
- Davies, J.G. (red.). 1986. *A New Dictionary of Mission & Worship*. London: S.C.M. Press Ltd.
- Hellerström, A.O.T. 1940. *Liturgik*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Förlag, Stockholm (2.opplag).
- Hofinger, Johannes (red.). 1960. *Liturgy and the Missions. The Nijmegen Papers*. London: Burns & Oates.
- Holter, Knut. 1994. "Det gamle testamente og misjonen" i: Jan-Martin Berentsen, Tormod Engelsviken & Knud Jørgensen (red.), *Missiologi i dag*, s. 23-26. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holter, Stig Wernø. 1991. *Kom, tilbe med fryd : innføring i liturgikk og hymnologi*, Oslo.
- Lathrop, Gordon W. 1996. "The Shape of the Liturgy: A Framework for Contextualization." I S. Anita Stauffer, *Christian Worship: Unity in Cultural Diversity*, s. 67-76. Geneva: The Lutheran World Federation.
- Munk, Kaj. 1963. *Mindeudgave: Prædikener*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Nielsen, Erik A. 1988. *Den skjulte gudstjeneste: En fantasi*. København: Amadeus. 3.opplag.
- Nørager Pedersen, A. F. 1969. *Gudstjenestens teologi*. Berlingske Leksikon Bibliotek 38. København: Berlingske Forlag.
- Pfammatter, J. 1981. "oikodomé/oikodoméo" i: Horst Balz & Gerhard Schneider (red.), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Bd II, sp.1211-1218. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Verlag W. Kohlhammer GmbH.
- Shands, Alfred. 1965. *The liturgical movement and the local church*. New York.
- Sjögren, Per-Olof. 1968. *Mässa och mission*. LVF-bok nr 3. Stockholm.
- Stamoolis, James J. 2001. Liturgi i ortodoks missiologi. I *Gudstjeneste som mission*. Ny Mission nr. 2. Side 80-100. København: Unitas Forlag.
- Strandenæs, Thor. 1996. "Gudstjenestens misjonerende funksjon: Bidrag til en misjonsteologisk bevisstgjøring". I *Misjon og Teologi*, 3, s 15-35.
- Strandenæs, Thor. 1997. "Gudstjeneste og kontekst" i: Ernst Harbakk og Filip Riisager (red.), *Veien Videre: Den Nordiske Kristne Buddhistmisjon 75 år*. S. 60-84. Oslo: Den Nordiske Kristne Buddhistmisjon.
- Sørensen, Søren. 1969. *Kirkens liturgi*. 2. rev. udg. København: Wilhelm Hansen, Musikforlag. *The church for others and The church for the world*.

1967. Geneva: Department on Studies in Evangelism, World Council of Churches.

Verdensvid lovsang. 1997. Stavanger: Det Norske Misjonsselskap.

Webber, Robert E. 1986. *Celebrating Our Faith: Evangelism through Worship*, San Francisco 1986.

With One Voice: A Lutheran Resource for Worship. 1995. Minneapolis: Augsburg.

Økumeniske gudstjenester. 1999. Norges Kristne Råds Skriftserie nr. 3. Oslo.

Thor Strandenæs, f. 1948. Cand. theol. 1973 (Det Teologiske Menighedsfakultet, Oslo), theol. dr. 1987 (Uppsala Universitet), missiospræst udsendt af Det Norske Misjonsselskap til Hong Kong 1974-91, siden 1991 førsteamanuensis i missionsteologi på Misjonshøgskolen i Stavangver og p.t. også dekan.

Plads for alle – brug for alle

Fællesskab for alle aldre og alle farver

Jens Fischer-Nielsen

I Danmark kommer mange kirkefremmede mennesker til gudstjeneste ved særlige lejligheder - og gudstjenesten er også der, hvor nye danskere forsøger at finde kristendommen/menigheden. På det grundlag er gudstjenesten et vigtigt sted i forbindelse med kirkens forsøg på at gøre mennesker til Jesu disciple.

I Ny Testamente er menigheds- og gudstjenesteliv ensbetydende med fællesskab

Man behøver ikke slå op ret mange steder i NT for at se, at menigheds- og gudstjenesteliv oprindeligt hang sammen. Det var et åndeligt og praktisk fællesskab. Det var et tros- og handlingsfællesskab. Der var plads til alle. Der var brug for alle. Menigheden fremstod som en "familie", der tiltrak nye: "Og Herren fjøede hver dag nogle til, som blev frelst" (ApG 2,47). "Det, som Ånden åbenbarer, får hver enkelt til fælles gavn" (1 Kor 12,7). "Når I kommer sammen, har den ene en salme, en anden en belæring, én har en åbenbaring, én har ungetale ..." (1 Kor 14,26).

En synlig menighed er afgørende for gudstjenestens gennemslagskraft overfor kirkefremmede og andre fremmede

Når vi læser om menigheden i de første kapitler af Apostlenes Gerninger, er der tale om et menighedsliv med mange udtryksformer. I ApG 2 tales der om en mangfoldighed af "fællesskabs-aktiviteter": Apostlenes lære, fællesskabet, brødsbrydelsen, bønnerne, tegn og undere, ejendomsfællesskab, uddeling, lovprisning. Det miljø, som var skabt efter pinseunderet, var så attraktivt, at det tiltrak nye mennesker hver dag.

I 1 Kor 12 omtales eksempler på nådegaver til de enkelte kristne; gaverne er alle til "fælles gavn". I 1 Kor 14 ser vi omtale af kristne sammenkomster. Her er der også tale om en mangfoldighed af udtryksmåder. Mange kan komme til orde med hver deres nådegaver. Men alt skal være til opbyggelse, og alt skal gå "sømmeligt og ordentligt til".

Hvis vi sammenligner med vores danske folkekirkelige højmesse, er det tydeligt, at vi har taget det meget bogstaveligt, at alt skal foregå "sømmeligt og ordentligt". Men det er ikke nok, hvis gudstjenesten skal være en del af kirkens mission – altså hvis den skal være med til at "føje nye til".

De kirkefremmede og fremmede skal møde menigheden, når de kommer til gudstjeneste

Mellem år og dag dukker alle typer af mennesker op til folkekirkens gudstjenester, kirkelige handlinger og specielle begivenheder. Nogle få kommer hver søndag, langt flere kommer lejlighedsvis, når de er inviteret, eller når de pludselig får den indskydelse at deltage i gudstjenesten – eller når de gennem en periode forsøger at finde Gud, kristendommen, menigheden. Gudstjenesterummet er en missionsmark af børn, teenagere, unge, voksne, ældre, familier, enlige, gamle danskere, nye danskere, troende og tvivlende, kirkefremmede og kirkevante osv.

Som missionær i Bangladesh holdt jeg ind imellem gudstjeneste under et træ. Der var lagt måtter ud til menigheden. Ved træets fod var der som alter anbragt en bænk med et kors på. Menigheden sad med korslagte ben på måtterne med ansigtet frem mod korset. Rundt langs måtterne stod de kirkefremmede hinduer og muslimer som en levende mur for at se, hvad der foregik. I denne situation talte jeg altid til "muren". Til en dansk gudstjeneste sidder alle på bænken, men på samme måde er der ofte mange kirkefremmede og eventuelle fremmede. Det vigtigste er at "tale" til og med dem.

Måske går en million forskellige mennesker igennem folkekirkens mange rum om året. Men kun meget få går regelmæssigt i kirke og er bevidste om at leve det discipel-liv, som de fleste er døbt til. Undersøgelser viser, at kun få danskere mener, at "religion" (endda i bred forstand) har nogen særlig betydning i deres liv.

Hvis mennesker, som lejlighedsvis dukker op i kirken, kun møder kirken som institution med ansatte (som får penge for at udføre deres servicefunktioner), har de ikke mulighed for at opfatte det, der foregår, som noget anvendeligt i deres eget liv og dagligdag.

Det sker, at mennesker får en pludselig indskydelse om at gå i kirke. Som nu f.eks. Lone (opdigtet navn). Jeg mødte hende kl. 9,30 ved opslagstavlen i våbenhuset. Hun var absolut ikke vant til at gå i kirke. Kendte ikke noget til kristent fællesskab. Men hun kendte noget til det åndelige. Hun kendte til noget "mørkt og ondt", som veg når hun nærmede sig noget helligt. Og hun havde haft besøg af en engel. Da jeg mødte hende, havde hun læst tilbuddene på opslagstavlen. F.eks. om en svømmetur for hele familien i svømmestadion. Men som hun sagde, "Jeg har brug for noget åndeligt, har I ikke noget åndeligt?". Og vi havde heldigvis noget åndeligt. Cellegrupper med mulighed for at dele sorger og glæder, fælles bøn, lovsang og fordybelse i Guds ord. Ved kirkekaffen talte hun med nogle, som fortalte hende om et fællesskab, hun kunne være med i. Det blev begyndelsen til et helt nyt liv for hende og hendes to børn. Jeg har tit tænkt på, at hun kom til kirken for at få del i noget åndeligt, som var "lyst og godt". Tænk, om vi ikke havde haft "noget åndeligt" på programmet i kirken! Og tænk, om vi ikke havde haft et fællesskab, som kunne optage hende og bør-

Gudstjenesten inkluderer i gudstjenesten, men det flytter kun noget, hvis der er folk med på banen, man kan identificere sig med

Alle andre former for evangeliserende mission forsøger at flytte menneskers holdninger fra et sted til et andet. Altså noget med ændringer i fremtiden eller et skridt, som skal tages ud i det uvisse. I gudstjenesten sker tingene, lige hvor vi er, og mennesker inddrages i at bede til Gud, lytte til Guds ord, bekende troen og åbne sig for Guds Ånd. Enkelte rives ikke med, og de sidder derfor blot som tilskuere. Men ingen forhindres. Alle er velkomne. Alle inkluderes. Skriften siger: "...enhver, som påkalder Herrens navn, skal frelses." (ApG 2,21) Gudstjenesten er en lang påkaldelse. En lang bøn. Alle kan tage del. Det sker her og nu.

Det utrolige er, at gudstjenesten er det "arrangement", som det er lettest at samle folk til. Kristelige møder, intellektuelle foredrag, finkulturelle koncerter samler - efter min erfaring - ikke nær så mange men-

nesker. Det eneste, som kan samle flere, er gospelkoncerter – de er også medrivende og inkluderende.

Gudstjeneste med en levende menighed som grundstamme er en enestående mulighed for at række ud til kirkefremmede og fremmede. Når menighedens almindelige mennesker kommer med på banen, er der håb om, at kirkens kontaktflade kan føre nye mennesker ind i menighedslivet – eller hjælpe dem til at opleve, at kristendommen kan have en betydning i deres liv.

Gudstjenesten som fællesskab

Samtidig med, at "fællesskab" er et hovedord i Ny Testaments menighedsforståelse, er netop dét et behov i det danske samfund. Det er for så vidt trist, at samfundet er handicappet med hensyn til fællesskab, men det giver menigheden noget at række ud med, som der virkelig er behov for.

Plads til alle

At alle er velkomne til gudstjeneste, ved alle i princippet. Alligevel skal det til stadighed siges. Og det skal siges direkte med adresse til forskellige grupper, for at det i praksis får nogen effekt. For de fleste ligger det udenfor forestillingsevnen, at man fra menighedens side ligefrem er glade for at se dem. Jeg tænker her særligt på børnefamilierne (evt. blot børnene, hvis de voksne ikke har lyst at gå med), og jeg tænker på de nye danskere. Der er kun chance for, at de kommer, hvis de specifikt får at vide, at de er velkomne – og de kommer kun igen, hvis de på konkrete måder oplever, at de er velkomne.

At børn i stigende grad kommer til gudstjeneste i Kvaglund Kirke har helt klart at gøre med, at vi har børneprogram under prædikenen, at vi ofte laver specielle gudstjenester for familier, og at vi gang på gang siger og skriver, at vi er glade for at se børn.

At der kommer en del nydanskere har helt klart at gøre med, at vi ofte lader evangeliet læse på andre sprog, at vi hjælper med praktiske problemer, rækker ud med fællesskab, og at vi gang på gang lader forstå, at vi er glade for, at de kommer.

Det er ikke nok at sige "plads til alle" gennem den almindelige formulering i kirkens annoncer: "Alle er velkomne!". Man må henvende sig

specifikt, tage specielle hensyn og skabe anledninger (herom mere senere).

Brug for alle

At alle er velkomne, ved de fleste. At der også er brug for alle, ved de færreste. Det kræver en oplæring at få menigheden til at forstå, at det har en betydning, at de kommer med som aktive medarbejdere i forbindelse med gudstjenesten.

I Kvaglund Kirke har vi en lang række af opgaver til frivillige i forbindelse med gudstjenesten og i forbindelse med menighedsarbejdet. I forbindelse med gudstjenesten er der følgende frivillige opgaver:

- 1) Uddeling af salmebøger ved indgangen
- 2) Uddeling af brød ved altergangen
- 3) Oplæsning af ind- og udgangsbøn og epistellæsning
- 4) Betjening af overheadprojektor
- 5) Kirkekaffe
- 6) Børneprogram
- 7) Bogsalg
- 8) Oplæsning på arabisk og evt. andre sprog

Der kunne uddelegeres flere ting: bekendtgørelser (de, som står for aktiviteterne, kan også selv bekendtgøre dem), kirkebønnen, kor, indsamlingshjælper, klokkeringning, musik til særlige sange, prædiken eller eksempelfortælling, velkommen ved døren osv.

I forbindelse med familiegudstjenester kan der være en række andre funktioner, f.eks. børneindslag med sang eller dramatik. I forbindelse med andre specielle gudstjenester kan der være drama, lovsangsledelse, band- og forsangerfunktioner og forbønstjeneste.

At der er brug for alle, betyder selvfølgelig ikke, at alle absolut skal have en opgave. Det er frivilligt, og man er lige godt med i menigheden, om man har det eller ej. Men mange vil gerne have en opgave og føler først, at de er rigtigt med i fællesskabet, når de får lov at yde noget.

Det betyder naturligvis øget gudstjenestedeltagelse, at måske 10 mennesker på forhånd har fået en opgave i gudstjenesten. Og da de forskellige funktioner varetages af et hold af skiftende personer, er der efterhånden et stort antal, som føler ansvar for gudstjenesten – og de går så meget op i deres engagement, at de fortæller andre om det!

I menighedsarbejdet er der også en lang række frivillige funktioner. De er med til at gøre det almindeligt, at der er opgaver, som skal udføres både i og udenfor gudstjenesten. Det er også nødvendigt, at der mellem menighedsarbejdets forskellige aktiviteter og gudstjenesten er en vekselvirkning, så der henvises begge veje. Henvisning til praktiske muligheder for indsats eller omsorg eller undervisning i menighedsarbejdet kan være vigtige led i præstens prædiken.

En funktion, som at sige velkommen ved døren, er overordentlig vigtig. Et ægtepar, som blev trofaste kirkegængere og deltagere i menighedens fællesskab, fortalte om deres første gudstjeneste: "Vi blev meget overraskede over at blive budt velkommen ved kirkedøren. På grund af velkomsten gik vi efter gudstjenesten til kirkekaffe. Ved kirkekaffen var der almindelige mennesker fra menigheden, som fortalte os begejstret om deres engagement. Vi kom igen næste søndag ... og næste ... og næste ... osv. Vi kom med i en cellegruppe. Vi fik venner."

Ansvar

Der er et spring fra at udføre en opgave til virkelig at få ansvar for en opgave. Så længe der kun er tale om at forskellige mennesker udfører forskellige opgaver for præsten, kan der ikke ske mere end han/hun kan overskue. Det er derfor vigtigt, at der uddelegeres ansvar. Én kan f.eks. have ansvar for børneprogrammet. Én for læserne. Én for uddelerne osv. Og der kan nedsættes et gudstjenesteudvalg. I udvalget kan de forskellige medlemmer have ansvar for at finde folk til hver sin funktion. Faktisk er et gudstjenesteudvalg helt nødvendigt, hvis der er tale om ugentlig eller på anden måde regelmæssige gudstjenester med mange medvirkende. Hvis der f.eks. skal bruges 10 mennesker til hver gudstjeneste, er det ikke muligt for præsten at finde disse til hver søndag.

Åndeligt fællesskab omkring tjenesten

Det skal også nævnes, at det åndelige fællesskab er afgørende. Ved fordelingsmøder, udvalgsmøder og forud for gudstjenesterne må der nødvendigvis være fælles bøn og indvielse til tjenesten. Og af og til må visionen oppudsnes ved hjælp af bibelsk undervisning.

Hvis man ikke lader mennesker engagere sig

Det er nærliggende at spørge: Hvad sker der, hvis man ikke lader mennesker engagere sig? Det kan man se i de fleste kirker: Der kommer ikke nye til! De, som pr. tradition kommer til gudstjeneste, bliver færre og færre. Der mangler liv og dynamik i gudstjenesten – de, som kommer lejlighedsvis, oplever det ikke som inspirerende eller noget, de kunne tænke sig at stifte nærmere bekendtskab med. Men der sker også det, at de ressourcepersoner, som kunne have gjort en forskel i gudstjeneste- og menighedslivet, engagerer sig andre steder. Det gælder især mænd. De havner i loger og bestyrelser for idrætshaller og andre steder, hvor de kan få lov at spille en rolle. I loger er der ofte et roterende system, hvor der er ansvar til alle, og hvor ansvarsområderne går på skift. Selv om der er undtagelser, er det almindeligt, at mennesker gerne vil have en passende opgave. Man skal passe på ikke at vurdere situationen ud fra de faste kirkegængere. De har jo vænnet sig til (og holder evt. af) det passive tilhørsforhold til kirken. Negativt udtrykt kan man sige, at de er blevet gjort så små, at de tror, at de intet *er* og intet *kan* og intet *har* at bidrage med, som er noget værd.

Nogle nyttilflyttede kinesere, som kom til gudstjenesten gennem en engelsk bibelstudiegruppe, bad inderligt, om de ikke måtte gøre noget, f.eks. dele salmebøger ud. De følte, at de ikke var rigtigt med, hvis de ikke fik lov at yde noget. Det viste sig, at der ingen er som kinesere til at dele salmebøger ud. Ingen kirkegængere får nogensinde så store smil, som når de modtager en salmebog fra kinesere. Selv om de ikke kan dansk, er de virkelig med til at skabe en varm og venlig atmosfære ved gudstjenestens indledning.

Gudstjenesterne skal være inspirerende

Første betingelse for at flytte noget hos mennesker, som har mistet kirke-traditionen, eller som ikke tidligere har kendt den, er, at gudstjenesten er inspirerende både m.h.t. indhold og form. Da der er forskel på folk, må der planlægges forskellige slags gudstjenester.

Højmessen

Den faste gudstjeneste må være en familiefest hver søndag. Den skal favne vidt forskellige mennesker og fremstå som toppen af menighedsfællesskabet. Stemningen skal være varm og venlig. Det er godt at begynde med velkomst eller introduktion. Dels for at være venlig og dels for at informere, f.eks. om børneprogram og dagens tema og andre særlige ting. F.eks. en særlig velkomst til dåbsbørn kan være vigtig.

Budskabet skal være klart og vedkommende fremført, det vil sige på en autentisk måde – præsten skal gå 100 % ind for, hvad han/hun siger. Og præsten skal vide, hvad det er han/hun vil formidle. Der skal være så mange almindelige mennesker som muligt fremme på "scenen". Mit eget ideal er at skabe en gudstjeneste, som alle aldre og alle etniske grupper kan have glæde af at deltage i.

Man må gøre noget for de grupper, man ønsker at se. F.eks. børneprogram for børnenes skyld og læsning og oversættelse på forskellige sprog for udlændingenes skyld. Gudstjenesterne skal også have indbyggede variationer og overraskelser, f.eks. med hensyn til sang, musik og instrumenter. Sang og musik skal være festlig, og der skal tages hensyn til de forskellige aldersgrupper. Det går naturligvis ikke kun med orgel – alene af den grund, at det ikke er alle, som synes, at det er himmelsk musik. Det går heller ikke med kun gamle traditionelle salmer – de opleves af mange som kedelige. Det er godt at bruge overheadprojektor til dagens emne, evt. illustrationer, dele af ritualer (f.eks. trosbekendelsen under dåb) og nogle salmevers eller lovsangene under nadveren. Et vigtigt princip er også: Ingen gudstjeneste uden kirkekaffe. Men det skal gøres enkelt og overkommeligt, så frivillige medarbejdere kan klare det.

I forbindelse med højmessen skal det også nævnes, at præst, menighedsråd, sognemedhjælper eller gudstjenestegruppe kan producere anledninger til folk for at få dem med til gudstjeneste. Sådanne anledninger kan være: Konfirmandindskrivning, velkomstgudstjeneste for konfirmandelever, forskellige kors medvirken ved gudstjenesten, børns optræden, minikonfirmanders medvirken med et par børnesange, afslutning for minikonfirmander, en sang sunget af en etnisk gruppe på deres eget sprog, medvirken af konfirmandelever, kirke-skoleprojekter osv. Man kan også bruge gudstjenesten som indledning til sogneudflugt, kirkefrokost eller andre arrangementer. I det hele taget skal man tænke på den kultur, som mennesker af i dag lever i, og ud fra disse overvejelser planlægge anledninger og gudstjenester, så de siger noget til flest muligt.

Som missionær i Bangladesh tænkte jeg meget på kulturelle bindinger og kulturelle hindringer. Kulturelle bindinger er de ting i kulturen, som binder mennesker, så de ikke frit kan skifte religion og modtage kristendommen. Særligt er der mange bindinger for muslimer. Det er virkelig svært for dem at skifte religion. Hos hinduerne i Bangladesh eksisterer der ikke nær så mange bindinger. De kan blive kristne uden de store vanskeligheder.

Dog kan der i den enkelte menighed være kulturelle hindringer, som gør, at de alligevel ikke kan nærme sig kirkens gudstjeneste eller kristendommen. Derude tænkte vi meget på at fjerne disse kulturelle hindringer. Det kunne være sproglige hindringer (evangeliet skulle forkyndes på folks eget sprog), vesterlandske melodier (der skulle synges med bengalske melodier), musikinstrumenter (de lokale instrumenter gik til hjertet), stilheden, farveløsheden i gudstjenesten (der var brug for sanseindtryk) osv.

Omsat til danske forhold må vi sige, at der er mange kulturelle bindinger i det materialistiske samfund, som vi intet kan stille op med.

Men vi skal som menighed tænke meget på at fjerne de kulturelle hindringer i vores gudstjeneste, menighedsliv og kirkeorganisation. Vi risikerer ikke at blive direkte "kulturimperialistiske" i stor stil i Danmark, for det er kun ganske få mennesker, som lader sig trække kirkens middelalderkultur ned over hovedet. Men da vi gerne vil have flere mennesker med, bør vi gennemtænke hvilke unødvendige kulturelle hindringer, vi opretholder ...

Særlige gudstjenester i kirken

Selv om højmassen – endda indenfor reglerne – kan blødes meget op, er der alligevel brug for særlige gudstjenester. Det er ikke muligt at tilfredsstille alle med én slags gudstjeneste. Der vil også være nogle få, som er utilfredse med den åbne folkelige gudstjeneste, som ovenstående lægger op til. Nogle kan end ikke acceptere lidt børnelarm i kirken. Nogle kan ikke acceptere læsninger på andre sprog. Min erfaring er imidlertid, at de, som har et missionssyn og dermed en glæde over at se en varieret skare til gudstjeneste, kan acceptere meget. Men der er en lille gruppe, for hvem det er meget vigtigt, at der ikke ændres på noget som helst. Dem er det svært at tilfredsstille, når man gerne vil nå kirkefremmede og frem-

mede. Under alle omstændigheder er der brug for forskellige slags gudstjenester – ganske enkelt fordi mennesker er forskellige.

Af forskellige slags gudstjenester kan nævnes: Forbøns- og lovsangsgudstjenester, meditationsgudstjenester, internationale gudstjenester på engelsk med henblik på et bredt udsnit af de nye danskere, gudstjenester på forskellige sprog (f.eks. arabisk) med henblik på bestemte etniske grupper, kravle-gudstjenester, techno-messe med speciel vægtlægning på denne musikart, suppe-messe med forudgående suppespisning, ”sørg-gudstjenester”, mindegudstjenester, solidaritetsgudstjeneste, lysgudstjenester osv. Ved disse gudstjenester er der mulighed for at appellere til bestemte grupper, som har særlig interesse i det pågældende projekt, og der er ofte rige muligheder for pressens bevågenhed. Nogle af disse specielle gudstjenester er engangsbegivenheder. Andre kan gentages månedligt eller kvartalsmæssigt. Særligt interessant finder jeg alternative gudstjenester, som finder en form og kan gentages, så de styrker menighedslivet og udvider cirklerne gennem kontakten med nye grupper. For hver af disse gudstjenesteformer skal der være et udvalg, som deler uddelegeringsopgaverne imellem sig. Når jeg ikke under de specielle gudstjenester nævner familiegudstjenester, er det fordi jeg regner dem som hørende hjemme på højmessens plads – og egentlig mener, at der hver søndag skal være en differentieret familiegudstjeneste (altså med rum for alle).

Gudstjenester udenfor kirkerummet

Et gammelt princip er, at når folket ikke vil komme til kirken, må kirken komme til folket. Der er ofte en god ide at holde gudstjeneste i boligblokkenes selskabslokaler, på stranden, i skoven, på butikscenteret osv.

Konklusion

Lejlighedsvis kommer der mange kirkefremmede og evt. fremmede til gudstjeneste i Danmark. Hvis det skal sige dem noget, skal de møde en levende, åndelig, favnende og engageret menighed bestående af mennesker som dem selv – men med den forskel, at de går så meget op i det, kirken står for, at de kommer hver søndag.

Gudstjenesten kan imidlertid ikke stå alene, gudstjenesteliv og menighedsliv må hænge sammen. De supplerer hinanden ved at være to sider af samme sag: menighedens fællesskab.

Gudstjenesterne skal – med mindre det er specielle minde- eller sørge-gudstjenester – være festlige og afvekslende. Moderne virkemidler må tages i brug og middelalderkulturen brydes. Stemningen skal være varm og venlig.

Der skal ikke slækkes på det åndelige indhold. Kirken skal turde være kirke. Præsten skal turde være præst. Menigheden skal opmuntres til at være menighed med nådegaverne i funktion, så almindelige menneskers engagement bliver synligt i gudstjenesten. I gudstjenesten inddrages nye i gudsdyrkelsen – hvis det sker sammen med en levende menighed af mennesker, som de kan identificere sig med, er der mulighed for, at en smittende effekt kan være med til at føje flere til . . .

Jens Fischer-Nielsen, f. 1946, 1975-1987 missionær i Bangladesh, 1987-1989 højskolelærer på Haslev Udvidede Højskole, 1989-1998 sognepræst ved Sædden Kirke i Esbjerg Vest, siden 1998 sognepræst ved Kvaglund Kirke, som er et sogn i Esbjerg Øst med mange kirkefremmede og nye danskere.

Gudstjenesten – et mødested for unge

Per Ramsdal

Det er fredag aften, og der strømmer høj musik ud fra kirken og ud på gaden. De store, tunge egetræsdøre står på vid gab, og der kommer røg og farvet lys ud igennem åbningen – og det ser ud, som om kirken enten brænder – eller også har inviteret Roskilde Festival indenfor. Folk stopper op på deres cykler og kigger indenfor for at finde ud af, hvad der foregår. Kirketjeneren fortæller dem, at der er gudstjeneste! Og når de så kigger underligt på hende, siger hun: RockGudstjeneste. Nogen ryster på hovedet og går igen – og andre stiller cyklerne og går ind for at være med.

Gudstjenesten som mødested

En gudstjeneste er et helt unikt mødested for mennesker af alle slags og af mange forskellige baggrunde og holdninger. Her kan forskellige kulturer og forskellig livsstil mødes – i en samværsform, som endnu ikke har kunnet slides op.

Dette er vi måske ikke gode nok til at udnytte i kirken. Ofte består menigheden overvejende af folk, som ligner hinanden lidt på den ene eller den anden måde. Det hænger selvfølgelig også sammen med stedet, hvor kirken er placeret. Menigheden kan hurtigt komme til at bestå af enslignende mennesker, som er fra samme samfundslag, har jobs i samme kategori eller er i samme aldersgruppe. På den måde kan der opstå en god kernemenighed.

Men uanset hvor ens området er, vil der altid være nogle grupper, som falder udenfor den gængse kernemenighed. Eller som bliver en minoritet i menigheden. Og det er egentlig ærgerligt, hvis ikke kirken også opleves som et tilbud til disse grupper.

Det største problem i Den danske Folkekirke er, at de fleste kernemenigheder består af folk over 50 år. Det er ofte meget svært at få fat i de unge. Dem, som ikke føler, at de har så meget til fælles med den traditionelle kernemenighed. Godt nok er mange unge interesserede i åndelige spørgsmål og i religion som sådan. Men de fleste mener ikke, at de kan få deres åndelige eller religiøse behov dækket i Den danske Folkekirke. Derfor forsøger mange sig med nyreligiøse bevægelser eller new age,

og nogle melder sig ind i frikirker eller sekter, hvor der er mere 'gang i den', og hvor de oplever mere ånd.

Det er de færreste religiøst søgende unge, som søger i Folkekirken. Det er ærgerligt, for jeg vil påstå, at kristendommen har mange af de ting, som de unge leder efter i nyreligøse bevægelser: meditation og fordybelse, musik og spiritualitet, mystik og åndelighed, fællesskab og nærhed, fred og retfærdighed osv. Det kan måske bare være svært at få øje på, hvis man går til en almindelig højmesse i Folkekirken.

Det er vigtigt, at vi erkender, at gudstjenesten kan holde til meget og kan rumme mange forskellige ting. Gudstjenesten kan se meget forskellig ud – alt efter hvor den bliver afholdt, hvem der er målgruppen, hvem der er de faktiske deltagere, og hvilket rum den bliver afholdt i.

Vi har i Folkekirken værnet meget om, at højmassen skulle være ens, uanset om den bliver afholdt i Nørre Snede eller København, og uanset om det er i en domkirke eller i en lillebitte landsbykirke. Det skal være samme liturgi, de samme tekster, der bliver prædikeret over, og det samme tidspunkt for afholdelse. Det er der selvfølgelig også en stor værdi i – men jeg tror ikke, at vi kan bevare denne ensartethed i gudstjenesten mere.

For 100 år siden levede vi i en enhedskultur i Danmark, hvor sønnen fik det samme arbejde eller erhverv som faderen, og hvor holdninger til politik og religion sædvanligvis også gik i arv fra far til søn. For 50 år siden var det stadig en slags enhedskultur. Godt nok var der begyndt at være flere, som fik en videregående uddannelse – og dermed ikke altid overtog faderens erhverv eller holdninger. Der var blevet et større skel mellem generationerne – men hver generation udviklede sig på en måde sammen. Man lyttede til den samme slags musik, man gik i den samme slags tøj, og man fulgte tidens mode også indenfor holdninger til politik og religion.

I dag i år 2001 er enhedskulturen forsvundet. Vi lever nu i et multikulturelt samfund. Dette ses mest tydeligt hos de unge, som stræber efter at skabe deres helt egen identitet. Det er bedst, hvis man kan skabe sin helt egen trend – og være først og enestående.

Dette betyder, at der opstår mange, mange forskellige slags kulturer og livsstil. Især hos de unge. Og dette betyder også, at det er utroligt svært overhovedet at skabe et fælles tilbud til disse unge, for der vil altid være nogen, som slet ikke synes om det pågældende tilbud.

Hvis man f.eks. er på konfirmandweekend og gerne vil bruge noget af tidens musik til en ungdomsgudstjeneste, en andagt eller til dansen på

festaftenen. Ja, så skal man vælge, om det skal være hiphop, pop, rap, techno eller dance. Og uanset, hvad man sætter på CD-afspilleren, så kan man være sikker på, at der er en stor gruppe, der råber: Øv, det gider vi ikke at høre.

Men man skal jo heller ikke lefle for de unge?

Vi bliver derfor også i kirken nødt til at acceptere, at samfundet nu består af mange forskellige slags kulturer. Jeg tror, at vi f.eks. bliver nødt til at holde forskellige slags gudstjenester for forskellige målgrupper.

Og for at finde ud af, hvilke slags gudstjenester, vi må holde – så må vi først og fremmest finde ud af: Hvad er egentlig en gudstjeneste? Ja, som ordet siger, så er det en 'Guds tjeneste'. Jeg forstår det sådan, at der sker en tovejs-kommunikation i gudstjenesten. Vi tjener Gud ved at lovsynge ham og tilbede ham – og han tjener os ved at forkynde os sit ord og sit evangelium – og ved at tilsige os vore synders nådige forladelse. Der sker altså et møde i gudstjenesten. Et møde mellem Gud og mennesker – og et møde mellem mennesker og mennesker – altså mellem mig og min næste.

Dette møde kan give sig udtryk på mange måder – og i mange former og skikkelser. Der er vel nogle ting, som står fast. Nogle ting, som bør være med i en gudstjeneste.

For det første: Ordet. At Guds ord lyder ved gudstjenesten. Først og fremmest i form af bibellæsninger og dernæst i form af fortolkninger som fortælling, drama, film, musik og selvfølgelig prædiken.

For det andet er der nogle led, som vi kunne kalde 'de 5 søjler'. Det er trosbekendelse, Fadervor, velsignelse, og dåb og nadver. De står fast og kan ikke rokkes ret meget. Men derudover kan der sammensættes en gudstjenesteliturgi, som passer helt og holdent til den målgruppe, man henvender sig til. Det vil sige salmer, musik, bønner, visuelle eller interaktive indslag, osv. osv.

Vi bryder os ikke om i Folkekirken at henfalde til ekstase eller at lade følelserne løbe helt af med os. Men religion handler vel *også* om følelser – og sanser – og krop. Så det er vigtigt, at vi forkynder til alle 5 sanser. At de unge *oplever* en gudstjeneste frem for at *se* på den. At de er deltagere frem for tilskuere.

Når nogen siger til mig, at de vil komme hen i kirken og *se* en RockGudstjeneste, så retter jeg dem altid og siger, at de er velkomne – men til at *deltage* i en RockGudstjeneste.

RockGudstjeneste

Brorsons Kirken på Nørrebro har nu i 3 år været omdannet til børne- og ungdomskirke, og meningen er, at man ved at være funktionskirke, kan målrette sine gudstjenester og aktiviteter mod en særlig gruppe. Og dermed prøve kræfter med, om det kan lade sig gøre at bygge bro mellem disse grupper og kirken.

Vi har vi nu i flere år eksperimenteret med at holde RockGudstjenester. Målrettede mod dem, som godt kan li' høj, rytmisk musik. Uanset alder. Og så ligger de ikke søndag formiddag, hvor de unge gerne vil sove længe - men fredag aften kl. 21.

Vi inviterer forskellige bands hver gang, og de spiller som regel det repertoire, som de kan i forvejen - og som er deres udtryk. De fleste gange er det traditionel rock eller pop-rock, men vi har brugt alt fra heavy og grunge - og til funk, blues og jazz. Musikken fylder meget i gudstjenesten - og indimellem musikken har vi så selve liturgien, som lægger sig tæt op af en højmesseliturgi - i hvert fald forløbsmæssigt. Men vi har strøget korsvar, salutationer og de liturgiske læsninger.

Når folk kommer ind i kirken, er der næsten mørkt. Kirken er kun oplyst af nogle farvede spotlights på f.eks. altertavlen eller på kalkmalerierne i loftet - og så stearinlys. Når klokken er 21, går bandet og præsten på deres pladser. Bandet står i koråbningen foran alteret, og præsten sidder på sin stol ved siden af døbefonten, og så begynder gudstjenesten med en sang på CD af C. V. Jørgensen. Den hedder Indian Summer og handler om det moderne, søgende menneske, som leder efter mening i livet. Han søger indeni sig selv og udenfor sig selv. Og "nogle gange finder han noget, og andre gange finder han sig selv." Det er vores faste præludium - eller kendingsmelodi, om man vil.

Derefter byder præsten velkommen og fortæller lidt om temaet og de medvirkende. Præsten bærer altid præstekjole for at markere, at det er gudstjeneste, og det er Folkekirke. Så kommer der et oplæg til temaet og til prædikenen. Og det er et mere visuelt oplæg end prædikenen, som jo mest er til høresansen. Det kan være noget drama, eller dans, eller video eller musik eller røg og lys. Derefter rejser vi os alle og siger trosbekendelsen i kor - og dette kan ofte virke meget stærkt, især hvis oplægget til temaet har været meget voldsomt eller bevægende - eller måske oven i købet negativt, ondt eller uretfærdigt.

Nu spiller bandet det første musik (medmindre de også har spillet til oplægget til tema). Herunder deles der små sedler ud, hvor menigheden

opfordres til at skrive med på kirkebønnen. De får at vide, at de kan skrive noget, de gerne vil sige Gud tak for – eller noget, de vil bede Gud om. Sedlerne samles så ind og læses op senere. Så kommer præstens prædiken. Stående på gulvet, uden manuskript og med tæt øjenkontakt med menigheden. I et almindeligt og letforståeligt sprog – og højst 7 minutter. Derefter spiller bandet igen. Gerne noget musik til eftertanke her efter prædiken. Høj musik kan også bruges til eftertanke og fordybelse.

Så fejrer vi nadver, med et gammelt ritual, for de unge siger, at nadveren er det sted, hvor vi bevæger os ud på dybt vand. Det er her, vi oplever det mystiske og religiøse i kristendommen, så her må godt siges nogle højtidelige og flotte ord – også selv om de er svære at forstå. Nadveren er der, hvor vi i overført betydning, rejser os fra vores verden og bevæger os lidt væk fra jorden – op mod Guds verden. Og hvor Gud bevæger sig ud af sin himmel og lidt ned mod vores verden. Altså det sted, hvor Gud og mennesker mødes i en særlig religiøs sfære. Rent praktisk foregår nadveren kontinuerligt nede i midtergangen – med hjemmebagt brød som dyppes i vinen. Under nadveruddelingen spiller bandet også – nogle gange et akustisk, stille nummer. Andre gange noget med mere drøn på.

Efter bortsendelsesordene spiller bandet et stykke musik til fordøjelse af nadveren, og derefter læses kirkebønnen op. Ofte kan der være mange sedler, især de gange, hvor der har været flere hundrede deltagere i gudstjenesten. Men folk vil hellere høre en lang kirkebøn end have deres sedler sorteret fra, når de nu har brugt energi og tanker på at formulere bønnerne. Det er en meget højtidelig stund, og under stilheden bagefter ville man kunne høre en knappenål falde til jorden. Efter bønner og stilhed sluttes med Fadervor i kor. Til allersidst lyses velsignelsen, og så trykker bandet den af med et postludium, som kan blæse os alle sammen ud af kirken og ned på jorden igen. Kirkekaffen er så byttet ud med café i krypten med salg af øl og sodavand og chips. Den har åben til midnat, eller så længe folk gider blive siddende.

Hvem kommer til RockGudstjenester?

Det er svært at sige præcist, hvem der kommer til en RockGudstjeneste. Det er vigtigt for os at være en zapperkirke, hvor folk ikke bliver 'overfaldet' af os første gang, de viser sig. Så vi registrerer ikke, hvem der er deltagere i en RockGudstjeneste. Selvfølgelig, hvis vi ser den samme person flere gange, så spørger vi om vedkommendes navn og beder måske vedkommende om at give en hjælpende hånd med noget. Men folk skal

have lov til at komme rimeligt anonymt og bare se, om det er noget for dem. Vi ved, hvor svært det kan være for et ungt menneske at overskride dørtærskelen ind til en kirke, og at der kan være en usynlig grænse.

Men min oplevelse er, at gudstjenestedeltagerne består af 4 grupper:

1. Unge, som ikke er opvokset med kristendommen, men som typisk har mødt den igennem FDF, spejder eller KFUM og KFUK. Altså sekulære unge, som ikke ellers ville gå til gudstjeneste.
2. Unge, kristne fra f.eks. karismatiske menigheder eller frikirkemenigheder, som lige skal se, hvad det nu er, der sker. De kommer altså mest for nyhedens interesse.
3. Flere og flere lokale unge fra Nørrebro.
4. Bandets venner.

Det er den sidste gruppe, der er den sjoveste, hvis man kan tale om det. For det er helt tydeligt, at de skal hen i kirken for at se, hvad i alverden der er sket med deres venner i det her band. Er de nu blevet hellige, eller hvad? Det er tydeligt at spotte dem i begyndelsen af gudstjenesten, for de sidder som regel og fniser lidt og er beklemte ved situationen. Men undervejs i gudstjenesten, hvor de kan se, at deres venner i bandet tager tingene meget seriøst, og at præsten faktisk siger nogle alvorlige ting – så stivner smilet, de hører efter, og det ender altid med, at de deltager i nadveren og kommer hen bagefter og takker, fordi det har rørt dem dybt, det de har oplevet. Og at vi har åbnet ind til deres åndelige side, hvor der eller har været lagt låg på.

Men det er nok den første gruppe, der er den mest interessante på længere sigt. Fordi de kunne ligne noget, der kunne blive til en slags kernemenighed. Det er de unge, som ellers ikke går til gudstjeneste, men da de har mødt kristendommen, f.eks. igennem FDF eller KFUM & K, så kan de måske føle sig bedre hjemme her end i en højmessemenighed.

Den anden gruppe kommer mest for nyhedens interesse. Og de kommer måske ikke igen og igen. Jeg gætter på, at grunden er, at RockGudstjenesterne rent teologisk og kirkekulturmæssigt trods alt er meget folkekirkelige. Og ikke særligt karismatiske.

Andre gudstjenester

Udover RockGudstjenester laver vi i Børne- og Ungdomskirken også:

1. Stillegudstjeneste. Hver onsdag kl. 17. En gudstjeneste med ro og tid til fordybelse, meditation og eftertanke. En gudstjenesteform, som henvender sig til de unge, som søger mere spiritualitet. (Denne gudstjenesteform holder p.t. pause pga. omstrukturering af personalet).
2. Børnegudstjeneste. En gang om måneden. Søndag kl. 15. For børnefamilier og på børnenes præmisser. Med leg, sang, dukker og fortælling.
3. Rytmsk højmesse. En gang om måneden. Søndag kl. 10.30. En traditionel højmesse, men med klaver, elbas, trommer og en forsanger. Både gamle og nye salmer.

Desuden har jeg planer om at eksperimentere med gospelgudstjenester, technogudstjenester og hiphopgudstjenester.

At være kirke midt i storbyen

Når man skal forsøge at være kirke midt i København, hvor den største del af befolkningen slet ikke kalkulerer med kirken i deres daglige liv, så må man tænke lidt over, hvilke mennesker der bor i området – og hvad der betyder noget i deres liv. Og så må man begynde at overveje, hvordan man kan få åbnet ind til deres åndelige jeg. Og hvordan kirken kan give næring til deres åndelige side af tilværelsen.

Jeg tror grundlæggende, at alle mennesker er religiøse - og har behov for en åndelig dimension i deres tilværelse. De er bare ikke så bevidste om det. Når man så vil komme disse mennesker i møde, så er der 2 grundlæggende måder at arbejde på:

1. At gå ud og møde folk der, hvor de i forvejen er.
2. At være klar til at møde dem, når de søger kirken.

Ad 1. Det er vigtigt, at præsten er synlig i lokalsamfundet. At han blander sig i det daglige liv. I diskussioner og møder – i fester og beboermøder. Jeg deltager selv i et Unge Forum, hvor alle, der arbejder med børn og unge på Nørrebro, mødes en gang om måneden og snakker om

problemer og glæder. Her sidder repræsentanter for både skolerne, foreninger, bydelsrådet, nærpolitiet og alle projekterne. Jeg kommer også jævnligt på skolerne, så børnene kender mit ansigt og bliver fortrolige med mig. Jeg kommer, når der er festival i den lokale park og når der er møder i medborgerhuset. Kirken arrangerer selv en Kirkefestival i den lokale park – og vi tilbyder undervisning på skolerne i kristendom m.v.

Ad 2. Det er ikke min opgave at gå ud i lokalområdet og slå folk i hovedet og sige: Nu skal I komme i kirke, for vi har noget, som du mangler! Nej, men det er min opgave at sørge for, at der er et tilbud, når folk søger kirken. For det er jeg sikker på, at de gør. Det kan godt være, at kirken bare er et blandt mange steder, hvor de søger efter et åndeligt holdpunkt. Men det ville jo være ærgerligt, hvis de tunge egetræsdøre er lukkede, når de kommer, og vi kun tilbyder en museums gudstjeneste søndag formiddag. Det er vigtigt, at vi er parat med et tilbud til folk om at kunne lovsynge og tilbede Gud – og høre det glade budskab i et forståeligt og nutidigt sprog. Og at de kan vælge, om de vil meditere og søge andagt – eller de vil opleve, sanse og beruse sig i musik og lovsang og forkyndelse i farver.

Åben Kirke

Det er kolossalt vigtigt, at kirken er åben, når mennesker søger ind hos os. Det nytter ikke noget, at de bliver mødt af et skilt, hvor der står: Højmesse søndag kl. 10. Selv om vi måske mener, at kristendommen handler om fællesskab og gudstjeneste, så er det alligevel vigtigt, at folk har mulighed for at gå ind i disse store bedehuse og sætte sig med sine egne tanker i stilhed og fordybelse.

Vi må åbne kirkerne, så man kan gå ind og tømme hovedet for tanker og oplevelser – og bede en stille bøn til Vorherre – eller måske læse en bøn eller en meditation, som er lagt frem. Vi må også give folk mulighed for at tænde lys – for fred i verden eller for én, man holder af. Folk har i stigende grad brug for at kunne give udtryk for deres følelser. Glæde, sorg eller afmagt.

Da katastrofen den 11. september ramte USA, var det ikke kun folk i USA, der blev chokerede og vrede. Vi lever i en globaliseret verden, og vi får begivenhederne ind direkte i vores stuer. Men vi kan ikke, som i gamle dage, hvor man delte sorger og glæder med de andre i lokalsamfundet, gå hen og trøste eller opmuntre. Vi kan kun sidde foran skærmen og være frustrerede. Derfor begynder folk at opfinde nye ritualer, når de

oplever noget bevægende, såsom at lægge blomster og tænde lys foran ambassader, Rådhuspladsen, Amalienborg osv.

Hvor er det ærgerligt, at det ikke er kirken, de går til med deres blomster og lys, sådan som det var i gamle dage. Den 11. september var der kun 3 kirker i København, som åbnede og modtog folk, der søgte et sted at få afløb for deres følelser.

Børne- og Ungdomskirken på Nørrebro

Brorsons Kirken ligger på Indre Nørrebro i København – og er blevet omdannet til en Børne- og Ungdomskirke i forbindelse med en sammenlægning af 3 gamle sogne til et stort fællessogn, Blågårdens Sogn.

Jeg blev ansat som børne- og ungdomspræst for 3 år siden, og fra starten var det vigtigt for mig, at vi skulle være en synlig kirke midt i lokalsamfundet. Kirken skulle forholde sig til lokalsamfundet, og samfundet skulle ikke være i tvivl om, at vi var der – og at vi endnu ikke er uddøde i kirken.

På Nørrebro er der ikke ret meget tilbage af det, vi normalt kalder for 'kernemenigheder'. Mange års sekularisering har gjort, at der kun er nogle få gamle damer tilbage i kirken, og når området tilmed er præget af en meget stor koncentration af indvandrere, hvoraf de fleste er muslimer – ja, så har kirken trange kår.

Indvandrerne

Jeg havde imidlertid den overbevisning, at kirken må være kirke for alle mennesker på Nørrebro. Det kan godt være, at vi ikke kan få muslimerne til at gå til gudstjeneste. Det bliver i hvert fald svært. Men jeg havde en tyrkeretro på, at vi godt kunne skabe et rum eller et miljø, hvor de unge indvandrere ville komme til andre arrangementer i kirken.

Og det lykkedes. F.eks. ved at kirken arrangerer teen-age diskotek, hvor både indvandrerne og gammel-danskerne kommer. På den måde får de det første kendskab til kirken og oplever en varm og positiv atmosfære med nogle rare og imødekommende medarbejdere.

At tage de unge alvorligt

Det er vigtigt at møde de unge dér, hvor de er. Og skabe en bro mellem deres ungdomskultur og den kultur og det budskab, som vi har i kirken. Vi skal selvfølgelig ikke skrive Bibelen om! Det kan vi ikke! Og man kan

også stadig bygge sit liv på Bibelens budskab – også i det 21. århundrede. Men vi skal formidle det glade budskab i et nutidigt sprog og ind i den kultur og den tid, som de unge lever i. Når man gør det, så oplever jeg, at unge gerne vil gå i kirke.

Det er kun ganske få ting, som skal laves om. Som f.eks. tidspunktet for gudstjenesten og så musikken og sproget. En ganske lille ting, som jeg har haft god succes med, er at læse bibelteksten til sidst. Det er svært for unge at lytte efter en gammel bibeltekst, hvis ikke de har noget at 'hænge den op på'. Men hvis de får lidt forklaring først – og lidt genfortælling af teksten – så får de mere ud af den, når den så bliver læst op.

Og så er det vigtigt med inddragelse. At vi lytter til de unge og tager dem alvorligt. At de får lov at prøve deres egne ideer af. Og at de bliver ansvarlige for de opgaver, der er i kirken.

Tiden, hvor vi betaler lønnede medarbejdere for at udøve menighedens opgaver, er snart forbi. De unge ønsker igen at få lov til at fremsige menighedens ind- og udgangsbøn, at synge salmerne uden at blive over-døvet af et professionelt kor, at være med til at forberede gudstjenesten og rydde op igen bagefter, at hjælpe til med at uddele nadver og spille musik, at lave kirkekaffe og bage kager. Kort sagt: Det er vigtigt, at vi bruger frivillige medarbejdere og på den måde får de unge til at føle, at de hører med i menigheden.

Jeg tror, at vi i Ungdomskirken på Nørrebro får fat i nogle mennesker, som ellers ikke ville gå i kirke. Men fordi der nu er et tilbud om anderledes gudstjenester med moderne musik og moderne salmer, så vil de gerne gå i kirke – og de vil gerne være med i fællesskabet i en moderne menighed.

Per Ramsdal, f. 1958, uddannet shippingmand, cand. theol. i 1996, storby-konsulent og præst i FDF, siden 1998 børne- og ungdomspræst på Nørrebro, København.

Gudstjenesten bliver til mission

Thyge Enevoldsen

“Vil du skrive en artikel om gudstjeneste som mission? Det skal være en artikel skrevet på baggrund af egne erfaringer og overvejelser.” Sådan lød opgaven. Og jeg kunne ikke sige nej, fordi emnet rammer i plet i forhold til det, som jeg står med. Jeg nævner her de ting, som jeg egentlig har allermost lyst til at understrege i tilknytning til mit eget arbejde som præst i en aktiv menighed.

Det er netop min oplevelse gennem ti år som præst i folkekirken, at søndagens gudstjeneste er en enestående mulighed for mission - mission forstået som det at dele Guds kærlighed og frelse i Jesus Kristus med mennesker, som ikke på forhånd er fortrolige med evangeliet.

Indrømmet - jeg er selv blevet meget positivt overrasket over, at søndagens gudstjeneste rummer så store muligheder for at nå både langt ud og ind med evangeliet. Mine forventninger til højmesse/gudstjenesten som mission var i studietiden og i den allerførste tid som præst ikke særligt store. Det har ændret sig. Og gennem arbejdet med denne artikel har jeg fået mulighed for at tænke lidt mere over årsagerne.

I det følgende vil jeg derfor give udtryk for egne holdninger og erfaringer. Det kan nok ind imellem komme til at virke postulerende og ret forkyndende. Jeg håber, at det vil blive taget positivt op. Desuden er jeg klar over, at jeg indimellem kommer til at henvende mig primært til præstekolleger. Disse er dog langt fra artiklens eneste målgruppe. Hvis gudstjenesten skal være *Gudstjeneste* og *mission*, så involverer nedens-tående *enhver* - i overvejelse, i forbøn og i handling.

Ret opmærksomheden imod Gud

Hvad er mission andet end det at henvise mennesker til liv og fællesskab med Gud i troen på Jesus Kristus? “Kom og se!”, lyder den gamle besked. Men for at kunne henvise andre til Gud så er jeg jo som præst nødt til selv at rette min opmærksomhed og forventning imod Ham. Det handler ikke nødvendigvis om de vilde åbenbaringer eller syner af Gud. Men det gælder om at søge Gud i troen på vor Herre Jesus - og bede ham gøre ordet levende, nutidigt, tiltalende! At Gud selv vil være os nådig, være til

stede, finde os og gøre sin gerning, det er min egen store bøn. Det er på denne baggrund, at vi kan holde gudstjeneste. Og det er nødvendigt at rette opmærksomheden i dén retning hver eneste søndag - og resten af ugen.

Hvis bare jeg kører derudaf i min præstetjeneste og i min forberedelse af gudstjenesterne uden bøn og overgivelse i forhold til Gud, så ender jeg inde i tomheden. Og gudstjenesten bliver til min egen ære/vanære i stedet at være til ære for Gud og henvise mennesker til Ham. Præstegerningen er kendt for at være en regulær fælde for enten forfængelighed eller fortvivlelse. Min absolut eneste redning er i bod, bekendelse og bøn at "se hen til Jesus - troens banebryder og fuldender..!" (Hebr 12:1-3). Men denne redning er til gengæld også virkelig.

Min praktik-præst i studietiden indledte og afsluttede hver gudstjeneste ved at slå korsets tegn for sig selv foran alteret. Det har været en hjælp for mig at gøre det samme. Korstegnet ind over liv og tjeneste før og efter gudstjeneste - det har været en hjælp til at blive mindet om min egen plads i afhængighed af Guds nåde og samtidig fastholde fokus på Ham, som vil frelse, og som rettelig tilkommer al ære. Gudstjenesten som mission - det er at henvise mennesker til Gud i troen på vor Herre Jesus. Derfor må Han være i centrum før, under og efter gudstjenesten!

Se Guds kærlighed til mennesker

Hvis gudstjenesten som mission er at dele Guds kærlighed med mennesker og henvise mennesker til fællesskab med Gud i troen på Jesus Kristus, så er det vigtigt, at disse mennesker opdager, at Guds kærlighed er virksom og til stede i ordet og i sakramenterne. Derfor må vi spørge: Reflekterer/genspejler gudstjenesten Guds kærlighed til mennesker? Det er et afgørende spørgsmål, som ved nærmere eftertanke også kan være anfægtende - nok især for os præster.

Igen vil jeg understrege: Den eneste mulighed for os er at henvende os til Gud i bøn. I bøn om at få lov til at se glimt af Guds evige kærlighed og frelsestanke med *hvert eneste menneske*. Som menighed, kirketjener, præster m.fl. må vi bede om at få åbnet vore øjne, så vi ser, at hver enkelt, som er kommet i kirke, har samme værdi for Gud som det ene får eller den ene mønt, der blev væk (Luk 15). Så stor en rigdom sidder på kirkebænkene! Intet mindre!! Og vi må bede Gud om at vise os det. Når Gud lader os ane lidt af sin kærlighed til den enkelte kirkegænger - os selv inklusive, så bliver gudstjenesten til noget meget stort - uanset deltager-

antallet. Gudstjenesten bliver til Guds mulighed! Gudstjenesten bliver til mission!

Egentlig kunne artiklen slutte her: Med opfordringen til at rette opmærksomhed og forventning imod Gud i troen på vor Herre Jesus - og med bønnen om at få åbnet øjnene for den enkelte kirkegængers værdi i Guds øjne. Hvis dét sker, så er gudstjenesten mission i ordets egentlige forstand. Dette må være den bærende forudsætning.

De ting, som skal nævnes i det følgende, er på forskellig måde mulige eller nødvendige følger af at rette opmærksomheden imod Gud og at ane Guds kærlighed til den enkelte. Det nævnes i tilknytning til gudstjenesten og dens funktion.

Spring ud i liturgien.

Hvis gudstjenesten skal være troværdig mission, så kan det ikke hjælpe, at vi som præster har et uforløst og belastende forhold til liturgi (f.eks. faste bønner). Hvis vi som præster dybest set føler/mener, at den folkekirkelige gudstjenestes liturgi er mere eller mindre utidssvarende, så har vi et reelt problem. Atertjenesten bliver meget let halvhjertet og svag - uden frimodighed, kraft og overbevisning. Og kirkegængerne mærker det hurtigt.

Hvad er der så at gøre? Jeg vil pege på een mulighed: Tag en Jakobs-kamp med Gud i liturgien. Og slip Ham ikke, før end Han velsigner dig. Tag liturgien med i dit lønkammer og modtag den i bøn og tak til Gud. Bed om at Gud selv ved sin Ånd vil åbne dit hjerte for liturgiens dybde og sandhed. Og ret så din tillid og forventning mod Ham. Af Guds nåde og til Guds ære - spring ud i liturgien og opdag, at det er sandt! Det er sandt, at Herren vil være med os (salutationen)! Tænk på, hvad dét betyder! Og trosbekendelsen er sand! I dåben handler den levende Gud selv. Nadverliturgien med helligsang, lovprisning, bønner og indstiftelsesord - også dét er sandt! Og for Jesu Kristi skyld står vi for Guds ansigt. Fader-vor er sand!

Og sådan kunne vi fortsætte med hvert eneste led i gudstjenesten. Der er nok at fordybe sig i og forundre sig over. Vi bliver aldrig færdige med liturgiens rige indhold. Gud vil ved sin Ånd bekræfte det i vore hjerter. Det er ikke selv-hypnose. Vi skal ikke ved egen kraft prøve at overbevise os selv og menigheden om liturgiens virkelighed og relevans. Dét er ikke vejen frem. I stedet må vi i bod, bekendelse og bøn bede om, at Gud ved sin Ånd vil gøre hvert enkelt led i gudstjenesten til levende, hellig,

handlende, nutidig virkelighed - større end os selv og større end vore anstrengelser og vore følelser.

Dét er nåde! Og Gud *vil* gøre det!

Kirkemusik og salmer - glæde ved det gamle og plads til fornyelse.

Een ting er selve liturgiens ordlyd, men hvad så med kirkemusikken, som bærer og omgiver liturgien? Hvad med salmesang og orgelmusik? Netop på dette punkt er kirken jo gennem årtier blevet anklaget for at være utidssvarende eller gammeldags; og sagen er ofte blevet sat på dagordenen - uden at der er sket noget særligt derved! Fornyeelse er der ikke så meget af. Det er ærlig talt et problem!

I denne forbindelse vil jeg gerne kort pege på tre ting til eftertanke:

- Inden vi jager efter fornyelse i gudstjenestens salme-, sang- og musiktradition, må vi standse op og modtage den rigdom, *som vi allerede har*. Og hvis du synes, at de fleste af salmerne støver rige- ligt, så tag også dem med i dit lønkammer og bed Gud åbne dit hjerte for den åndelige rigdom og visdom, som ligger gemt deri. Salmerne indeholder de allerstørste skatte. Salmerne indeholder regulær åndelig ballast, som giver den afgørende tyngde eller vægt i livet både for den gamle og for den unge. Derfor kan og skal vi som kirke være vores gamle salmetradition bekendt. Også når vi har visioner og overvejelser om gudstjenesten som tidssva- rende mission.
- Samtidig må vi altså holde op med at behandle kirkemusikken og orgelet som en "hellig ko". Der må og skal være plads til andre musikalske udtryksformer ved gudstjenesten end de strengt klas- siske. Mission og stivhed i former passer ikke så godt sammen. Og det gælder altså også omkring kirkemusikken. En vis stilmæssig fleksibilitet på det musikalske område *er* påkrævet, hvis flere mennesker skal have udbytte af folkekirkens gudstjeneste. Det du´r ikke, at vi i kirken er så ensidige på dette felt.
- I Danmark har vi en fantastisk værdifuld salmeskat, men der er noget, vi mangler. Som supplement til det indholdsmæssigt tæt- pakkede mangler vi et repertoire af kortere, enkle, meditative san- ge (Taizé-sange, nyere lovsange). Som sagt: Mission er at henvise

mennesker til Gud i troen på Jesus Kristus. Og sådanne enkle sange med bøn og tilbedelse vil være et meget vigtigt redskab dertil. Bønnen og troen skal kunne finde sit udtryk i gudstjenesten. Og da hører det enkle og meditative med.

Ikke mere om liturgi og kirkemusik i denne omgang.

Menigheden som Kristi legeme

Mission - at dele Guds kærlighed og frelse med mennesker - er et kald og en tjeneste for hele Kristi legeme. Derfor: Hvis gudstjenesten skal være mission, så må hele menigheden også være ansvarlig deltager i gudstjenesten. Gudstjenesten skal ikke kun være en opgave for præsten. Den folkekirkelige gudstjeneste har i generationer været meget præstecentreret, og mon ikke det har været usundt for både præster og menigheder? Den præste-centrerede gudstjeneste er blevet en forfængeligheds-fælde for os præster og en sovepude for menighederne. Derfor er det meget glædeligt det, som er sket med den nye gudstjenesteordning. Her er der værdifulde åbninger. Især er brugen af lægmands-læsere ved gudstjenesten et nødvendigt gennembrud. Og det kan fint føre flere uddelegeringer med sig.

I Grønnevang Kirke er det børnene og de unge i koret, som beder udgangsbøn og indgangsbøn. Og engang imellem er det lægfolk, som prædiker. De frivillige medarbejdere er også synlige, når der inviteres til børnetræf under prædikenen. Kirkebønnen kan mere direkte inddrage menigheden. Og der kan være indslag under bekendtgørelserne, hvor andre end præsten orienterer.

Bliver gudstjenesten rodet, når andre end præsten får ordet? Bliver et legeme rodet, hvis mere end ét lem er i funktion? Nej, tværtimod. Alle lemmer er helt nødvendige. De har alle en funktion på legemet. Det holder legemet levende og i vigør. Hvis gudstjenesten skal blive til tjeneste/mission, så må flere medvirke og inddrages i ansvaret for gudstjenesten.

Menigheden må være tilstede

For at menigheden kan fungere som Kristi legeme, så er det klart, at menigheden må *sammles* til gudstjeneste. Menigheden må være til stede, for at gudstjenesten kan blive til mission. For snart ti år siden søgte jeg embede et sted, hvor menighedsrådet gerne ville have, at der "skulle ske

noget". Kirken var mere eller mindre tom søndag formiddag, og nu ville menighedsrådet gerne have en præst, som kunne samle mennesker. Jeg spurgte menighedsrådet, om de selv ville være med til at *starte* kirkefællesskabet. "Hvis der skal komme nogle nye til kirken, så skal der helst være et indbydende fællesskab på forhånd. Hvis I som menighedsråd vil danne grundstamme i dette fællesskab, så vil jeg gerne være jeres nye præst. Hvis ikke, så vil jeg helst være fri." Det satte gang i en befriende ærlig og morsom snak. Men set i bakspejlet var snakken også ret trist. For de havde jo ikke tid osv.

Jeg tror, at vi som præster og menighed/menighedsråd er nødt til at indrømme, at vi har brug for hinanden. Bitterhed og skuffelser må vi aflevere til Gud! Det er meget, meget vigtigt! Og så må vi dele resten - ikke kun med Gud - men også med hinanden: Nemlig behovet for at være *medlemmer* af et åbent og tjenende kirkefællesskab. En sådan åbenhed *kan* blive starten på noget helt nyt - for præster og menighed sammen!

Menighedens sammensætning

Der er nogle gudstjenester, som jeg særligt husker fra studietiden i Århus: Korshærgudstjenesterne i Skt. Pauls Kirke og desuden de få gange, hvor jeg var til gudstjeneste i Risskov Kirke ved Psykiatrisk Hospital. Jeg har ikke kunnet glemme det. Gudstjenestefællesskab med synligt brudte mennesker - det skal *ikke* romantiseres! Men jeg kan ikke komme udenom, at disse mennesker er med til at lære mig det allervigtigste. Som ingen andre kan de genspejle evangeliet. Deres sårbarhed er ofte meget stor. Deres glæde, vrede, sorg, håb og kærlighed er mere eller mindre uden filter. Det er forbundet med smerte at leve sådan. Svingningerne kan i disse menneskers liv være store - sommetider uudholdelige. Men samtidig bruger Gud dem altså til at åbne mit eget og andres hjerte.

Tænk at få lov til at være en del af en menighed, som er velsignet med originaler - forstået som synligt anderledes mennesker, hver med sit særpræg. Disse menneskers blotte tilstedeværelse i kirken søndag formiddag er med til at gøre gudstjenesten til mission. Det gælder også, når/hvis der kommer små bemærkninger eller andre spontane reaktioner under gudstjenesten. De kan faktisk være med til at vække resten af menigheden og holde os vågne overfor gudstjenestens indhold. Samtidig viser de, at gudstjeneste ikke er forstillelse. Vi har lov til at komme til Vor Herre, som vi er. Disse mennesker går foran med et godt eksempel. Og vi andre kan følge efter - i taknemmelighed.

Som præster, kirketjenere og menighed må vi værne om de synligt sårbare, som kommer i kirken. De er uvurderlige! Lad dem opleve, at de i kirken har et hjem, hvor de både er velkomne, elskede og meget vigtige. Værn om disse mennesker! De må være menighedens øjestene! Vis dem kærlighed, ære, respekt og naturligvis grænser, hvis det er nødvendigt.

Stor følsomhed blandt menighedsmedlemmer kan måske sommetider opleves som en belastning. Og man ved jo aldrig helt, hvornår og hvordan, der kommer en reaktion under gudstjenesten. Men lad os forestille os et legeme: Kan et legeme undvære de sårbare og følsomme lemmer? Helst ikke..! Tænk, hvordan et sådant legeme ville se ud - uden øjne, ører, næse, fingerspidser. Der ville ligesom mangle noget. De følsomme/brudte er med til at gøre gudstjenesten til mission. De er en del af Jesu Kristi tilstedeværelse i menigheden. De er med til at genspejle, bekræfte og inkarnere evangeliet - og vise os andre vej ! (jf. Henri J.M.Nouwen: *In the Name of Jesus - Reflections on Christian leadership*).

Gudstjeneste i handling - uden for kirkens rum.

Gudstjenesten som mission kan ikke være en isoleret, hellig begivenhed. Døren må være åben ud til hele sognet - både for at få flere ind, men også for at få kirkegængerne ud! Mennesker i sognet må jo kende kirke, menighedsråd, menighed og præst fra deres dagligdag, for at et fællesskab om søndagen bliver naturligt. Det er een af grundene til, at vi som kirke/menighed må være en ansvarlig og engageret del af lokalområdet. Isolerede, kristne fællesskaber og troværdig mission i nærmiljøet kan ikke forenes.

Som kirke må vi genopdage, at lokalsamfundet er fyldt med mennesker, som er skabte i Guds billede. Og på skabelses-planet er der jo masser af vigtige opgaver i nærmiljøet, som trænger til en indsats.

Lokalsamfundet er fyldt med mennesker, som Gud elsker, og som Gud ønsker fællesskab med i troen på Jesus Kristus. Der er også mennesker, som sukker efter at lære forligelse og forsoning at kende. Gud sender os og udruster os som kirke i denne tjeneste. Og enkelt og klart må vi være evangeliet bekendt, også udenfor kirkens mure. Vi må vise mennesker hen til forsoningens, forligelsens og fredens kilde: Jesus Kristus. Det gælder ikke nødvendigvis om offensivt at gå ud og *skabe* missionssituationer. Men det gælder om at være opmærksom og bruge de mange muligheder, som ligger lige for. Og igen må vi ha' tillid til Gud og lade Ham gøre den vigtigste del af arbejdet... Vi skal ikke tro, at vi skal ha' styr på det hele,

kunne svare på alt og kunne efterkomme ethvert behov. Der er så-arbejde, vande-arbejde og høst-arbejde. Det hele hænger ikke på een person. Og væksten er Guds ansvar.

Men hvis gudstjenesten skal være mission, så må kirkedøren altså være åben - *begge* veje - ugen igennem. Kirken må være en ansvarlig og levende del af nærmiljøet. Ellers er kirkens budskab utroværdig. "Man tager ikke et lys og sætter det under en spand. Men man sætter det på en stage - midt i stuen, så den kan lyse for enhver," - af Guds nåde, mennesker til glæde, tro og velsignelse, og Gud til ære!

Tilbage til begyndelsen

Andre overvejelser om gudstjeneste og mission kunne helt sikkert være på sin plads. Men jeg slutter her - med at gå tilbage til begyndelsen - kort og enkelt: Hvis gudstjenesten skal være mission, så må vi i menigheden rette vores opmærksomhed og tillid til Gud. Og vi må se Guds kærlighed til hver enkelt! "Vi elsker, fordi Gud elskede os først!" - Det har Jesus vist os. Og ved Guds Ånd kan vi erfare, at det er sandt.

Thyge Enevoldsen, f. 1960, cand. theol. 1990 (Århus Universitet), siden 1991 sognepræst ved Grønnevang Kirke i Hillerød og tværkulturel medarbejder ved Hillerød Kommune.

Kontekstualisering og inkulturation. Gudstjenester i et nyspirituellet miljø

Ole Skjerbæk Madsen

Redaktionen har bedt mig skrive om udviklingen af gudstjenestelivet med udgangspunkt i de erfaringer, vi har gjort i forbindelse med projektet I Mesterens Lys (IML). IML handler om at være et fællesskab af Mesteren Jesu disciple, om end uden for den kendte menigheds trygge rammer. IML er kontekstuel forkyndelse af evangeliet ind i en postmoderne og måske postkristen verden, specielt ind i søgermiljøet, den alternative verden, new age. IML drejer sig om discipelfællesskabets inkulturation i dette miljø.

Når vi taler om inkulturation, betyder det selvfølgelig, at der er noget at inkulturere, og dette noget er discipelfællesskabet selv, som det er bestemt af vort forhold til Jesus som Mesteren, Frelseren, Herren. Der sker ikke nogen inkulturation uden fastholdelsen af en uopgivelig kerne: kerygmaet (Jesus er Kristus, den levende Guds Søn, Ordet, som blev kød) og apostlenes lære (Bibelen som normgivende for liv og lære), fællesskabet (vi er Kristi legeme og hver for sig lemmer på legemet), samlingen om ord, sakramenter, bøn og tilbedelse. I denne kerne er der på én gang noget for verden fremmed, fordi verden er fremmed for Gud på grund af syndefaldet, og noget for verden fornyende, en forudgribelse af den endelige genoprettelse af menneskeheden og verden. Discipelfællesskabet er en profetisk størrelse, som kalder til omvendelse; discipelfællesskabet er Kristi sakramentale nærvær i verden, og må som sådan inkarnere sig i den kultur, subkultur eller det miljø, som det vil række evangeliet og være discipelfællesskab i. Som sådan søger IML, ikke mindst i sit arbejde med gudstjeneste- og fromhedslivet, at være et udtryk for discipelfællesskabets inkulturation i new age og søgermiljøet og for en kontekstuel forkyndelse af evangeliet. De to metoder, vi bruger, er dynamisk ækvivalens og kreativ assimilering.

Dynamisk ækvivalens

At oversætte skriften og andre religiøse tekster, ritualer og praksis til en

anden kulturs sprog. Udgangspunktet er den uopgivelige kerne, f.eks. menighedens liturgiske praksis og forskellige udtryk i fromhedslivet. For at oversætte må vi finde udtryk og former, som har samme betydning, værdi eller funktion i menighedens praksis og i det nye miljø; det handler ikke så meget om nye gudstjenesteordninger, som om hvilke elementer i ordningerne, vi skal arbejde med og finde nye udtryk for, eller hvilke, vi skal genopdage, hvis vore gudstjenester skal oversættes til new age miljøet, så at new age'ere kan integreres i det lokale discipelfællesskab.

I en IML sammenhæng har vi arbejdet med følgende elementer i en række forskellige gudstjenesteformer:

Forbøns-gudstjenester. Sådanne gudstjenester har længe før vi startede med IML været Bethlehemskirke's bedste kontakt til mennesker fra søgermiljøet. Vi begyndte med sådanne gudstjenester i 1984, og de var vores adgangskort til Krop Sind Ånd helsemesserne i 1986 og 1988. I forbindelse med IML indbydes der til tjenesterne under overskriften "afterner med bøn for syge, om indre helbredelse og personlig helhed". Afternerne er enkle i opbygning og ledes af en lægperson. En sjælesorgsmedarbejder holder den indledende andagt, præsten forestår nadveren efter det rigest mulige ritual efter folkekirkens orden. Derefter er der stille musik over kirkens højtalere, hvorunder deltagerne kan sidde i stille eftertanke, gå op til alteret og knæle i bøn eller søge hen til forbedere og sjælesørgere. Nadveren angiver fokus i tjenesten: Jesu Kristi nærvær. Andagten har karakter af vidnesbyrd eller personlig, erfaringsbaseret refleksion, hvilket korresponderer godt med new age som erfaringsbaseret spiritualitet. Lægfolks stærke medvirken i mødeledelse, forkyndelse og forbøn/sjælesorg forlener tjenesten med et ikke-autoritært præg, som også gør den troværdig i en new age sammenhæng. Men det er altså en gudstjeneste i menighedens sammenhæng, som taler til søgere og virker autentisk på mennesker med en nyspirituel baggrund.

Det egentlige IML-møde. IML-møderne begyndte i maj 1995 og har fået en opstramning i foråret 1999. IML-mødet er på en måde en ny liturgi uden dog principielt at være en fuldstændig ny ordning, et liturgisk novum – men vi kan beskrive IML-mødet som en slags ordets tjeneste med bøn for verden og personlig forbøn. IML-mødet er ikke et evangelistisk møde, men evangeliserende; det er ikke out-reach, ikke propaganda. Det er en discipelsamling for Jesu disciple, åbent for med-søgende mennesker, enhver på vor vej, som har lyst til at følges med os kortere eller længere tid, eller som vi har fundet anledning til at dele noget af vort liv

med Mesteren med. Vi har IML-møde, fordi vi som disciple har brug for at undervises af Mesteren og være sammen med ham.

I IML-tjenesten bruges en lang række elementer, som har religionsfænomenologiske ligheder med spirituel praksis i new age sammenhænge.

Kanalisering er et fremherskende element i new age spirituel praksis; gennem kanaliseringer formidles kontakt til den åndelige verden – hvad enten det er englevæsener, opstegne mestre (altså mennesker, som har nået en højere udvikling, og nu fra den åndelige verden stimulerer menneskeheden i dens udvikling), afdødes ånder eller sjæle, rumvæsener. Kanaliseringen giver stadig friske impulser og indikerer, at den åndelige søgen ikke er slut, sådan som den ofte opleves at være det efter initiationen i en sekt med et fastlåst trossystem eller i de historiske religioners dogmatiske og hierarkiske strukturer.

I indbydelserne til de første IML-møder talte vi om "Mesterens direkte tale," men bruger nu i højere grad ordet "inspiration", som udtryk for en form for åbenbaringsgave, der svarer til nytestamentlig profeti, kundskabs- og visdomsord; yderligere giver vi ved møderne plads til, at medarbejdere kan dele billeder, skriftord og her-og-nu modtagne profetier. Religionsfænomenologisk er kanalisering og profeti det samme fænomen, med en hinanden tilsvarende funktion i det nyåndelige miljø og i det kristne discipelfællesskab, menigheden; det er i indholdet, at forskellen ligger. Den kristne profetis kilde er den treenige Gud, mens new age kanaliseringen øser af andre kilder: den menneskelige ånd, underbevidstheden, åndsvæsener af en mere eller mindre tvivlsom karakter, men af og til – hvor og når Gud vil det – kan Helligånden eller en Guds engel også tale til og gennem mennesker udenfor kirken og dermed også i new age miljøet. Vanskeligheden er blot, at der kun er subjektive bedømmelseskriterier i det nyåndelige miljø, mens kirken har apostlenes lære, bekendelserne, den gudstjenestelige praksis, kirkens læreembede og nådegaven til at prøve ånderne. Inspirationerne ved IML giver new age'ere såvel som kristne "a sense of wonder," af at være i Guds nærhed, af at vi ikke bliver færdige med at lære Guds kærligheds dybder at kende, fordi Gud stadig henvender sig til os, opmuntrer og formaner os.

Meditation kendes i kirkens spirituelle tradition i en mangfoldighed af former; det samme gælder i new age miljøet. Meditation giver deltagerne en mulighed for fordybelse, som er personlig, og som respekterer den enkeltes selvstændige måde at være i kontakt med Gud på. Ved IML-

møderne anbefaler vi at bruge Jesus-bønnen fra den østkirkelige tradition (som en slags mantrisk bøn), guidede meditationer og bibelmeditationer (ækvivalent med fantasirejser og visualiseringer).

”Heling af hjertet” er IML’s svar på healing og personlig udvikling, hvor vi bruger Bibelens og vækkelsernes hjertesprog i en formidling til mennesker, for hvem hjerte-chakraet er koblingspunktet mellem en densidig og en åndelige virkelighed. Her handler det om at bede til Gud om en heling af hjertet i forholdet til Gud, så vi bliver hele i vor persons center, hele i forhold til hvem vi selv er som Guds børn, og så at vi kan bevare hjertet helt i vore relationer. Heling af hjertet går hånd i hånd med bøn om helbredelse, også af fysiske og sjælelige sygdomme. Helbredelse er et synonym for frelse; gennem sindets og kroppens helbredelse griber mennesker Guds kærlighed i Jesus, så at det også bliver udfrielse af mørkets magt og indgang i Guds rige.

En særlig version af IML-mødet er IML-nadvergudstjenesten, hvor det netop bliver meget tydeligt, at der er tale om en discipelsamling åben for andre medvandrere og medsøgende.

Elementer fra IML-møderne kan indpasses i andre gudstjenesteformer, f.eks. tidebønner, hvor tekstlæsningerne efterfølges af meditation, og hvor deltagerne kan dele billeder og ord fra Gud med hinanden. I Bethlehemskirken indgår personlig forbøn i højmissen, som en naturlig del, fordi vi har vænnet os til det fra bl.a. forbøns-gudstjenesterne, og dette element gør så på sin vis vejen lettere fra IML-mødet og forbøns-gudstjenesten ind i højmissen som det menighedskonstituerende centrum i discipelfællesskabet.

Der var mange andre elementer at arbejde med: dans, musik, vokalsang, drama. Nogle ting har vi arbejdet med i kurser, men der er stadig meget at lære.

Kreativ assimilering

Hvor dynamisk ækvivalens har sit udgangspunkt i kirken selv, begynder inkulturationsprocessen under denne synsvinkel i kulturen / i miljøet selv. Er der noget i new age miljøet, i søgerkulturerne, i den nye spiritualitet, som kan uddybe vor tro, give os en anden synsvinkel på vores vanter og former og minde os om glemte eller forsømte sider af vort spirituelle liv, fællesskabet, tjenesten, gudsforholdet? Er der ”logoi spermatikoi” (sædekorn af Ordet) i verden omkring os, i religionerne og tilværelsesforståelserne, i kulturerne, som er udfordringer til os – læremæssigt, etisk,

spirituelt osv.? Hvordan harmonerer miljøets kulturelle, liturgiske, spirituelle og erkendelsesmæssige udtryk og indhold med kirkens, med den uopgivelige kerne i disciplinfællesskabets liv og med enkeltelementerne i vor spirituelle og liturgiske praksis og i fællesskabet som sådan?

Jeg vil her alene pege på fuldmånetjenesterne, som i disse år har spredt sig fra de teosofiske miljøer til store dele af det nyåndelige miljø. Disse tjenester rummer indsigter, som vi har glemt i vort gudstjenesteliv, hvor vi savner en skabelsesliturgi, som tager Romerbrevet 8 alvorligt, som rummer et kald til helliggørelse og tjeneste for medskabningen, og som har en vision for menneskehedens broder-søsterskab og disciplenes enhed som udgangspunkt for genoprettelsen af hele den jordiske skabning i relationen til Skaberen. Grundstemningen i den teosofiske fuldmånetjeneste er lyset og det, at "lysarbejderen" opfordres til ikke at stirre ind i lyset, men vende sig og med lyset i ryggen sende lys til en verden i mørke. På samme måde skal vi, som månen reflekterer solens lys, genspejle Guds kærlighed i Mesteren Jesus, Retfærdighedens sol, i vort forhold til medskabningen – i meditation, taksigelse, forbøn og tjenende kærlighed. Vi har med inspiration i den teosofiske fuldmånetjeneste udviklet en "helingstjeneste for jorden og menneskeheden", som vi fejrer på dage med fuldmåne – på en måde sammen med alle andre mennesker af god vilje, som samme dag visualiserer enheden af alle mennesker af god vilje og proklamerer jordens forløsning, men også som dem, der har set denne enhed og forløsning hos Jesus Kristus, som er blevet den første af en ny menneskeslægt, gudsrigesmenneskene, Guds forløste døtre og sønner, skabningens håb.

Liturgi for kristen fuldmånetjeneste

Tjenesten kan indledes med stille musik som rum for personlig forberedelse til tjenesten. Læs venligst denne introduktion til helingstjenesten, så at vi kan være ét i tjenestens intention.

Helingstjenesten finder sted ved fuldmåne, fordi tjenesten har med lyset at gøre.

Når det er fuldmåne, oplever vi et døgn med stor indstrømning af lys: solens lys i dagens timer og solens lys reflekteret af en fuld måne om nat-

ten. Som solens lys og varme lader os erkende solen, således kender vi Guds kærlighed igennem Guds Ord (Logos), dvs. Sønnen, og igennem Guds Ånd. Og som månen reflekterer solens lys og sender det videre, er vi kaldet til at dele Guds kærlighed med hinanden, skinne som lys af Guds lys.

Det skabte lys peger altså hen på Gud, det uskabte lys. Tjenesten åbner os for Guds Lys af hellighed, renhed og kærlighed. Tjenesten åbenbarer Guds herlighed, dvs. Guds nærvær i verden.

Men lyset er skjult for mange, så at de vandrer som i blinde, men når Lyset er skjult, farer vi vild. Derfor lever menneskeheden, jorden og dens væsener som i mørke, derfor lider skabningen og længes efter frihed, og derfor møder vi Lyset under et modsigelsens tegn, korset. Ordet (Logos) fødtes ind i lidelsens verden i Mesteren Jesus, og det sande Lys ofrede sig og gav sig ind i mørket ved Mesterens lidelse på korset, men Lyset var ved Mesterens lidelse og død i mørket, og mørket greb det ikke; således gennembrød Lyset mørket, og Mesteren stod op af de døde til liv for verden.

Tjenesten mediterer over lyset og beder om dets åbenbarelse, og vi tror, at Gud hører bønner, så at tjenesten selv bliver et af Guds redskaber til Lysets gennembrud i jordens mørke.

Vi vil udføre tjenesten som dem, der af Guds godhed og velvilje er blevet Lysets børn, og som har lært den tjenende kærlighed at kende hos vor Mester Jesus. Vi længes efter at gå ind i Lysets rige, og vi ved, at vi hører hjemme dér, men vi har ikke ro på os og føler ingen fred ved at gå ind i Lyset, uden at andre mennesker og jordens skabninger også er med.

— — — —

Salme.

Leder: I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn.

Alle: AMEN!

Bøn om Helligånden:

*Forsangere: Ære være dig, vor Gud, ære være dig!
Himmelske Konge, Sandhedens Ånd,*

*som er på ethvert sted og fylder alle ting,
Velsignelsens Skat, Livets Giver,
kom! bliv hos os! rens os fra al urenhed!
og frels vore sjæle ved din godhed! Amen!*

Påkaldelse:

*Alle: Hellige Gud, Hellige Stærke, Hellige Udødelige, forbarm dig
over os! (3x)*

Forsanger: Ære være Faderen og Sønnen og Helligånden

Alle: Som i begyndelsen, så nu og altid og i al evighed. Amen.

Lystænding og Lovprisning:

*En af deltagerne tænder lysene på alteret, mens alle andre anbringer hver
sin kærte i en sandkasse foran en af ikonerne.*

Der synges et eller flere lovsangskor.

Læsning af dagens meditationsord og undervisning.

Hymne.

Bøn om Jesu disciples enhed.

Mødelederen introducerer bønnen. Derefter stille meditation.

Leder: Lad os udtrykke vor enhed og sammen sige:

*Alle: Gud, du, som er 'JEG ER'!
Jeg anerkender din Ånds virke
i menneskers længsel efter dit Riges fred,
efter det sande, det skønne og det gode.*

*Jeg anerkender nærværet af din tjenende kærlighed
i mennesker af god vilje og i enhver,
som ønsker at vandre discipelskabets vej.*

*Må din Helligånds kraft strømme i dem og lede dem
til erkendelse af Sandheden og til praktisk tjeneste.*

*Må dit menneskeblevne Ord, Jesus Kristus, inspirere dem
til tjenende kærlighed som medarbejdere for Guds Rige.*

*Må jeg finde min plads i din ene gerning
til jordens og menneskehedens forløsning
– med et ydmygt sind, i renhed og kærlighed.*

*Forvandling i Mesterens Lys.
Mødelederen leder os ind i Mesterens forvandlende lys.
Derefter stille meditation.*

*Leder: Lad os afslutte meditationen om forvandling i Mesterens
billede og sammen synge:*

*Alle: Skriv dig, Jesus, på mit hjerte,
du min konge og min Gud!
At ej lyst, ej heller smerte
dig formår at slette ud!
Denne indskrift på mig sæt:
Jesus udaf Nazaret,
den korsfæsted', er min ære
og min salighed skal være!*

Meditation over dagens ord eller tema.

Heling af verden og menneskeheden:

*Leder: Lad os indlede den helende bøn for jorden med at stille os til
rådhed for Mesteren Jesus Kristus og sammen sige:*

*Alle: Herre, gør mig til et redskab for din fred!
Lad mig bringe kærlighed, hvor hadet råder.
Lad mig bringe tilgivelse, hvor uret er begået.
Lad mig skabe enighed, hvor uenighed råder.
Lad mig bringe tro, hvor tvivlen råder.
Lad mig bringe sandhed, hvor vildfarelse råder.
Lad mig bringe glæde, hvor sorg og bedrøvelse råder.*

*O Mester, lad mig ikke så meget søge at blive trøstet som at trøste,
Ikke så meget at blive forstået som at forstå,
ikke så meget at blive elsket som at elske.
For det er ved at give, at man får.
Det er ved at glemme sig selv, at man finder sig selv.
Det er ved at dø, at man opstår til evigt liv.*

Herre, gør mig til et redskab for din fred!

Leder: Lad os koncentrere vor samlede kærlighed om (der nævnes et krisested, et problemområde eller et sted under udvikling), og lad os bede om, at Guds kærlighed i Mesteren Jesus vil oplyse stedet og lukke døren til mørkets magter og alle destruktive kræfter.

Stille bøn.

Leder: Lad os bede om, at Guds kærlighed i Mesteren Jesus breder sig til hele menneskeheden og lukke døren til mørkets magter og alle destruktive kræfter.

Stille bøn.

Leder: Lad os bede om, at Guds kærlighed i Mesteren Jesus breder sig til hele vor jord og alle dens levende væsener og lukke døren til mørkets magter og alle destruktive kræfter.

Stille bøn.

Forsanger: I fred lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: Om freden ovenfra og vore sjæles frelse, lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: For dette sted og for enhver, som betræder det med tro, andagt og gudsfrygt, lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: Om rette ledere i kirken, om nådegaver til tjeneste og enhed mellem alle disciple lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: For vort land og om vort folks frelse lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: For verdens nationer og deres ledere, om retfærdighed mellem landene lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: Om sund luft og en ren natur, om det daglige brød og alle fornødenheder til livets opretholdelse, om arbejde og hvile lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: For dem, som rejser til vands, til lands og i luften, for de syge, gamle og svage ..., for dem, der forfølges for deres tro, og om deres frelse lad os bede til Herren!

Alle: Herre, forbarm dig!

Forsanger: Idet vi beder om troens enhed og fællesskab i Helligånden, overgiver vi os selv og hverandre og hele vort liv til Kristus, vor Gud!

Alle: Til dig, o Herre! eller: Til dig, vor kære Herre Gud!

Leder: Thi dig - Fader, Søn og Helligånd - tilkommer al pris, ære og tilbedelse, nu og altid og i evighedernes evighed!

Alle: Amen!

Der bedes en tid i stilhed. Bønnen afsluttes med, at alle beder:

Vor Far! Du som er i himlene.

Helliget blive dit navn!

Komme dit rige!

Ske din vilje

som i himmelen således også på jorden!

*Giv os i dag vort daglige brød!
Og forlad os vor skyld,
som også vi forlader vore skyldnere
Og led os ikke ind i fristelse,
men fri os fra det onde!
For dit er Riget, Magten og Æren i evighed. Amen!*

Dedikation (hengivelsesbøn):

*Leder: Lad os afslutte den helende bøn for jorden og menneskeheden
ved at hengive os til den levende Gud!*

*Alle: Af hele mit hjerte hengiver jeg mig til Gud,
Herskeren over alle ting,
Universets Skaber,
den barmhjertige Fader
og alt det godes ophav.*

*Af hele mit hjerte hengiver jeg mig til Kristus, Forsoneren,
Genopretteren af vor oprindelige natur,
den fuldkomne Åbenbarer og Guds uudgrundelige Ord.*

*Af hele mit hjerte hengiver jeg mig til Den Hellige Ånd,
som gennemtrænger hele universet
og overalt har veje og midler til at påvirke sjælene,
den rene og stille virkende vind fra Gud!*

Lovprisning (Simeons lovsang):

*Forsanger: Gud være tak, som giver os sejren,
ved vor Herre Jesus Kristus.*

*Alle: Gud være tak, som giver os sejren,
ved vor Herre Jesus Kristus.*

*1: Herre, nu lader du din tjener fare
efter dit ord i fred,*

*2: thi mine øjne har set din frelse,
som du beredte for alle folkeslagenes åsyn,*

1: *et lys til at oplyse hedningerne
og en herlighed for dit folk, Israel.*

Alle: *Gud være tak, som giver os sejren,
ved vor Herre Jesus Kristus.*

2: *Ære være Faderen og Sønnen
og Helligånden*

1: *Som i begyndelsen, så nu og altid
og i al evighed. Amen.*

Alle: *Gud være tak, som giver os sejren,
ved vor Herre Jesus Kristus.*

Velsignelsesønske.

Salme.

Stille meditativ musik.

*Du er velkommen til at blive siddende på din plads eller til at gå op til
knæfaldet og bede for dig selv eller meditere.*

*Du kan også henvende dig til én af forbederne/sjælesørgerne om forbøn -
hvad enten det gælder sygdom, indre helbredelse eller heling af hjertet.*

Mit mål på længere sigt er at få opbygget et "naturens kirkeår" med solhverv og jævndøgn som grundfester, med fuldmånetjensten som månedlig samling, med gruppemøder i lyscirkler og trioer - og med IML-tjenester og forbønstjenester som andre samlinger, som mødesteder mellem søgende mennesker og Jesu disciple.

Det vigtige ved IML er ikke selve mødernes form, men holdningen til mennesker i det alternative miljø. Ser vi på det søgende menneske som en trussel mod kirken og dens tro, eller ser vi en potentiel discipel og en medvandrer i hende? Har vi selv alle svarene, eller kan vi lære af det menneske, vi møder, i en fælles søgen efter at gribe Guds væsens dyb og formålet med vort liv som personer og som menneskehed og i relation til den øvrige skabning? Derfor er det for IML utroligt vigtigt at være med på helsemesser i byer, hvor vi også har et fællesskab at henvise til. På

messerne er det tydeligt, at angsten forsvinder fra medarbejdernes tanker og følelser – angsten for at besættes af forførende ånder, som måtte være på færde i de forskellige alternative tilbud. Angsten viger for kærligheden, Jesu kærlighed til ethvert menneske, og den viger for den tillid, vi mødes med, når vi får lov at bede om en velsignelse fra Gud eller om, at Gud ved sin Ånd gør dette menneskes hjerte helt.

Jeg tror, at det ville være en berigelse for flere menigheder at tage udfordringen op og arbejde med gudstjenesteformer i et sprog og i en form, som bygger bro til den alternative verden og den nye spiritualitet. Eller at indbyde til kurser og smågrupper, hvor det søgende menneske kan føle sig hjemme – uden oplevelse af at skulle gøres konform med en kirkes, en menigheds skrevne og uskrevne regler og forestillinger. Man kan ikke overtage IML som en model og så bare tro, at nu har man automatisk kontakt med hele new age området lokalt og på nul komma nix integrerer det søgende menneske i menigheden.

Det handler om at se behovet, for at ens eget åndelige liv udvikles gennem bøn og meditation, bibellæsning, at lytte sig ind til Guds stemme, at bede for hinanden og søge Guds hjælp til at blive et mere helt menneske, at glæde sig over, hvad mennesker af god vilje gør til menneskehedens gavn, at opleve sig selv som en del af menneskeheden som et søster-broderskab, at få et nyt forhold til den øvrige skabning, og at ville arbejde med sig selv og lade Guds Ånd forme én, så at vi mere og mere vokser op til at ligne ham, i hvis billede vi skabtes. Det handler om en dialogisk holdning indadtil og udadtil, at bryde med kirkens monologiske og autoritære strukturer og udtryksformer, at genopdage betydningen af menigheden som de troendes almindelige præstedømme, at vi som et fællesskab af Jesu disciple er lige i værdighed, at vi i højere grad er medarbejdere på hinandens åndelige vækst, end at der er nogle få, som har monopol på den rigtige måde at udtrykke sandheden på, at turde stole på, at Helligånden er tilstrækkelig lærer som Sandhedens Ånd, som den der minder om og levendegør Jesu ord og Jesus som Mesteren og det inkarnerede Guds Ord. I det sidste års tid er jeg kommet ind i et selvopgør med min monologiske forkyndelsesform, fordi jeg oplever, at Ordet først for alvor når igennem, når jeg giver plads for Ordet og Ånden til at virke gennem den anden, gennem det forsamlede fællesskabs deltagere.

IML rundt om i Danmark gør sig nogle erfaringer om dialogisk-missionarisk-terapeutisk livsstil for menigheden og for den enkelte.

Det er vigtigt for os i vort arbejde ikke tænke i dem og os i forholdet

til vore medsøgende, men tværtimod at være ét med dem i længselen efter menneskets og jordens forløsning, samtidig med at vi er os selv med de erfaringer og med den indsigt og i den spirituelle tradition, som er vor. Det er én af tankerne i at afholde Helingstjenester for jorden og menneskeheden på dage med fuldmåne samtidig med andre mennesker af god vilje. I helingstjenesten indgår også en bøn, som også kan bedes dagligt - om muligt kl. 17, hvor mange mennesker med udgangspunkt i A. A. Baileys teosofi søger at styrke et verdensomspændende søster-broderskab:

Gud, du, som er 'JEG ER'!

Jeg anerkender din Ånds virke i menneskers længsel efter dit Riges fred, efter det sande, det skønne og det gode.

Jeg anerkender nærværet af din tjenende kærlighed i mennesker af god vilje og i enhver, som ønsker at vandre discipelskabets vej.

Må din Helligånds kraft strømme til dem alle og lede dem til erkendelse af Sandheden og til praktisk tjeneste.

Må dit menneskeblevne Ord, Jesus Kristus, inspirere dem alle til tjenende kærlighed som medarbejdere for Guds Rige.

Må jeg finde min plads i din éne gerning til jordens og menneskehedens forløsning - med et ydmygt sind, i renhed og kærlighed.

Ole Skjerbæk Madsen, f. 1947, cand. theol. 1974 (Københavns Universitet), sognepræst i Bethlehemskirken, København, siden 2000 missionspræst i Areopagos, bl.a. for at være projektleder for I Mesterens Lys.

Mig og Gud. Natkirkens gudstjeneste

Signe M. Berg

Natkirken er et forsøgsprojekt, som nu har eksisteret i godt 1 1/2 år, hvor den har holdt til i Københavns Domkirke hver fredag og søndag året rundt fra kl. 20.00 til 00.30. Fire citykirker står bag (Vor Frue, Helligånds, Trinitatis og Christians Kirke), og til projektet er der blevet bevilget en 15 timers sognemedhjælperstilling og - siden 1. marts 2000 - en halvtids præstestilling. Det er den stilling, jeg sidder i. Udover sognemedhjælperen og mig selv består holdet for en natkirkeaften af et par frivillige, og mindst en musiker.

De erfaringer, vi gjorde os det første år har vi samlet i en evalueringsrapport, som kan bestilles eller som for dem, der har mulighed for det, kan hentes fra Natkirkens hjemmeside, www.natkirken.dk

Efter 1 1/2 års åbningstid har Natkirken været besøgt af ca. 17.000 mennesker. Vi har skrevet rapport på 232 sjælesorgssamtaler, og der er blevet skrevet 1.029 bønner. Den reaktion, de besøgende for de flestes vedkommende har givet udtryk for, er en overvældende taknemmelighed: »Tak fordi I lukkede os ind«, »Tak fordi I er her - her finder jeg fred«, »Takker Gud for muligheden for i stilhed at være sammen med ham i kirke. Håber, I holder fast i helligheden. Stærkt I gør det«, »Tak for pausen. Jeg følte Guds nærvær som sand glæde for første gang i lang tid, fordi jeg gav slip og lod Helligånden råde. Gud ske tak og lov«, og som sidste eksempel: »Det er en smuk ting at gøre for os. Jeg føler mig velkommen, accepteret og respekteret. En sjælden følelse i min hverdag. Tak«

I løbet af projektets første år blev der formuleret 4 målsætninger eller fokusområder: Stilhed, bøn, liturgisk laboratorium og samtale. Det er de 4 målsætninger, vi arbejder efter, og som vi melder ud med til omverden som det, Natkirken er.

En aften i Natkirken er et forløb med stilhed og musik/sang, der holdes en kort andagt, og kl. 24 er der det, vi kalder Natkirkens midnatsbøn. Sognemedhjælperen og jeg selv er tilstede i kirken i hele åbningstiden, og det er i rummet, vi fører de personlige samtaler med de mennesker, der henvender sig.

Kirkerummet bliver givet som et rum, hvor den enkelte kan udvikle sin personlige gudsrelation. Det er et rum, som forkynder. Kristusfiguren dominerer og fylder, så det er svært selv for den mest nærsynede ikke at lægge mærke til ham. Det er for hans ansigt, mennesker kommer ind og er i rummet. Og det er i det kristne rum, at vi bestræber os på at hjælpe mennesker ind i et personligt gudsforhold. Det gør vi ved at lægge forskellige muligheder ud i rummet. Der kan tændes et lys ved lysglober og lysborde, de besøgende kan skrive en bøn ved dertil indrettede bønborde, hvor der også ligger en udarbejdet bønvejledning, og de besøgende kan komme med kommentarer i åbne dagbøger, som er lagt frem med forskellige temaer.

Det har vist sig, at mennesker meget gerne vil bede, ikke bare tavst eller ved at tænde et lys. De vil gerne sætte ord på, og de vil gerne høre hinandens bønner. Det er bare ikke altid, at de ved, hvad bøn er, eller hvordan man beder - bare sådan noget som, hvordan man rent fysisk placerer sig, når man beder, bliver der spurgt om, og vi kan også blive spurgt om, hvad man må bede om. Vi har opfordret til at takke Gud og for at bede en forbøn, men det, vi kan mærke, der også er brug for er at åbne op for bøn som klage. Det er den del af virkeligheden, som gør ondt og som ikke hænger sammen, der er brug for at give plads og stemme til. Hvordan bøn som klage konkret kan få rum, overvejer vi i øjeblikket og leger med en idé om at indrette et 'Jobs hjørne.'

I rummet ligger bibler til udlån, og for hver aften laver sognemedhjælperen en tag-med-bøn, som er en bøn taget fra den kirkelige tradition, ikke kun fortid, men også nutid, bl.a. bruger vi flittigt af de bønner, sognepræst Johannes Værges (fra Vor Frue Kirke) har skrevet. Som en ny ting er jeg begyndt at lave præstens tag-med-replik, som er en skriftlig replik til en af søndagens gudstjenestetekster, som så også er trykt med.

Vægten ligger på stilhed, bøn og den personlige samtale, dvs. den enkeltes personlige guds-fællesskab, og med det som basis kan liturgien og menighedens fællesskab omkring liturgien opstå. Der er efterhånden blevet udviklet en fast skabelon for aftenen, herunder andagten. En aften i Natkirken bliver af aftenens 'hold' betragtet som en gudstjeneste med flere led og bygget på samtale. Gudstjenesten tager 4 1/2 time, hvor man selvfølgelig kan gå ind og ud af den, ligesom man også kan gå rundt i den (eller for den sags skyld: sove, læse, snakke, græde. Hvilket ikke betyder, at der ikke er en husorden). Andagt og gudstjeneste plejer at være et enten/eller: enten holdes der gudstjeneste eller også holdes der andagt,

men i Natkirkens forståelse af gudstjeneste indgår andagten som et led i forløbet.

Gudstjenestens led ser som regel således ud:

1. Stille time
2. Samtale (toner/pauser/bevægelse)
3. Andagt (ca. 20-30 min)
4. Samtale (toner/pauser/bevægelse)
5. Midnatsbøn (som igen indeholder flere led, bl.a. læses de bønner op, som natkirkegængerne har skrevet i løbet af aftenen)
6. Stille tid.

Andagten ser nogenlunde således ud:

1. Musik
2. Læsning (som oftest fra Bibelen og som oftest fra søndagens tekstrækker)
3. Musik
4. Læsning (som oftest et digt)
5. Musik
6. Læsning eller bøn (bønnen kan være aftenens 'tag-med-bøn', som ligger fremme på et 'tag-selv-bord')
7. Stilhed
8. Fadervor
9. Fredshilsen
10. Velsignelse
11. Musik

Aktiviteterne i Natkirken gror op fra neden, som et resultat af det møde, der er mellem os og dem, der kommer i Natkirken. Et resultat af et sådant konkret møde er de musikere, der er knyttet til projektet. De er kommet som almindelige natkirkegængere, er blevet grebet af stemningen og ånden og har spurgt, om de måtte bidrage med det, de kunne.

Ritualerne og liturgien vokser ud af praksis, for det er gennem praksis, at behovene melder sig. F.eks. er det lige nu aktuelt for os at skabe et ritual for voksenkonfirmation og for genindtrædelse i folkekirken. Vi har haft voksendåb, men der er også mennesker, som er døbt, men som siden

har søgt andre steder hen end folkekirken og kristendommen, f.eks. i buddhismen og hinduismen. Det kan også være mennesker, der har stået i et ligegyldigt forhold til kirken og religion i det hele taget, en ligegyldighed som nu er blevet til et engagement og et ønske om at bekende sig som kristen. Det er ikke alle behov, vi ønsker at sige ja til, men lige netop sådan et behov for et indtrædelsesritual stiller vi os positive overfor.

Vores opgave i Natkirken ser vi som det at være vejledere og medvandrere. At vejlede mennesker om den kristne tradition, om kristendommens liv og lære. Den vejledning foregår på dialogens præmisser, hvilket er det, jeg kalder at være medvandrere. Det betyder, at vi både giver og tager imod, taler og lytter. Vi giver ud af det, vi tror på, og tager imod den gudstro, som findes udenfor kirken. Det sker i et rum, der forkynder Guds kærlighed, før der er sagt et eneste ord. At det er sådan, bærer vores sjælesorgssamtaler præg af, for sjælesorgssamtalerne har ofte karakter af at være skriftemål - mennesker aflægger bekendelse, nogle bryder ovenikøbet sammen i rummet og tør for første gang tale oprigtigt om den skyld, f.eks., de har båret rundt på. Rummet bliver opfattet som Guds hus, og det er med Guds tilgivelse som fortegn, at samtalerne føres, og bønnerne bliver skrevet.

Vi erfarer, at der er en masse kristen gudstro blandt mennesker, som aldrig selv har villet kalde sig kristne eller troende. Vi kan have samtaler, hvor et menneske tror på Gud og Jesus, går i kirke engang imellem og måske også beder, typisk er det Fadervor. Men der er jo en masse tvivl og anfægtelse og mørke og gåen ad snørklede veje, så kristen vil det menneske nu ikke kalde sig. For de kristne er jo aldrig i tvivl eller anfægtet. De har den rigtige tro, går på en lige vej, og er i harmoni med Gud, sig selv og andre. Det er selvfølgelig karikeret sagt, men vi møder hos mennesker en forestilling om, at det at være kristen er at sidde på en piedestal, som de aldrig nogensinde kan komme op på. For at citere Ebbe Kløvedal Reich lidt frit (fra en kronik i Politiken), er troen mystificeret og det at tro betragtes som en sjælelig kraftpræstation. Det, vi forsøger, er at invitere den gudstro, som findes udenfor kirken, indenfor, så den kan få lov til at opdage, at den faktisk er tro, om end den stammer, er usikker og sky, har et meget lille ordforråd og higer og sukker efter vejledning. Det kan godt være, at troen er som et sennepskorn, men tro, det gør mennesker. Det er folkekristendommen, eller skrabeloddet, som biskop Jan Lindhardt har kaldt den, vi giver rum til, og for at blive i skrabelodsbilledet, tager vi det spørgsmål op, som lidt drillende og helt alvorligt er blevet stillet: hvor og

hvordan skraber man, og hvor går man hen for at indløse skrabeloddet?

Der er den tro, som ikke er kristen, og det forsøger vi ikke at udglatte. Vi er ikke ude på at acceptere alt, hvad et menneske står for, men vi vil gerne acceptere mennesket, forstå hvad den anden mener, så også evt. forskelle kan komme frem, og vi erkender, at et menneske altid er undervejs og har forskellige grader af trostilslutning på sin vandring. Det arbejde, vi er i, den kontakt, vi har, drejer sig - i hvert fald som det ser ud nu - mest af alt om overhovedet at få troen ud af skabet, at bekræfte, at den er der, at tillægge den værdi og give den gode vilkår for at vokse.

En del af de mennesker, der kommer er mennesker, som i forvejen kalder sig kristne og som bruger Natkirken som et sted for stilhed og bøn. Men der er også en stor gruppe af mennesker, der søger efter et personligt gudsforhold. Det er mennesker, der på den ene eller anden måde er kommet til kort, og som kommer til kirken af nød. De har erkendt, at de har brug for Gud. Og så er der alle dem, der stiller os det spørgsmål, om Gud findes. Det er mennesker, der ikke har en given relation til Gud, den er som regel forladt med puberteten, hvis de da nogensinde har haft en relation, men det er mennesker, der har en bevidst eller ubevidst længsel efter at få Gud ind i deres horisont. Det spørgsmål om Guds eksistens kommer for de mennesker før spørgsmålet om, hvad Gud vil. Natkirkens måde at ledsage mennesker på vej ind i et personligt forhold til den levende Gud hedder stilhed, bøn og samtale. Simpelthen at stå stille, droppe præstationskravet, sætte sig ned, eller knæle og være stille. Stilhed er skræmmende, der er en stor angst for tomheden forbundet med den, men stilhed er også en mangelvare og et stort savn i vores samfund. Og stilhed er frem for alt et af de steder, hvor den kristne tradition og erfaring siger, at Gud og menneske møder hinanden.

Signe M. Berg, f. 1970, cand. theol. (Københavns Universitet), 1999-2000 sognemedhjælper i Projekt Natkirken i Domkirken i København, siden 2000 natkirkepræst ved Domkirken,

Liturgien i ortodoks missiologi

James J. Stamooolis

Ortodoksiens liturgiske orientering

Det er ingen overdrivelse at fastslå, at Den Ortodokse Kirkes hovedtræk er dens liturgiske orientering. Frem for alt er den en gudstjenestefejrende kirke. George Florovsky skriver om Den Ortodokse Kirke: »Kristendommen er en liturgisk religion. Kirken er først og fremmest et gudstjenestefejrende fællesskab. Tilbedelsen kommer først, dogmer og regler som nummer to" (s. 24). Det skal ikke forstås sådan, at tilbedelsen kan foregå uden hensyn til lære, for korrekt gudstjeneste er udtryk for korrekt lære. I virkeligheden forstår man ikke rigtigt den ortodokse gudstjeneste uden at se den som en forkyndelse af ortodoks tro. De to er "uadskillelige."

Denne tætte forbindelse mellem den rette lære og den rette lovprisning er den nøgle, der forklarer liturgiens vigtighed i forkyndelsen af evangeliet. Denne forkyndelse gælder i første række de troende selv. Som Peter Hammond har observeret:

Ingen har levet og fejret gudstjeneste blandt græske kristne i nogen tid uden i nogen grad at opleve det usædvanlige greb, som den tilbagevendende cyklus i Kirkens liturgi har om folks fromhed. Ingen, som har holdt den store fastetid med Den Græske Kirke, har deltaget i fasten, som hviler tungt på hele nationen i 40 dage; som har stået op i lange timer som en del af den utallige mængde, der fylder de små byzantinske kirker og helt ud i gaderne, mens det kendte mønster i Guds frelsesplan med mennesket igen præsenteres i gammeltestamentlige salmer og profetier, i læsninger fra evangelierne og i de kanoniske skrifers uovertrufne poesi; som har følt langfredags fortabthed, når hver klokke i Grækenland ringer dens klage, og vor Frelses legeme ligger tilhyllet af blomster som af et ligklæde i alle landsbykirker ud over landet; - har overværet, at den nye ild blev tændt, og smagt glæden over en verden befriet fra syndens og dødens trældom - ingen kan have gennemlevet alt dette uden at erkende, at for de græske kristne er evangeliet uløseligt forbundet med liturgien, som den udfoldes uge efter uge i hans

sognekirke. Ikke blot blandt de græske, men i hele den ortodokse kristenhed er liturgien forblevet i selve hjertet af kirkens liv (s.51)

Der er en anden dimension i forkyndelsen af evangeliet ved liturgien, en dimension, som undertiden er blevet skjult, selv inden for ortodoksien. Det er udbredelsen af den ortodokse tro på grund af liturgien, ved liturgien som middel og med det resultat, at liturgien vil blive fejret i hele verden. Med andre ord, liturgien indeholder motivation for mission, er en missionsmetode og missionens mål. Dette er ikke en benægtelse af, hvad der er sagt i de foregående kapitler. Men det giver en særlig ortodoks forståelse af emnet. F.eks. blev det omtalt, at missionens umiddelbare mål var at grundlægge kirken. Men hvad gør kirken, der er blevet grundlagt, andet end at lovprise Gud? På samme måde findes motivation til mission i fællesskabet med Gud, hvis højdepunkt for kirken som et forenet legeme er lovprisningen af Gud. Endelig har det gentagne eftertryk i ortodokse missionsmetoder været oversættelse af skrifterne (som i udstrakt grad bruges i ortodoks gudstjeneste) og liturgien til folkesprog, så at folk kunne lovprise Gud på deres eget tungemål.

At der er en tæt forbindelse mellem Den Ortodokse Kirkes liturgi og mission skal ikke anses for mærkeligt. Hvad andet ville man vente af en kirke, i hvilken liturgien spiller så central en rolle. Hvad der ville være mærkeligt og i modstrid med kirkens natur ville være, hvis man i kirkens mission ikke nævnte gudstjenesten. Denne betoning giver en passende indgang til de ortodokses tænkning om missionsopgaven og tjener samtidig som et eksempel for vestlige kirker, som måske opdager ny motivation og kraft til mission.

Som introduktion er det på plads med en bemærkning om terminologi. Ordet "liturgi" betyder på græsk en offentligt handling eller tjeneste. Således kan alle tjenester i Den Ortodokse Kirke, som er offentlige og bestemt for lovprisning af Gud, klassificeres som liturgier. Dette er den almindelige brug af ordet i Vesten. I den østlige kirke derimod er ordet almindeligvis reserveret hovedgudstjenesten, og hvis den har ordet "hellig" eller "guddommelig" foran sig, refereres der til eukaristien. Selv om den ortodokse brug i almindelighed følges i det følgende, skal den teologi, der belyses, ikke betragtes som enestående for denne ene gudstjeneste. Kirkens andre tjenester, nemlig de guddommelige morgen- og aftentjenester (matins og vespers), tidebønnerne og de kirkelige handlinger (såsom dåb, bryllup etc.) bærer også vidnesbyrd om enheden af lære og praksis.

Det ville være falsk og misvisende at beskære de ortodokses gudstjeneste til én tjeneste. Citatet der refererer til den liturgiske cyklus i Grækenland, gør dette indlysende klart. Den hele liturgiske erfaring skaber ortodoksi-en. Den fuldstændige integration af ortodoks gudstjeneste med det totale menneskelige liv er grunden til ortodoksiens overlevelse under forfølgelse og for troens dybe indtrængen i de mennesker, der traditionelt har været kendte som ortodokse.

Liturgien som motivation til mission

Liturgiens missionsstruktur

Det er ikke formålet i denne sektion at foretage en generel analyse af ortodoks liturgi. Den er blevet tilstrækkelig behandlet af et antal ortodokse forfattere. Det er heller ikke et forsøg på at give en kommentar til præstens liturgiske handlinger. Allegoriske fortolkninger af disse findes i en mængde, hvoraf nogle fortjener mere overvejelse end andre. På samme måde er ligefremme forklaringer til liturgien blevet udgivet i de senere år, så lægfolket kan være bedre informeret. Disse kan nemt konsulteres af enhver, som er interesseret i at få gudstjenesten forklaret. Formålet her er at udtrykke og kommentere den ortodokse forståelse af, hvordan liturgi-ens struktur tjener missionsagen.

Prædikenen

Der er en tendens blandt vestlige forfattere til at sætte det liturgiske eftertryk i ortodoksien i modsætning til protestanternes betoning af forkyn-delsen. Et eksempel er titlen på en bog *Icon and Pulpit*. Undertitlen forklarer dens tema som "Det Protestantisk-Ortodokse Møde" (Calian 1968). I kraft af de elementer, der bruges til at repræsentere de respektive positioner, ville man vente, at eftersom der ikke er ikoner i protestantismen, er der ingen prædikestol i ortodoksien. Selv om det må indrømmes, at denne sammenstilling af nøgleelementer frembringer en slående titel, tils-lører den ortodoksiens sande position og forhindrer det møde, som bogen søger at fremme. For i virkeligheden har ortodoksien en prædikestol, sommetider prominent i ortodoksiens historie, til andre tider gledet ud i misbrug på grund af præsteskabets teologiske fattigdom.

Måske er det største tegn på liv i Den Ortodokse Kirke i dag genop-livningen af prædikestolen og genoprettelsen af prædikenens tidligere

æresplads. Zoe bevægelsen i Grækenland var i høj grad ansvarlig for det fornyede eftertryk på prædiken i det land samtidig med, at man understregede liturgiens vigtighed. I Amerika er prædikenen en vigtig del af liturgien og bruges til oplæring og formaning af Gudsfolket. Fra Rusland kommer imidlertid det vigtigste vidnesbyrd om den iboende forenelighed mellem ikon og prædikestol. I et land, hvor religionsundervisning er forbudt, har prædikenen i gudstjenesten tiltaget sig et omfang, hvis lige ikke findes i vestlig protestantisme.

Man må derfor erkende, at

Den liturgiske prædiken, som fædrene betragtede som en væsentlig og integreret del af eukaristien, er hovedudtrykket for kirkens undervisningsembede. Den må hverken forsømmes eller afvige fra dettes unikke formål: at give til folket det Guds ord, ved hvilken kirken lever og vokser. Det er altså forkert at prædike ordet efter eukaristien – det hører organisk til den første, den undervisende del af gudstjenesten og fuldender skriftlæsningerne (Schmemmann, LITURGY AND LIFE, s. 47).

Eftertrykket på prædikenen som undervisning styrkes yderligere, som Schmemmann har påpeget ovenfor, ved katekumenernes plads i liturgien. Prædikenen kommer lige før bortsendelsen af katekumenene og skal tjene til undervisning af de udøbte. Samtidig kan den bruges som en eftertankens og forberedelsens tid for de døbte troende, som skal tage del i nadveren. Det er derfor en falsk modsætning at overse prædikenens plads i den ortodokse liturgi.

Skriftlæsningerne

Der findes en regelmæssig rækkefølge og autoriserede læsninger fra brevene og evangelierne til alle søndage i det ortodokse kirkeår. Kirkeåret består af to overlappende cyklusser, den ene fastsat efter jordens kredsløb omkring solen, dvs. den faste dato for Herrens fødsel og festerne i forbindelse med helgenerne; den anden afhængig af den forskydelige påskefest. De faste læsninger er baseret på deres nærhed til påsken, sådan at datoerne varierer fra år til år. Ydermere når en speciel begivenhed i Kristi liv (for det meste faste dage som for forklarelsen på bjerget) eller en helgendag falder på en søndag, erstattes den faste læsning med læsningen for den pågældende fejring. Lister over læsninger kan findes i flere forskellige gudstjenestebøger.

Det er ikke formålet med denne sektion at kommentere eller analysere de forskellige læsninger. Det er blevet beundringsværdigt gjort af George Barrois i *Scripture Readings in Orthodox Worship* (1977). Det er snarere formålet at påpege den regulære cyklus af skriftlæsninger kirkeåret igennem. Til epistel- og evangelielæsningerne må man føje gentagelsen af afsnit af Davids Salmer og de gammeltestamentlige læsninger forbundet med fasten og andre lejligheder gennem året. Mens hele forløbet af læsninger har til formål at opbygge de troende, sikrer læsningerne omkring påske, afgrænset til den ene side af fastens begyndelse og til anden af pinsen, bevarer den læsningernes undervisningsmæssige karakter.

De nytestamentlige læsninger for tiden, der strækker sig fra begyndelsen af forfasten til pinsen, viser kirkens særlige anliggende, at forberede de troende til fejringen af påskemysteriet. Undervisningen af katekumenerne, der forberedes til dåb, og de nydøbte har været almindelig praksis i alle de gamle kirker, Rom, Jerusalem, Antiokia, Konstantinopel, de østlige og afrikanske kirker (Constantelos s. 9).

Liturgiens bibelske terminologi

I tilgift til den formelle brug af skriften i læsninger og prædiken, har Bibelen et endnu videre sprogbrug i selve liturgien. For Den Ortodokse Kirke "er de forskellige liturgiske handlinger og dens bønsliv, salmer og tjenester mættet, man kan næsten sige nedsænket, i bibelske vers og hentydninger" (Constantelos s.9). Der er endnu ikke noget udtømmende studium af det bibelske indhold i alle ortodokse tjenester. Imidlertid har Demetrios Constantelos lavet et studium over tre liturgier og fire sakramenter. Hans formål var at påvise Den Ortodokse Kirkes krav på at være "den bibelske kirke fremfor alle" (s. 7). I sit studium overvejede Constantelos ikke de forskellige læsninger fra Bibelen, som er del af enhver gudstjeneste, men koncentrerede sig om de Bibelske elementer, som findes i tjenestens bønner og anråbelser.

Af de syv tjenester, han undersøgte, "var mere end 25 procent af tjenesterne dannet af bibelsk materiale. Med hentydningerne og de bibelske egennavne er procenttallet endnu højere." Selvfølgelig har ikke alle tjenester dette procenttal, da "nogle bønner eller endog tjenester er mere bibelske end andre" (s. 78). Som forventeligt er salmerne dem, der mest hentydes til, fulgt af Mattæus og Genesis. Af de kanoniske bøger er kun 9 i Det Gamle Testamente og 1 i Det Nye Testamente ikke citeret. Con-

stantelos fandt også hentydninger til de apokryfe bøger: 1. Esdras, Tobit, Judith, Salomons Visdom, Prædikerens Bog, Baruch, De Tre Børns sang, Susanne, og 1., 2., 3. og 4. Makkabæer.

Alt dette får Constantelos til at konkludere, at "Guds ord var i Oldkirken og er vedblivende den uudtømmelige kilde til åndelig oplæring og næring i Den Ortodokse Kirke i dag. De hellige skrifter, som har gennemtrængt de liturgiske bøger og kirkens salmesang, optager stadig en central plads i ortodokse kristnes liv og gudstjeneste i dag" (s. 83).

Constantelos' studium er vigtigt for studiet af ortodoks missionsteologi, fordi det påviser sammenhængen mellem Bibel og tradition. Endvidere forklarer det delvist det tankesæt, ortodoksien indplanter i de troende. "Bibelske udtryk og elementer er i den troendes mund ligesom ord-sprog og mottoer" (s. 83). Det vil være sandt, selv hvor befolkningen er analfabeter. "Der er altid blevet opfordret til bibellæsning i en sådan grad, at selv analfabeter i den ortodokse verden har lært hele salmer og andre dele af skrifterne udenad" (s. 82). Man behøver ikke megen eftertanke for at notere sig, at de bibelske elementer i liturgierne og hovedsakramenterne danner et magtfuldt redskab i missionsarbejde. Det bibelske materiale og tankestil er i stand til bedre at gøre indtryk på de nyomvendtes sind. I områder, hvor den mundtlige tradition er det kulturelle mønster, kan liturgien assimileres på samme måde. Den kan derfor blive ikke blot en ugentlig gudstjenestetid, men et vitalt element i troens ydre udtryk

Liturgiens motiverende faktorer

Mens liturgien kan tjene og har tjent som en metode til at oplære nyomvendte i troen, er den undertiden blevet ignoreret som et missionselement af de etablerede ortodokse kirker. Set udelukkende som et middel til gudstjeneste, blev liturgiens potentiale til at motivere kirken til mission længe forsømt. Som det skal påvises nedenfor, er dette for nylig blevet genopdaget af ortodokse forfattere. Etableringen af kirken i diasporaen har givet tid til eftertanke over beskaffenheden af kirkens opgave. Økumeniske kontakter, både i officielle møder og på det individuelle plan, har udfordret de ortodokse til at søge efter betoning af mission i deres tradition. Det forgik ikke ubemærket. Reaktionen har givet Vesten dens egen udfordring. Den motiverende faktor i liturgien kan ses i dens to aspekter. Det ene er missionselementer eller kald i teksterne selv. Det andet er det fremstød, som liturgien har gjort overalt, og dens virkning på den troende.

Missionselementer i liturgien

At den ortodokses liturgi indeholder et missionselement kan ganske enkelt påvises med henvisning til bønnerne for katekumenerne. Bevaret i liturgien viser de oldkirkens interesse for dem uden for Kirken. Gennem de første århundreder af den kristne kirkes vækst og før Konstantin officielt anerkendte kristendommen, var voksendåb den "almindelige skik". Dåb blev kun udført efter lang tids undervisning. De, der fik denne undervisning, katekumenerne, fik ikke lov at tage del i eukaristien. I den ortodokse liturgi blev bønner for katekumenerne øjeblikkeligt efterfulgt af deres bortsendelse fra gudstjenesten. I nogle ortodokse kirker siger præsten disse bønner uhørligt, eftersom der ikke er nogen katekumener. Klassen er forsvundet med den udbredte etablering af barnedåb. Alligevel behøver bønnerne ikke at blive betragtet som en forældet rest. Især når bønnerne siges højt, som i liturgien i Den Ortodokse Kirke i Amerika, tjener de et missionsformål.

BØNNERNE FOR KATEKUMENERNE minder os om kirkens gyldne tid, da mission, ikke-troendes omvendelse til Kristus, blev set som kirkens væsentlige opgave... De er en anklage mod vore menigheder som statiske, lukkede og selvcentrerede fællesskaber, ligeglade ikke blot med kirkens mission i verden, men endog med kirkens almindelige interesser, alt som ikke er i sognets øjeblikkelige interesse (Schmemmann, LITURGY AND LIFE, s. 47-48).

En lignende og endnu stærkere undsigelse af kirkens uvirksomhed kommer fra en prædiken i Athens Universitetskirke af Anastasios Yannoulatos: "Kan en kirke, som nu i århundreder ingen katekumener har haft, men nidkært har vogtet troens skat for sig selv, fuldstændig ligeglade med at mennesker fødes, ånder, lever og dør på en løgn – som derfor er fremmed over for følelser af kærlighed til verden og retfærdighed – være virkelig 'ortodoks'?" (1962:4).

Begge disse forfattere går i rette med kirken for det manglende missionskald i deres gudstjenester. Langt fra at betragte formålet med gudstjenesten som en modsætning til udbredelse af evangeliet, ser de den som en motiverende faktor. Yannoulatos fortsætter:

Atmosfæren i liturgien for "de forud indviede gaver" er særlig nyttig til meditation og bøn for ydre mission; den skaber det mest passende klima for udvikling af den økumeniske missionsånd i vor kirke. For det første bringer

den os ind i en mystisk bønsekontakt med livet i oldkirken, med de glemte klasser af "katekumener" og "oplyste", og den afslører for os på en blid, men bevægende måde vor kirkes kommen til kort (eller mere præcist skyld) i vor samtid. For det andet banker hele atmosfæren med følelse af omvendelse og anger foran korsets offer, som hele fastetiden drejer sig om (1962:5).

Hvad bønnerne for katekumener gør, er at vende den moderne menigheds opmærksomhed mod ortodoksiens missionstradition, en tradition, som – hvor stærkt den end erklæres – skal konkretiseres i nutiden. Hvorfor er der ingen katekumener? Hvorfor ses deres fravær ikke generelt som en mangel i ortodoksien? Hvilke faktorer ved fejringen af eukaristien er gået tabt ved manglen på en katekumenklasse? Traditionen er der, men de ortodokse må se spørgsmålet i øjnene, om de måske har forrådt den tradition de fik betroet. Er, som Yannoulatos foreslår, en kirke uden katekumener, uden mission ophørt med at være ortodoks? Et er klart, traditionen, der er bevaret indtil nu, vidner om oldkirken anliggende.

Man søger ikke blot efter missionselementer i bønnerne for katekumenerne. Andre elementer kan ses i dette lys. Et eksempel er en missionsfortolkning af liturgiske elementer, der findes i en artikel, som mediterer over dele af fastetiden, en liturgisk bog. Efthimios Stylios sporer paralleller i Troparion (et vers af religiøs poesi) med stadijerne i forberedelsen til mission og tjeneste. Det er Stylios' påstand, at de liturgiske bøger indeholder et kildespring af missionstanker. På grund af den almindelige mangel på interesse i mission er denne skat ikke udforsket. Et indgående studium af spørgsmålene skulle have været foretaget for længe siden. Stylios udtrykker det håb, at "en genoplivning af interesse i ortodoks mission . . . vil snart bære betragtelig frugt også på dette punkt" (Stylios 1962:10).

Liturgiens missionsfremstød

I tilgift til at udvælge elementer i liturgien, der er missionsorienterede, kan hele liturgien ses som en motiverende kraft for mission. Det springer klart ud af en artikel af Alexander Schmemmann, hvor han taler om det "missionsimperativ", som er del af den ortodokse tradition. "Intet afslører bedre forholdet mellem kirken som fylde og kirken som mission end eukaristien, den centrale handling i kirkens *leiturgia*, selve kirkens

sakramente" (Schmemmann 1961:255). Det er i eukaristien, at kirken hæves op til himlen og skilles fra verden. Men det er også i eukaristien, at kirken vender tilbage til jorden og til sin mission.

Eukaristien er altid målet, genkomstens sakramente, og dog er den altid begyndelsen, startpunktet: nu begynder missionen. "Vi har set det sande lys, vi har nydt evigt liv". Men dette liv, dette lys er givet os for at forvandle os til Kristi vidner i denne verden. Uden denne opstigning til riget ville vi ikke have noget at vidne om. Nu, hvor vi engang er blevet "Hans folk og Hans arv" kan vi gøre, hvad Kristus ønsker, vi skal gøre: "I skal være vidner om alt dette" (Luk 24,48). Eukaristien forvandler "kirken til det, den er" - forvandler den til mission (Schmemmann 1961:255f).

Netop som mission kan finde sted, fordi Jesus kom fra Faderen til verden og vidnede om sandheden om Gud, kan kirken ligeså kun vidne om det, den ved om Gud. Det er fællesskabet med Gud, der motiverer og sætter kirken i stand til at udføre sit guddommelige kald. Eukaristien bliver kilden til kirkens kraft til mission.

Dette eukaristibegreb åbenbarer mere end liturgien som en faktor i missionsmotivation. Den viser Den Ortodokses Kirkes fælles karakter i stærk kontrast til de vestlige kirkers individualisme. Gudstjeneste i Den Ortodokse Kirke er efter sit væsen fælles. Liturgien fejres aldrig af præsten alene. Der skal altid være en menighed til stede, lige meget hvor lille den faktisk kan være. Det er kirken, der kommer sammen i liturgi; det er til kirken, Guds mission er betroet. Fællesskabet med Gud bringer menigheden sammen for at dele den udgydte nåde. Således fødes i ortodoks teologi temaet om kirken som Kristi legeme, som man tilsluttes ved kristen dåb, og uden for hvilken man ikke vil blive frelst. I *The Church is One* skrev Khomikov:

Vi ved, at når en af os falder, falder han alene; men ingen frelses alene. Den, der frelses, frelses i kirken, som et medlem af den, og i enhed med alle dens andre medlemmer. Når nogen tror, er han i troens fællesskab; hvis han elsker, er han i kærlighedens fællesskab; hvis han beder, er han i bønnens fællesskab. Derfor kan ingen sætte sin lid til sin egen bøn, og enhver, der beder, beder om hele kirkens forbøn, ikke fordi han tvivler på Kristi - den ene talsmands - forbøn, men i forsikring om, at hele kirken altid beder for alle sine medlemmer (1968:38f).

Fra eftertrykket på den fælles erfaring af frelse i troens fællesskab er gudstjenestens centrale plads som fælles meget iøjnefaldende. Den enkelte frelses ikke i isolation og lever heller ikke i isolation. Den enkelte frelses og lever i troens fællesskab. I fællesskabet, især i eukaristien, får den enkelte den nødvendige åndelige næring. Det er vigtigt at understrege dette punkt, for kirkens enhed og dens fællesskab med Kristus er en nøgle til forståelse af ortodoks teologi. Under eukaristien forenes kirken med Kristus. Efter eukaristien vender kirken tilbage til sin mission i verden. Men det er ikke slet og ret en tilbagevenden. Kirken, som blev kaldet af Gud til Treenighedens nærvær, – et nærvær fejret af fællesskabet i Kristi legeme og blod – sendes af Gud til verden. Eukaristien ender i mission, Gud sender Kirken, som Faderen sendte Sønnen.

Efter omtalen af fællesskabsaspektet i eukaristien, må det påpeges, at hvad der deles i mission er intet mindre end et nyt liv, det nye liv i Jesus Kristus. Efter som det nye liv ikke blot er et intellektuelt kendskab, men en virkelig tagen del i Kristus, rejser spørgsmålet sig, om hvordan dette liv kommunikerer. For de ortodokse er det ikke et fællesskab, der blot omfatter intellektuelle idéer og forslag. Lære uden erfaring af den levende Kristus er unyttig. Ved at deltage i eukaristien, ved at deltage i det liv, Kristus giver i fællesskabet om Hans legeme og blod, finder man virkeligt liv. Den, der spiser, er også den, der sendes. "Ligesom den levende Fader har udsendt mig, og jeg lever i kraft af Faderen, således skal også den, der spiser mig, leve i kraft af mig" (Joh 6, 57).

Denne indre forbindelse mellem "spise" og "sendelse" må understreges. Kristus er ikke en profet eller en teori. Han er liv, livet! Overføring af liv sker ikke så meget ved ord eller tanker. Men når sin fuldendelse i nadveren. Hver del af vort liv – et menneske, der er legeme og sjæl – må være hellig. Det er derfor, vi modtager hans blod og hans legeme, så at alt i vort legeme forvandles, så at vi "må få del i guddommelig natur" (2 Pet 1,4) (Yannoulatos, "Orthodox Mission and Holy Communion", s. 58).

Liturgien tjener således ikke blot som en motiverende faktor, men også som kilden til åndelig styrke. Den rigtige forståelse af den eukaristiske erfarings centrale plads i ortodoksien giver én en nøgle til eukaristiens rolle som motiverende og igangsættende faktor i missionsopgaven.

Liturgien som missionsmetode

I drøftelsen af missionens mål i kapitel 7 (i Stamoolis 1986) blev spørgsmålet rejst angående liturgiens rolle som vidnesbyrd så vel som tilbedelse. Man husker, at den traditionelle historie om Vladimirs omvendelse drejer sig om det liturgiske vidnesbyrd i ortodoksien. Hvilken troværdighed der end tilskrives den traditionelle beretning, så betragtes ortodoksiens liturgiske vidnesbyrd stadig som en del af kirkens vidnesbyrd.

”Selv om fejringen af eukaristien lige fra kirkens begyndelse, var en fejring, der var lukket for dem udenfor, og fuld deltagelse i eukaristien forbliver reserveret for kirkens medlemmer, er den liturgiske gudstjeneste som helhed en åbenbar form for vidnesbyrd og mission.” Denne erklæring fra Reports from the Orthodox Consultation on Confessing Christ (1975:417) synes at modsige dette. Hvordan kan en gudstjenestehandling, som er reserveret for kirken, være en form for vidnesbyrd til dem udenfor? Svaret ligger i selve den eukaristiske fejnings natur. Den er et minde, en ihukommelse for kirken og samtidig en forkyndelse af evangeliet (1 Kor 11, 23-26). Eukaristiens ihukommelsesaspekt tjener som en motivevende og styrkende kraft i missionsarbejdet. Dette var udfaldet af den foregående sektion. I den næste sektion vil vidnesbyrdets og forkyndelsens aspekt af eukaristien blive drøftet.

Forkyndelsen af evangeliet i eukaristien

To konsultationer, som ortodokse teologer holdt i 1970'erne, drejede sig om emnet ”At bekende Kristus i liturgien”. Begge blev organiseret af Kommissionen for Verdensmission og Evangelisations afdeling for Ortodokse Studier og Relationer. Den første, der blev afholdt i Cernica klostret nær Bukarest, Rumænien i juni 1974, drejede sig om et bredere område af emner, der indbefattede kirkens vidnesbyrd. Den anden konsultation, der blev afholdt i Etchmiadzine, Armenien, i september 1975, var specielt optaget af spørgsmålet om det liturgiske vidnesbyrd. Eftersom begge møder var konsultationer, kan rapporterne ikke betragtes som autoritative erklæringer om kirkens position. Men de er arbejds erklæringer om, hvad ortodokse teologer tænker, og som sådanne tjener de til yderligere studium af emnet.

I Cernica konsultationen var emnet af langt videre omfang end den om liturgien i mission. Der viser sig imidlertid adskillige hentydninger til

liturgiens evangelistiske natur i rapporten. M.V. George fra Indien holdt et foredrag, "At bekende Kristus i dag gennem liturgien som en form og erfaring af frelsens fylde", i hvilken han gav adskillige eksempler på forbindelsen mellem liturgi og mission.

Vi bekender Kristus i dag gennem liturgien på mangfoldige måder. Der er først og fremmest kombinationen af prædikestol og alter i liturgisk gudstjeneste. Prædikenen er en fast bestanddel af liturgisk gudstjeneste. Fædrenes prædikener blev for det meste givet i en liturgisk sammenhæng. Det meste af den kristne prædiken og undervisning i de ortodokse kirker i Sovjet Unionen finder sted i den liturgiske sammenhæng, selv i dag. Så de forvandlede liv af de troende, som deltager regelmæssigt i mysterierne, er et veltalende vidnesbyrd for hele verden, at Jesus Kristus er stadig den største guddommeliggørende magt på jorden. Skønt der naturligvis er undtagelser, viser de regelmæssige nadverdeltagere deres guddommeliggjorte liv i de såkaldt sekulære stillinger i livet og helliger derfor alt, hvad de rører ved. For det tredje bekender vi Kristus i dag overfor ikke-kristne, som først tilfældigt overværer gudstjenesten. Omvendelser sker stadig gennem eukaristienens magnetiske tiltrækning. Den tilfældige besøgende bliver langsomt en regelmæssig deltager, studerer kirkens tro og beder om dåb (M. V. George i Bria, "Confessing Christ Today: Reports of Groups at a Consultation of Orthodox Theologians" s. 69).

Det tætte forhold mellem prædikenen og de liturgiske ritualer er allerede blevet drøftet ovenfor. Ligeså, at betoningen af de regelmæssige nadverdeltagere som en kilde til kristent vidnesbyrd stammer fra, at eukaristien er en kilde til åndelig styrke. Man spekulerer på, om deltagerens liv peger specielt på eukaristien, dvs. ved ikke-kristne, at den forskel, de noterer sig, kan spores til den troendes deltagelse i liturgien, eller observerer de simpelthen en "kristen" forskel? En anden måde at udtrykke dette på ville være at spørge, om liturgien kan vidne på anden hånd til ikke-kristne uden en mundtligt forklaring fra den kristne. Er forbindelsen mellem regelmæssigt eukaristisk fællesskab og helliggørelse af livet direkte synligt for udenforstående? Ganske vist bliver liturgien et vidnesbyrd til den ikke-kristne, når denne senere spørger om hemmeligheden vedrørende kilden til den kristnes hellighed. I hvert fald er det, der først tiltrækker den ikke-troendes opmærksomhed, det "forvandlede liv". Kilden til den styrke og magt, der frembringer et forvandlet liv, fin-

des i regelmæssigt fællesskab med Jesus Kristus. Som forventeligt er liturgi-ens motiverende og metodiske aspekter her tæt sammenknyttet. Kraften, der kommunikeres i eukaristien, er samtidig motivation til mission og vidnesbyrd om evangeliets sandhed. Derfor er eukaristien fra den kristnes synspunkt en vigtig facet i den evangeliske mission, som Gud kalder ham til.

Men liturgien er også et vidnesbyrd for den ikke-kristne. M. V. George noterede foran, at der stadig finder omvendelser sted på grund af den. To punkter melder sig øjeblikkeligt. For det første: kan liturgien bruges legitimt på denne måde? Er liturgien ikke en lukket begivenhed for kirken? For det andet: hvad eller hvem vidner? Er det et festoptog af fejring: tegnene, symbolerne, tjenestens lyde? Eller er det Helligåndens vidnesbyrd, der dømmer synden og overbeviser den ikke-troende om, at hvad, der sker, er ihukommelse af historiens virkelige begivenhed?

Det første punkt er det letteste at arbejde med. N. A. Nissiotis bemærker i sin indledning til rapporten fra Cernica konsultationen:

Det er også interessant at notere sig den ortodokse holdning i rapporterne nr. 2 og 3, at eukaristien ikke skal bruges som et redskab til at bekende Kristus eller som et instrument for mission, men som brændpunktsbegivenheden for kirkens fællesskab, og som sådan må den betragtes som springbrættet, startbegivenheden for kristne til at bekende Kristus i verden i dag (Bria 1975:75).

Og dog betragtes elementet af liturgisk forkyndelse stadig som gyldigt, som det fremgår af rapport nr. 3.

*Selv om eukaristien kun er for de troendes forsamling, til deres helliggørelse, kan og skal ikke-eukaristiske udtryk, ikke-eukaristiske liturgiske bønner, liturgiske bibellæsninger, ikoner, salmer etc. også bruges til at forkyn-
de evangeliet og bekende Kristus til verden.... Matins og vespers så vel som liturgien for katekumener kan give en ramme for kirken til nyskabelser på dette område (Bria 1975:85).*

Spændingen mellem brug af liturgiske handlinger som forkyndelse til ikke-troende og det, at de er forbeholdt de troende, er klar her. Ikke i den forstand, at eukaristien er til debat, for det er den ikke. Der er en universel aftale om, at det er en tjeneste for kirken, ikke for dem udenfor

(Skønt det er en kendsgerning, at forfatteren ikke kender til noget sted, hvor det gamle forbud angående tilstedeværelsen af uindviede, dvs. udøbte eller ikke-ortodokse håndhæves). Alligevel er der en betragtelig enighed (skønt måske ikke så universel som den angående den eukaristiske forsamling), der vidner om liturgiens evangelistiske værdi. Hvorfor det? Uden at foregribe det andet spørgsmål, om hvem eller hvad der vidner i liturgien, må liturgiens væsen, som giver dette evangelistiske aspekt, kort undersøges.

Når nogen siger, at eukaristien er for kirken, er det korrekt. Men hvis nogen mener kun for kirken, er et nøgleelement i ortodoks liturgisk teologi gået tabt. For den ortodokse liturgi er ikke simpelt hen for kirken, men også for verden. "Liturgi er vor taksigelse for – og på vegne af – den skabte verden; og for genoprettelsen i Kristus af den faldne verden" (Bria 1975:84). "Kirkens eskatologiske natur er ikke en fornægtelsen af verden, men tværtimod dens bekræftelse og accept som genstand for guddommelig kærlighed" (Schmemmann 1961:254). Derfor er liturgien for kirken, men ikke udelukkende for kirken. Den er også for verden, for at verden må frelses. Sakramentet er ikke for verden at tage del i, men for at verdens frelse. Som Kristus gav sit kød "til liv for verden" (Joh 6,51), sådan giver kirken det liv til verden. I sakramenterne åbenbares den fylde af liv, som Gud bestemte for verden. Som Kristus gav sit kød "for verdens liv" (Joh 6,51), sådan giver kirken det liv til verden. I sakramenterne åbenbares den fylde af liv, som Gud har bestemt for verden. "Kirken er således ikke et 'selvcentreret' fællesskab, men netop et missionerende fællesskab...." (Schmemmann 1962:254).

Alt dette må forekomme mærkeligt for den vestlige iagttager, der betragter sakramenterne som indre, eller fællesskabscentrerede begivenheder uden reference til verden.

Den vestlige kristen er vant til at tænke på sakramenterne i modsætning til ordet og forbinder mission med ordet og ikke sakramentet. Han er endvidere vant til at betragte sakramentet som en måske væsentlig og dog klart defineret del eller institution eller handling fra kirken og i kirken, men ikke af Kirken som selv værende Kristi nærværs og handlings sakramente. Og endelig er han først og fremmest interesseret i visse meget "formelle" spørgsmål vedrørende sakramenterne: deres antal, deres "gyldighed", deres institution etc. Vort formål er at vise, at der er og altid har været et andet perspektiv, en anden tilgang til sakramentet, og at denne tilgang måske er

*afgørende vigtig netop for det brændende spørgsmål om mission, for vort vidnesbyrd om Kristus i verden. Det grundlæggende spørgsmål er. **Hvad vidner vi om?** Hvad har vi set og rørt med vore hænder? Hvad har vi taget del i, blevet gjort til kommunikanter? Hvor kalder vi mennesker? Hvad kan vi tilbyde dem? (Schmemmann, THE WORLD AS SACRAMENT, s. 23).*

Det er så ortodoksiens forståelse af kirkens sakramentale natur, der gør liturgien til en del af kirkens evangelistiske vidnesbyrd. Situationen kan sammenfattes således: Ortodoks tradition dikterer lukketheden af den eukaristiske forsamling. Ortodoks teologi anerkender den eukaristiske begivenheds forkyndende natur. I et forsøg på at afbalancere begge sandheder, anbefalede rapport nr. 3 fra Gernica at bruge ikke-eukaristiske liturgiske udtryk som evangelistisk redskab.

Spørgsmålet blev taget mere udførligt op på konsultationen i Etchmiadzine. Denne konsultation noterede, at "liturgisk vidnesbyrd som en helhed er en indlysende form for vidnesbyrd og mission" (Reports from the Orthodox Consultation 1995:417). Under overskriften "For hvem skal vi forkynde?" opregner konsultationen flere grupper.

... Følgende kategorier af mennesker skal direkte eller indirekte høre den hellige eukaristiske budskab.

a. Medlemmerne af kirken, som oprigtigt prøver at praktisere troen, skal gøres til sande evangelister, ved at evangeliet forkyndes for dem.

b. De navnekristne.....

c. Den mobile befolkning, migrantarbejdere, flygtninge etc., hvoraf nogle ikke har permanente rødder noget sted under solen.

d. Diasporafolk i vor moderne tid.

e. De ikke-kristne i nærheden af vore menigheder og kirker....

f. Områder, hvor ingen nogensinde har forkyndt evangeliet (Reports from the Orthodox Consultation 1995:418).

Det er vanskeligt at forestille sig mennesker, som ikke passer ind i en eller flere af de nævnte grupper. Verden har brug for at høre evangeliets budskab, som det forkyndes og udleveres i eukaristien. Hvilke teologiske forskelle der end er med hensyn til fejringens lukkede natur, er behovet for den universelle forkyndelse klar. I liturgien er der et møde med "Kristi realpræsens" (Reports from the Orthodox Consultation 1995:418).

I diskussionen om, hvordan evangeliet skal forkyndes, lægges der

vægt på nye gudstjenesteformer, (som imidlertid følger det gamle mønster), for at møde "det moderne samfunds" behov. Derfor er det stadig sandt, at Den Ortodokse Kirke fortsat betragter sin gudstjeneste som et evangeliseringsredskab, både for sine egne nominelle medlemmer og for samfundet som helhed. "Inkarnationen var for hele folket til alle tider og forløsning af hele kosmos. Den hellige eukaristi blev indstiftet bl.a. for at forkynde Herrens død og opstandelse, "indtil han kommer"" (Reports from the Orthodox Consultation 1995:418).

Efter at have beskæftiget os med det første punkt, hvorvidt det er legitimt at betragte liturgien som en evangeliseringsmetode, skal det andet punkt nu diskuteres. Hvem eller hvad vidner, når liturgien er metoden? Det første svar er, at vidnesbyrd aflægges af dem, hvis liv er blevet forvandlet gennem deres fortsatte deltagelse i eukaristien. "... ved at vi er til rådighed for evangeliet og er åbne for Ånden gennem fællesskabet om det hellige legeme og blod, bliver vor egen helliggørelse den bedste missionsmetode" (Bria Confessing Christ Today: An Orthodox Consultation, s. 85). For det andet må Åndens vidnesbyrd til Kristi virkelighed ikke overses. Helligånden påkaldes i epliklesen om at forvandle gaverne af brød og vin til Kristi legeme og blod. Denne centrale rolle i den eukaristiske fejring angiver Åndens betydning i Den Ortodokse Kirke. Endvidere er det ikke kun over gaverne, at præsten beder Ånden om at stige ned, men også over menigheden. Derfor er det kun naturligt, at Helligånden fortolker sakramentet.

Men det hyppigste svar på, hvordan liturgien er et vidnesbyrd om evangeliet er, at fejringens skønhed bevidner dens sandhed. "Den ortodokse kult med dens skønhed og mangfoldighed er enestående i hele kristenheden.... Denne 'himmel på jorden' er en manifestation af den åndelig verdens skønhed" (Bulgakov 1935:149). Ortodoksien vidner om den åndelige virkelighed, som verden uden for Kristus ikke kender. I liturgien stiger Kirken op til Guds trone. Således er vidnesbyrdet fra den liturgiske fejring vidnesbyrdet om himlens sale, himlen-på-jorden-temaet, der så ofte findes i ortodoks litteratur. Måske giver dette blik ind i himlen den mest tvingende grund til, at liturgien er en indlysende evangeliseringsmetode. I liturgien vises begyndelsen på den nye orden, Guds rige.

Liturgiens fremmedhed

Liturgiens skønhed kan fortolkes på anden måde end foran. Snarere end at se den som Guds sandhed bragt nær, kan den overfladisk betragtes

som kun eksotisk og mærkelig. Den kan forekomme som et levn fra fortiden, uden relevans for den nutidige situation. For mange ikke-ortodokse synes liturgien for lang med for mange gentagelser (Visse ortodokse deler også dette synspunkt). Hvordan kan noget så gammeldags formidle Guds sandhed?

Hvor mærkværdigt det end kan synes, er det denne gammeldags-hed, denne fremmedhed, der giver den ortodokse fejring dens blivende værdi. Eukaristien forbliver en forbindelse til fortiden, men mere end blot til fortiden forbliver den forbindelsen til en anden slags virkelighed, der står i skarp kontrast til den materielle verden. Liturgien vidner om en anden orden, og netop dette aspekt i liturgien gør den attraktiv for ikke-ortodokse. Mens den sådan i en vis forstand forbliver fremmed, er ortodoks gudstjeneste på ingen måde utiltalende for ikke-ortodokse. Yannoulatos forklarer:

Ortodoks gudstjeneste kan, som mange lærde observerer, let blive forstået og accepteret af den asiatiske og afrikanske verden. Dens atmosfære af mystik, der altid levende gengiver mysteriet om Ordets inkarnation og af menneskets guddommeliggørelse, påvirker hele menneskets tilværelse. Som et eksempel for nylig i Kenyas ortodokse fællesskaber vidner om, er det den vigtigste magt til udbredelse og konsolidering af ortodoksien (1968:23).

Når man betragter den afrikanske gudstjenestes fællesskabsnatur, forsvinder den ortodokse gudstjenestes fremmedhed i høj grad. Måske er det kun i Vesten, hvor individualismen har sejret over gruppeerfaringen, at ortodoksien synes mærkelig. I mange missionslande passer den ortodokse måde langt bedre ind end de protestantiske og romersk-katolske former, som er der nu.

Wentink skriver:

Det største bidrag, som Den Ortodokse Kirke kan yde de afrikanske kirker, er den hellige liturgi. Dette centrale element i Den Ortodokse Kirke er allerede blevet vel modtaget blandt afrikanske ortodokse. Det er interessant at se, hvor hurtigt tidligere barske frihedskæmpere er blevet vundet for St. Johannes Chrysostomos- liturgien, som går tilbage til tredje århundrede. Modsat Den Romersk-Katolske Kirke var den første opgave, som de afrikanske ortodokse påtog sig i DERES MISSION TIL ANDRE STAMMER, at oversætte liturgien til folkesproget.

Det er fascinerende at se Kristi inkarnation en almindelig søndag morgen i en lille kirke et sted i Kikuyuland. Med et minimum af oplæring eller uddannelse forstår hvert kirkemedlem symbolikken og mysteriet i Ordet, der blev kød. Menigheden står op i tre timer og deltager fuldt ud i gudstjenesten. Hundreder stiller op på række for at modtage nadveren, som er den vigtigste del af gudstjenesten. Ikke blot for Græsk-Ortodokse, men også for Afrikansk-Ortodokse er liturgien Kirkens stærkeste appel. Afrikanske medlemmer ser sakramentet som en erstatning for det gamle Kikuyuoffer og dåben som deres indvielse. For dem har ortodoks tro og symbolik erstattet deres gamle religiøse skikke, ikke som noget fuldstændigt fremmed og nyt, men som noget velkendt, de svagt har fornemmet og ydmygt æret som ikke-kristne i lang tid (1968:42-43).

Det betyder ikke, at ortodoksien behøver nøjagtigt det samme i dens afrikanske og asiatiske udtryk, fordi Den Ortodokse Kirkes historie viser, at en mangfoldighed af liturgier kan eksistere sammen. Båndet, der binder de ortodokse sammen, er ikke liturgisk uniformitet. Den fødes ud af den nuværende dag med dens sproglige og liturgiske varianter i den verdensomspændende ortodoksi. Hvad der forbliver konstant, er den fælles tro, der bekendes af de ortodokse. "Enheden i Den Ortodokse Kirke har ikke sit centrum i overfladisk uniformitet, men i én tro og ét sakramentalt liv" (Yannoulatos 1968:23).

Mens man accepterer en afrikansk ortodoksi, der tilbeder Gud "med trommer og dans", ligner den liturgiske form slående hinanden i alle ortodokse kirker. Der er ingen tvivl om, at dette går tilbage til en efterligning af måder og praksis i den oprindelige overførsel af evangeliet til nye områder i ortodoksien. Alligevel er den ortodokse sakramentale ordens universalitet i sig selv et vidnesbyrd om dens transnationale karakter. For skønt den begyndte i hellenistiske omgivelser, er liturgien ikke længere hellenistisk. Den er overtaget af verdensortodoksien som dens egen. På en måde forbliver liturgien fremmed, ikke på grund af den græske oprindelse, men fordi den virkelig ikke er af denne verden. Som det er sagt ovenfor, vidner den om en anden verden, fremmed over for denne verden, som den en dag vil fortrænge.

Liturgien som missionens mål

Det er næppe nødvendigt at bearbejde dette aspekt af liturgien med hensyn til kirkens mission. Ret lovprisning af Gud er en af vejene til missionens endelige mål. Selv sådan er det ikke virkeligt et mål i sig selv, eftersom målet - som vist ovenfor - er at stifte kirker og omvende dem, der ikke kender Kristus. Liturgien er et resultat af udførelsen af missionens øjeblikkelige mål.

Imidlertid er der to sande liturgiske iagttagelser, der kan gøres under denne overskrift. Den første er, at udbredelsen over den hele verden af evangeliet også skulle betyde udbredelsen af Guds lovprisning. Det skal ikke kun betragtes som en kvantitativ vækst, men en kvalitativ. Resultatet af, at der grundlægges virkelige lokale kirker er, at hver kirke er fri til at udføre Guds kald til den. "I hvert land kaldes kirken til at herliggøre Gud med sin egen stemme. . . , og folket i hvert land kaldes til at føje deres bidrag til den fælles lovsang" (Yannoulatos 1967:7). Nationerne har et bidrag at yde til Guds universelle pris. Deres stemmer må udvikles. Guds pris er ikke fuldstændig, før hele "den store skare af alle folkeslag og stammer, folk og tungemål" (Åb 7,9) hæver deres stemmer i lovprisning.

Sådan set bliver liturgien, fejret på mange forskellige sprog, et eskatologisk tegn. Og den skulle virkelig betragtes sådan, eftersom ortodoksiens sigte er sammenføje af alt i Kristus. Denne eskatologiske opfyldelse kan ses på to måder: som den troendes forening med Kristus, eller guddommeliggørelse, og som hele kirkens deltagelse i "lovprisningssymfonien, som universet kaldes til at give til Gud" (Yannoulatos 1967:9). Lige som forkyndelsen af evangeliet til alle folk er et tegn på tidens ende (Matt 24,14), så er udbredelsen af liturgien i verden et eskatologisk tegn.

Den anden iagttagelse er simpelthen, at det mål at få liturgien fejret på de nye ortodokse kirkers sprog tjener som inspiration for den etablerede Ortodokse Kirke og som et vidnesbyrd over for ikke-ortodokse. På grund af vægtlægningen af liturgiske oversættelser til folkesprog er fejringen af liturgien bestemt et mål for missionen. Men i tilgift til virkningen af den liturgiske fejring for Guds pris' fylde, må virkningen af den glade fejring på dem udenfor ikke undervurderes. Det er den lokale kirkes vidnesbyrd rundt om og til den verdensomspændende ortodoksi. Den horisontale dimension af lovprisningen til Gud danner baggrund for Kirkens liv i og for verden.

Litteraturliste

- Barrois, George. 1977. *Scripture Readings in Orthodox Worship*. Crestwood, New York: St. Vladimir's Seminary.
- Bria Ion. "Confessing Christ Today: An Orthodox Consultation".
- Bria, Ion. "Confessing Christ Today: Reports of Groups at a Consultation of Orthodox Theologians". I *International Review of Mission* 64.
- Bulgakov, Sergius. 1935. *The Orthodox Church*. London: Centenary Press.
- Calian, Carnegie Samuel. 1968. *Icon and Pulpit*. Philadelphia: Westminster Press.
- Constantelos, Demetrios J. *The Holy Scriptures in Greek Orthodox Worship*.
- Florovsky, George. 1959. "The Elements of Liturgy in the Orthodox Catholic Church". I *One Church* 13, nos. 1-2.
- Hammond, Peter. 1952. "The Liturgical Movement and Eastern Christendom". I *The Christian East* 2.
- Khomiakov, Alexy Stepanovich. 1968. *The Church Is One*. London: Fellowship of St. Alban and St. Sergius.
- "Reports from the Orthodox Consultation on 'Confessing Christ through the Liturgical Life of the Church Today', Etchmiadzine, Armenia, Sept. 16-21, 1975". 1975.
- Schemmann, Alexander. *Liturgy and Life: Christian Development through Liturgical Experience*.
- Schemmann, Alexander. *The World as Sacrament*.
- Schemann, Alexander. 1961. "The Missionary Imperative in the Orthodox Tradition". I Gerald H. Andersen (red.), *The Theology of the Christian Mission*. London: SCM Press.
- Stamoolis, James J. 1986. *Eastern Orthodox Mission Theology Today*. American Society of Missiology Series, No. 10. Minneapolis: Light and Life Publishing Company.
- Stylios. 1962. "Missionary Echoes of the Triodion". I *Porefthendes* 4.
- Wentink, D. E. 1968. "The Orthodox Church in East Africa." I *The Ecumenical Review* 20.
- Yannoulatos, Anastasios. "Orthodox Mission and Holy Communion".
- Yannoulatos, Anastasios. 1962. "Orthodox Spirituality and External Mission". I *Porefthendes* 4.
- Yannoulatos, Anastasios. 1967. "The Purpose and Motive of Mission." I *Porefthendes* 3.

Yannoulatos, Anastasios. 1968. "Initial Thoughts toward an Orthodox Foreign Mission". *Poreftandes* 10.

Denne artikel er en oversættelse af kapitel 9, "The Liturgy in Orthodox Missiology", i bogen *Eastern Orthodox Mission Theology Today*. American Society of Missiology Series, No. 10. Minneapolis: Light and Life Publishing Company. 1986.

Redaktionen beklager, at det ikke har været muligt at gøre litteraturlisten fuldkommen med alle oplysninger inden deadline.

James J. Stamoolis, opvokset i den græsk-ortodokse kirke i USA, PhD i teologi (University of Stellenbosch, Sydafrika), missionær i Sydafrika, sekretær i International Fellowship of Evangelical Students, nu dekan på Wheaton College.

Gudstjeneste som mission

Der arbejdes i disse år meget med gudstjenestefornyelse. En ny salmebog er på vej, og der afprøves en række nye gudstjenesteformer. Samtidig vokser forståelsen for, at enhver menighed må være en missional menighed, fordi mission hører med til kirkens væsen. Derfor er det nærliggende at spørge, om ikke også selve gudstjenesten skal forstås som mission.

Thor Strandenæs peger i bogens hovedbidrag på, at når gudstjenesten fungerer efter sin hensigt, er den selv mission. Det er i spændingen mellem universel form og lokalt kulturudtryk at gudstjenesten virker missionerende. Bogens øvrige bidrag uddyber denne spænding gennem en række eksempler på gudstjenesteformer, som i forskellige kulturelle sammenhænge i Danmark fungerer som mission.

Læserne bliver her udfordret til at forholde sig til gudstjenestens centrale missionsdimensioner.

Ny Mission er en serie temahæfter/bøger, som Dansk Missionsråd i samarbejde med Unitas Forlag udgiver. Bogen her er den anden i serien, som redigeres af et studieudvalg. Den første bog handlede om Kulturkristendom og kirke, og de følgende bøger vil fokusere på Globalisering og mission og Partnerskab i mission.

Serien *Ny Mission* – eller eventuelt enkelte hæfter og bøger – kan bestilles hos Unitas Forlag, Valby Langgade 19, 2500 Valby.
Tlf 36 16 64 81 • Fax 36 16 08 18 • E-mail: forlag@unitas.dk

ISSN 1399-5588
ISBN 87-7517-593-2

ISBN 87-7517-593-2

9 788775 175932